

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ

Η Τρέχουσα Οικονομική Κρίση: Συνέπειες και
Προοπτικές για την Ελλάδα

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Δρ. ΨΑΡΙΑΝΟΣ ΙΑΚΩΒΟΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΑΔΑΜΠΑΣΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ (Α.Μ 1611003)

ΒΟΛΟΣ, ΜΑΪΟΣ 2012

1

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	σελίδες
Κατάλογος πινάκων.....	5
Κατάλογος διαγραμμάτων.....	5
Εισαγωγή.....	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο	
1. Κρίση.....	7
1.1 Ορισμός της κρίσης.....	7
1.2 Η «πορεία» της λέξης: κρίση.....	7
1.3 Η «οικονομική κρίση».....	8
1.4 Οικονομικές διακυμάνσεις-οικονομικοί κύκλοι.....	8
1.4.1. Οι φάσεις και τα χαρακτηριστικά του οικονομικού κύκλου...	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο	
2. Αναδρομή σε προηγούμενες κρίσεις.....	11
2.1.1 Κρίση του '29.....	11
2.1.2 Τα αίτια της κρίσης.....	11
2.1.3 Οι συνέπειες της κρίσης.....	13
2.1.3.1 Οι επιπτώσεις του «Κραχ» του '29 στις ΗΠΑ σε αριθμούς...	13
2.2 Πετρελαϊκές κρίσεις.....	14
2.3 Κρίσεις και ελληνική οικονομία.....	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο	
3.1 Διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση του 2007.....	18
3.2 Παράγοντες που οδήγησαν στην κρίση.....	18
3.2.1 Μακροοικονομικοί παράγοντες.....	18
3.2.2 Χρηματοοικονομικοί παράγοντες.....	19
3.3 Το χρονικό της κρίσης: από τις ΗΠΑ στην Ελλάδα.....	20
3.4 Τα αίτια της κρίσης.....	24
3.5 Μέτρα αντιμετώπισης της ύφεσης: δημοσιονομικά και νομισματικά...28	

3.6 Σύγκριση κρίσεων 1929-2007.....	30
3.6.1 Ομοιότητες.....	30
3.6.2 Διαφορές.....	31

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

4.1 Ελλάδα και ανάπτυξη: συνώνυμα ή αντίθετα;.....	32
4.2 Διαρθρωτικές αδυναμίες Ελλάδας.....	34
4.3 Ιστορία διάσωσης της Ελλάδας.....	42
4.4 Τι είναι το μνημόνιο.....	43
4.5 Πορεία Ελλάδας στο μνημόνιο.....	44
4.6 Χρονολόγιο της ελληνικής κρίσης χρέους μέχρι το 2 ^ο μνημόνιο.....	47
4.7 Επιπτώσεις της κρίσης στα οικονομικά μεγέθη.....	52
4.7.1 Παγκόσμια οικονομία.....	52
4.7.2 Ανεργία.....	54
4.7.3 Πληθωρισμός.....	56
4.7.4 Ρυθμός μεγέθυνσης.....	57
4.7.5 Δημοσιονομικές εξελίξεις (1993-2012).....	60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

5.1 Ελλάδα και ΕΕ.....	63
5.2 Ελλάδα και ΟΝΕ.....	64
5.2.1 Τα κριτήρια του Μάαστριχτ για την υιοθέτηση του ευρώ.....	64
5.3 Ελλάδα και ευρώ.....	65
5.4 Οι συνέπειες της κρίσης στην ελληνική οικονομία.....	70
5.5 Αντιμετώπιση κρίσεων.....	83

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

6.1 Οι προοπτικές για το 2012.....	85
6.2 Προβλέψεις για την Ελλάδα έως το 2020.....	87
6.2 Πως θα οδηγηθούμε σε ανάκαμψη.....	89
Συμπεράσματα.....	95
Βιβλιογραφία.....	97

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

• Χρονολόγιο της ελληνικής κρίσης χρέους μέχρι το 2 ^ο μνημόνιο.....	47
• Βασικά μεγέθη της παγκόσμιας οικονομίας.....	52
• Ποσοστό ανεργίας(Ιανουάριος 2010- Δεκέμβριος 2011).....	54
• Εργατικό δυναμικό- απασχόληση-ανεργία.....	55
• Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν.....	58
• Δημοσιονομικά μεγέθη.....	61
• Βασικά μεγέθη της ελληνική οικονομίας.....	86
• Οι προβλέψεις της ΕΕ/ΕΚΤ/ΔΝΤ για την Ελλάδα.....	87
• Προβλεπόμενη εξέλιξη βασικών μακροοικονομικών μεγεθών (2008-2013).....	89

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

• Οι φάσεις του οικονομικού κύκλου.....	9
• Ισοζύγια τρεχουσών συναλλαγών & Γενικής κυβέρνησης των κρατών μελών της Ευρωζώνης.....	26
• Έσοδα και έξοδα της Γενικής κυβέρνησης.....	28
• Απασχολούμενοι – Άνεργοι.....	54
• Εξέλιξη ετήσιων μεταβολών και μέσων ετήσιων μεταβολών του Γενικού Δ.Τ.Κ.....	56
• Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν.....	59
• Διαχρονική εξέλιξη του ελλείμματος της Γεν. Κυβέρνησης την περίοδο 2007-2012	62
• Σύνολο καταθέσεων και Repos εκτός Γεν. Κυβέρνησης.....	74
• Καθαρή θέση στη διατραπεζική.....	74
• Σύνολο δανείων και εταιρικών ομολόγων εκτός Γεν. Κυβέρνησης...	75
• Υποχρεώσεις προς το Ευρωσύστημα.....	75

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία διαπραγματεύεται την τρέχουσα οικονομική κατάσταση σε παγκόσμιο επίπεδο εστιάζοντας στην ελληνική οικονομία.

Αναλύει το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης παραθέτοντας τις συνέπειες που αυτή επιφέρει στην Ελλάδα καθώς και τις προοπτικές ανάπτυξης της χώρας.

Η διπλωματική εργασία χωρίζεται σε έξι κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά σε γενικές έννοιες όπως τι ορίζουμε ως κρίση, ποια είναι η πορεία της λέξης, τι είναι οι οικονομικοί κύκλοι και ποια τα χαρακτηριστικά τους.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται οι προηγούμενες κρίσεις, όπως η κρίση του '29, τα αίτια και οι συνέπειες της και οι πετρελαϊκές κρίσεις.

Το τρίτο κεφάλαιο εμβαθύνει στην χρηματοπιστωτική κρίση του 2007 αναλύοντας τους παράγοντες που οδήγησαν στην κρίση. Έπειτα γίνεται λεπτομερέστατη αναφορά στο χρονικό της κρίσης καθώς και στους παράγοντες που λειτούργησαν ως βοηθητικοί για τη δημιουργία της κρίσης. Ακόμη παρατίθενται τα μέτρα αντιμετώπισης της ύφεσης και γίνεται μια σύγκριση ανάμεσα στην κρίση του '29 και την σημερινή.

Το τέταρτο κεφάλαιο είναι 'αφιερωμένο' στην Ελλάδα. Αναλύονται οι διαρθρωτικές αδυναμίες της χώρας μας, η σχέση της με το Μνημόνιο και παρατίθενται στατιστικά μεγέθη και πίνακες σχετικά με κάποια οικονομικά μεγέθη όπως η ανεργία, ο ρυθμός μεγέθυνσης, ο πληθωρισμός και τα δημοσιονομικά μεγέθη.

Το πέμπτο κεφάλαιο κρούει τον κώδωνα του κινδύνου για το μέλλον της Ελλάδας εντός και εκτός Ευρωζώνης. Ακόμη αναφέρει τι μας επιφυλάσσει η κρίση καταγράφοντας τις επιπτώσεις σε διάφορους τομείς της ελληνικής πραγματικότητας.

Το έκτο και τελευταίο κεφάλαιο λειτουργεί ως ένας οίωνός για την ελληνική οικονομία κάνοντας προβλέψεις τόσο για το 2012 όσο και μακροπρόθεσμα και καταγράφει κάποιες προτάσεις που θα μας οδηγήσουν στην ανάπτυξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.ΚΡΙΣΗ

1.1 Ορισμός της κρίσης

Στην ελληνική γλώσσα, η λέξη κρίση προέρχεται από το ρήμα κρίνω θέλοντας να χαρακτηρίσει μια μη κανονική κατάσταση. Μια κατάσταση κρίσιμη, δύσκολη, επικίνδυνη. Συγκεκριμένα κρίση είναι μια εκτροπή από την κατάσταση της κανονικότητας και μπορεί να προσλάβει διαβαθμίσεις αντικανονικότητας από μια κατάσταση απλής διαταραχής μέχρι την κατάσταση μη ελεγχόμενων εκρηκτικών γεγονότων και την κατάσταση του χάους και του πανικού. Εν πρώτοις η ίδια η λέξη κρίση (< κρίνω) έφυγε από εμάς ως «νοητική διεργασία που καταλήγει σε εκτιμήσεις, σκέψεις και αποφάσεις» αλλά και ως «κακή κατάσταση για νόσους» (κρίσιμη)και μάς γύρισε πίσω ως «κακή έκβαση στα οικονομικά», μέσω των γαλλ. *crise* και αγγλ. *crisis*, ευτυχώς όχι ως δάνειο, αλλά ως «αντιδάνειο»! (Μπαμπινιώτης, 2011)

1.2 Η «πορεία» της λέξης: κρίση

- ✓ Η λέξη κρίση με την έννοια της δυσλειτουργίας ενός οργανισμού συναντάται για πρώτη φορά στην Ιατρική Επιστήμη. Σύμφωνα με τον Ιπποκράτη ο άνθρωπος βρίσκεται σε κατάσταση κρίσης, όταν ασθενεί.
- ✓ Με την ίδια έννοια, δηλαδή αυτή της δυσλειτουργίας συναντάται στην Ιστοριογραφία και κυρίως στον Ηρόδοτο, με τη διαφορά ότι η εν λόγω δυσλειτουργία δεν αναφέρεται σε ασθενείς αλλά σε πολιτισμούς που βρίσκονται σε κατάσταση κατάρρευσης.
- ✓ Τον 16^ο αιώνα χρησιμοποιείται ξανά ο όρος στις πολιτικές επιστήμες με την έννοια της δυσλειτουργίας των πολιτικών θεσμών.
- ✓ Από την πολιτική πέρασε στην οικονομική επιστήμη από το Μαρξ το 19^ο αιώνα και χρησιμοποιήθηκε, για να χαρακτηρίσει τη δυσλειτουργία-αρρώστια της οικονομίας, κατά τη διάρκεια της οποίας παρατηρείται μεγάλης έκτασης καταστροφή των παραγωγικών δυνάμεων της οικονομίας.

1.3 Η «οικονομική κρίση»

Οικονομική κρίση είναι το φαινόμενο κατά το οποίο μια οικονομία χαρακτηρίζεται από μια διαρκή και αισθητή μείωση της οικονομικής της δραστηριότητας. Όταν λέμε οικονομική δραστηριότητα αναφερόμαστε σε όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας, όπως η απασχόληση, το εθνικό προϊόν, οι τιμές, οι επενδύσεις κ.λπ.. Η οικονομική κρίση αποτελεί τη μία από τις δύο φάσεις των οικονομικών διακυμάνσεων και συγκεκριμένα τη φάση της καθόδου, όταν δηλαδή η οικονομική δραστηριότητα βρίσκεται σε μια συνεχή συρρίκνωση.

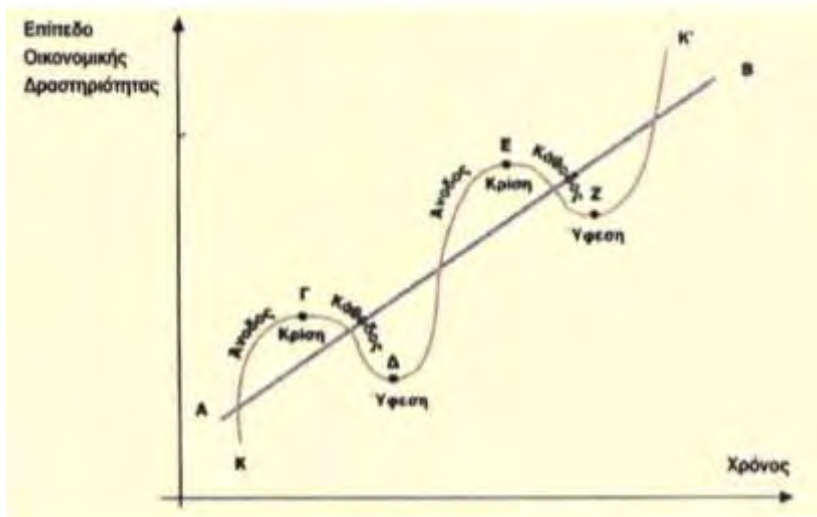
1.4 Οικονομικές διακυμάνσεις-οικονομικοί κύκλοι

Οι οικονομικές διακυμάνσεις ορίζονται ως οι διαδοχικές αυξομειώσεις της οικονομικής δραστηριότητας μέσα σε μια οικονομία. Λέγονται αλλιώς και κυκλικές διακυμάνσεις ή οικονομικοί κύκλοι. Από πολύχρονες στατιστικές παρατηρήσεις διαπιστώθηκε ότι οι οικονομικοί κύκλοι διαρκούν περίπου από 7 έως 11 χρόνια. Το γεγονός ότι τα σημάδια της σημερινής κρίσης είναι τόσο έντονα ίσως οφείλεται, μεταξύ άλλων, στο ότι πολλοί άνθρωποι είχαν αρχίσει να πιστεύουν ότι το φαινόμενο του οικονομικού κύκλου είχε κατατροπωθεί. Η προηγούμενη μακροχρόνια ανοδική φάση του οικονομικού κύκλου σε πολλές οικονομίες άντεξε σε μεγάλο βαθμό πολλές διαταράξεις από τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Η παγκοσμιοποίηση, ο χαμηλός πληθωρισμός, ο καθορισμός στόχων για τον πληθωρισμό από τις νομισματικές αρχές και η ξεκάθαρη χάραξη οικονομικής πολιτικής δημιούργησαν κάτι το οποίο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ψευδαίσθηση. Τα παραπάνω και σε συνδυασμό με τη δυνατότητα των επιχειρήσεων για αποτελεσματικότερη διαχείριση των αποθεμάτων χάρη στην εξέλιξη της τεχνολογίας, παρείχαν ένα πλήθος στοιχείων τα οποία έδειχναν ότι οι κύκλοι ανάπτυξης και ύφεσης της οικονομικής δραστηριότητας των δεκαετιών από το 1950 έως το 1980 είχαν τελικά τερματιστεί. Όταν όμως οι διαταραχές από την μεγάλη ένταση της σημερινής τραπεζικής κρίσης έκαναν την εμφάνισή τους τότε έγινε σαφές πως το φαινόμενο του οικονομικού κύκλου εξακολουθεί να υφίσταται. Μάλιστα, μετά την ανοδική φάση του οικονομικού κύκλου, η καθοδική φάση αποδείχθηκε ιδιαίτερα οδυνηρή.

1.4.1 Οι φάσεις και τα χαρακτηριστικά του οικονομικού κύκλου

Μια εικόνα του οικονομικού κύκλου δίνεται στο παρακάτω διάγραμμα 9.1 .

Πηγή: βιβλίο «Αρχές Οικονομικής Θεωρίας»

Στον κάθετο άξονα μετράμε το επίπεδο της οικονομικής δραστηριότητας, για παράδειγμα, το επίπεδο του εισοδήματος, και στον οριζόντιο το χρόνο (έτη). Η γραμμή AB παριστάνει τη μακροχρόνια ανοδική τάση της οικονομίας και κάνει πιο φανερή την έννοια των διακυμάνσεων που παριστάνει η γραμμή ΚΓΔΕΖΚ'.

Υπάρχουν δύο κύριες φάσεις από τις οποίες διέρχεται η οικονομία στη διάρκεια ενός οικονομικού κύκλου: η φάση της ανόδου ή της άνθησης και η φάση της καθόδου ή της ύφεσης. Η μετάβαση από την άνοδο στην κάθοδο και αντίστροφα δε γίνεται αμέσως ή απότομα, αλλά απαιτεί χρόνο. Επίσης περνάει από τη φάση της κρίσης που είναι η κορυφή του κύκλου.

Ας κοιτάξουμε λίγο αναλυτικότερα ποια είναι τα χαρακτηριστικά της κάθε φάσης.

α) Η φάση της ύφεσης

Η φάση της ύφεσης χαρακτηρίζεται από εκτεταμένη ανεργία, έλλειψη επενδύσεων και ανεπαρκή ζήτηση καταναλωτικών αγαθών. Αυτό σημαίνει ότι οι επιχειρήσεις που παράγουν τόσο καταναλωτικά όσο και κεφαλαιουχικά αγαθά έχουν αχρησιμοποίητη ή πλεονάζουσα παραγωγική δυναμικότητα. Η παραγωγή και τα εισόδημα βρίσκονται στο χαμηλότερο επίπεδό τους. Οι

τιμές, αν δε μειώνονται, τουλάχιστον δεν αυξάνονται ή αυξάνονται ελάχιστα και τα κέρδη των επιχειρήσεων είναι χαμηλά. Μάλιστα, πολλές επιχειρήσεις μπορεί να έχουν ζημιές αντί για κέρδη. Το γενικό επιχειρηματικό κλίμα δεν είναι ευνοϊκό για την ανάληψη επενδύσεων και επικρατεί απαισιοδοξία για το μέλλον. Η ένταση των παραπάνω φαινομένων διαφέρει από κύκλο σε κύκλο. Όσο πιο έντονα είναι τα συμπτώματα αυτά, τόσο πιο βαθιά είναι η ύφεση. Τέτοια ήταν η μεγάλη ύφεση του 1930 που συντάρραξε τις προηγμένες καπιταλιστικές χώρες και κυρίως τις ΗΠΑ.

β) Η φάση της ανόδου ή άνθησης

Ανεξάρτητα από την αιτία που ανακόπτει την φάση της ύφεσης, κατά τη φάση της άνθησης παρατηρούμε αύξηση της παραγωγής, του εισοδήματος και της απασχόλησης. Η αύξηση της παραγωγής είναι εύκολη, γιατί υπάρχει πλεονάζουσα παραγωγική ικανότητα και γενικά υποαπασχολούμενοι παραγωγικοί συντελεστές. Καθώς αυξάνεται η συνολική ζήτηση και η παραγωγή, αυξάνονται και τα κέρδη και αυτό δημιουργεί ευνοϊκό κλίμα για επενδύσεις. Στην αρχή η αύξηση της παραγωγής δε συνοδεύεται από την αύξηση των τιμών, γιατί, όπως είπαμε και πιο πάνω, υπάρχουν αχρησιμοποίητοι παραγωγικοί συντελεστές. Καθώς όμως αυξάνεται η συνολική ζήτηση και αυξάνεται η απασχόληση των παραγωγικών συντελεστών αρχίζουν να εμφανίζονται και οι πρώτες αυξήσεις των τιμών.

γ) Η φάση της κρίσης

Η τάση για αύξηση των τιμών είναι πιο έντονη, καθώς η οικονομία πλησιάζει το επίπεδο της πλήρους απασχόλησης. Αρχίζουν τώρα να εμφανίζονται "στενότητες", δηλ. ελλείψεις, αρχικά σε ορισμένες κατηγορίες εξειδικευμένης εργασίας και αργότερα σε εργατικό δυναμικό γενικά. Η αύξηση της παραγωγής γίνεται δυσκολότερη, το κόστος αυξάνεται και η αύξηση των τιμών γενικεύεται. Η οικονομία βρίσκεται στην κορυφή του κύκλου, δηλαδή στο τελευταίο στάδιο της ανοδικής της πορείας. Σε αυτό το στάδιο η οικονομία είναι πιο ευαίσθητη και περισσότερο ευάλωτη στους διάφορους παράγοντες που μπορούν να ανακόψουν την ανοδική της πορεία. Αν αυτό συμβεί, τότε επέρχεται κρίση, η οικονομία έχει ξεπεράσει το ανώτατο σημείο και εισέρχεται στη φάση της καθόδου.

δ) Η φάση της καθόδου

Τα φαινόμενα που παρατηρούνται στη φάση της καθόδου είναι τα αντίθετα απ' αυτά που συναντάμε στην ανοδική πορεία της οικονομίας: μείωση της κατανάλωσης, στασιμότητα ή μείωση των επενδύσεων, μείωση του εισοδήματος και της απασχόλησης. Άλλες φορές η φάση της καθόδου τελειώνει γρήγορα, οπότε η οικονομία ξαναρχίζει την ανοδική της πορεία σχετικά ανώδυνα, και άλλες φορές οδηγεί σε παρατεταμένη ύφεση με όλα τα συμπτώματα που περιγράψαμε πιο πάνω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2.1 ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΕ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ

2.1.1 Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ '29

Η παγκόσμια οικονομική ύφεση του 1929 (The Great Depression) ήταν μια κατάσταση διεθνούς οικονομικής ύφεσης που διήρκησε από ένα μέχρι δέκα χρόνια σε διάφορες χώρες του κόσμου και αποτελεί, αναμφίβολα, τη μεγαλύτερη οικονομική κρίση του 20ού αιώνα. Το χρηματιστηριακό κραχ στις 29 Οκτωβρίου του 1929 ήταν αυτό το οποίο προκάλεσε την ύφεση, γνωστό ως η Μαύρη Τρίτη. Επρόκειτο για διεθνή κρίση της παγκόσμιας οικονομίας που οδήγησε στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

2.1.2. ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Υπήρξαν πολλοί παράγοντες που προκάλεσαν την κρίση. Σχετικά με την περίοδο αυτή, οι ιστορικοί αναφέρουν ως δομικούς παράγοντες μεγάλες καταστροφές τραπεζών και το χρηματιστηριακό κράχ, συμπεριλαμβάνοντας τον πανικό που δημιουργήθηκε από τους επενδυτές επειδή πουλούσαν μετοχές με ιλιγγιώδεις ταχύτητες και την άμεση συμμετοχή των τραπεζών στις

κερδοσκοπικές κινήσεις. Αναλυτές, όπως ο Πίτερ Τέμιν¹, δίνουν έμφαση στην απόφαση της Βρετανίας να επιστρέψει στις ισοτιμίες που υπήρχαν πριν τον κανόνα χρυσού, προτού ξεσπάσει ο 1ος παγκόσμιος πόλεμος. Μεγαλύτερο ερώτημα εστιάζεται στο κατά πόσο επρόκειτο για μια αποτυχία της ελεύθερης αγοράς ή για μια αποτυχία εκ μέρους των τραπεζών να προλάβουν την κατάρρευση των τραπεζών, τον επακόλουθο πανικό και περικοπές στα χρηματικά αποθέματα. Οι υποστηρικτές των κλασικών οικονομικών: μονεταριστές, η αυστριακή σχολή και η νεοκλασική οικονομική θεωρία, επικεντρώνονται στις μακροοικονομικές επιπτώσεις στο χρηματικό απόθεμα και στην προσφορά χρυσού που στήριζε πολλά νομίσματα προτού γενικευθεί η κρίση, συμπεριλαμβανομένης της παραγωγής και της κατανάλωσης. Πολλές δομικές θεωρίες, πιο γνωστή από τις οποίες η Κεϋνσιανή, αλλά και η σχολή των θεσμικών οικονομικών, τονίζουν την υποκατανάλωση και την υπερεπένδυση (οικονομική φούσκα), και μιλούν για την προκλητική συμπεριφορά των τραπεζικών παραγόντων και βιομηχάνων. Όταν ο πανικός ξεκίνησε και ακολούθησε η ύφεση, πολλοί πίστεψαν ότι μπορούσαν να διασώσουν τα χρήματά τους παραμένοντας μακριά από την αγορά, καθώς οι τιμές υποχωρούσαν έτσι ώστε ένα δεδομένο ποσοστό χρημάτων να μπορούσε να αγοράσει περισσότερα αγαθά. Τέλος υπάρχει και η μαρξιστική κριτική για την πολιτική οικονομία. Η κριτική αυτή εστιάζεται σε αντιφάσεις του ίδιου του καπιταλισμού, μια κοινωνική αντιπαλότητα ως προς την οικειοποίηση της υπεραξίας του κεφαλαίου. Η προέλευση της κρίσης, ως εκ τούτου, εντοπίζεται αμιγώς στη σφαίρα της παραγωγής, αν και η οικονομική κρίση δύναται να επιδεινωθεί από προβλήματα δυσαναλογίας στην υπερπαραγωγή στη βιομηχανία και συναφείς παραγωγικούς τομείς, καθώς και στην υποκατανάλωση του λαού.

---

¹ σήμερα είναι Ομότιμος Καθηγητής Οικονομικών, στο MIT και πρώην επικεφαλής του Οικονομικού Τμήματος.

2.1.3 ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η κρίση επηρέασε το διεθνές εμπόριο, καθώς επίσης και τα προσωπικά εισοδήματα, τα έσοδα από φόρους, ενώ δεν έμειναν ανεπηρέαστες οι τιμές και τα κέρδη. Η οικονομία πόλεων ανά τον κόσμο επλήγη, ιδίως εκείνων που εξαρτώνταν άμεσα από τη βαρεία βιομηχανία. Εκτός από οικονομικές, υπήρχαν και πολιτικές συνέπειες όπως προώθηση διάφορων παρατάξεων. Μία από τις ενδεχόμενες λύσεις εξόδου από την κρίση ήταν η τιθάσευση του πληθωρισμού μέσω περιορισμού του ελλείμματος αλλά και η πάταξη της φοροδιαφυγής για να επιδιωχθεί αύξηση των φορολογικών εσόδων. Οι ονομαστικοί μισθοί και τα ημερομίσθια έπρεπε να διατηρηθούν σε σταθερό επίπεδο τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, ενώ παράλληλα η χορήγηση δανείων και η ταυτόχρονη μείωση όλων των κατηγοριών επιτοκίων κατά 2-3 μονάδες θα οδηγούσε στα επιθυμητά αποτελέσματα.

2.1.3.1 Οι επιπτώσεις του «Κραχ» του '29 στις ΗΠΑ σε αριθμούς:

- ❖ 12.000.000 έμειναν άνεργοι.
- ❖ 12.000 έχαναν τη δουλειά τους κάθε μέρα.
- ❖ 1933 ένας στους τέσσερις άνεργος
- ❖ 1938 ένας στους πέντε άνεργος
- ❖ 20.000 επιχειρήσεις κήρυξαν πτώχευση.
- ❖ 1616 τράπεζες πτώχευσαν.
- ❖ 1 στους 20 γεωργούς ξεσπιτώθηκαν.
- ❖ $ΑΕΠ_{1933} = 1/3 ΑΕΠ_{1929}$

2.2 ΠΕΤΡΕΛΑΪΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ

Πετρελαϊκή κρίση προκαλείται από την απότομη αυξομείωση της παραγόμενης ποσότητας αργού πετρελαίου και τις απρόβλεπτα κυμαινόμενες τιμές, που άλλοτε διαμορφώνονται υψηλά και άλλοτε πέφτουν, ανάλογα με τους κανόνες προσφοράς και ζήτησης, επηρεαζόμενες συνήθως από διάφορα πολιτικά γεγονότα. Σημαντικές πετρελαϊκές κρίσεις έγιναν το 1973, το 1979, το 1985, το 1990, το 1997 και το 2000. Στα αίτια των κρίσεων αυτών μπορούν εντελώς επιγραμματικά να καταχωρηθούν η αύξηση ζήτησης πετρελαίου από αναπτυσσόμενες οικονομίες, η αύξηση ζήτησης για ενέργεια, οι κερδοσκοπικές κινήσεις των πετρελαϊκών εταιριών, οι φόβοι για επιθέσεις σε πετρελαϊκούς στόχους στη μέση ανατολή, μειώνοντας τη προσφορά πετρελαίου και το παιχνίδι των Αμερικανών, αφού η Ευρώπη δεν έχει δικό της πετρέλαιο. Με αποτέλεσμα όλων αυτών να οδηγηθούμε σε αύξηση της ανεργίας και διατήρηση της σε υψηλά επίπεδα, σε πτώση ημερομισθίων, σε μείωση της ζήτησης, του ποσοστού κέρδους των εταιριών, του ρυθμού αύξησης του προϊόντος και της παραγωγικότητας. Ακόμη παρατηρήθηκε αύξηση δανεισμού άρα αύξηση πληθωρισμού, στασιμότητα και μείωση εθνικού προϊόντος και διόγκωση του δημοσίου χρέους, μείωση της ανταγωνιστικότητας, ανεπάρκεια ιδιωτικής αποταμίευσης και συρρίκνωση αγροτικού τομέα.

2.3 ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η ιστορική ανάλυση δείχνει ότι η ελληνική οικονομία ήταν ήδη αρκετά συνδεδεμένη με τις άλλες καπιταλιστικά ανεπτυγμένες οικονομίες, ούτως ώστε να υφίσταται και μάλιστα με έντονο τρόπο τις διακυμάνσεις της οικονομικής τους δραστηριότητας.

- **Η κρίση του 1815-1845** των ευρωπαϊκών οικονομιών μεταδίδεται και στην Ελλάδα, μόνο που είναι πιο έντονη, δεδομένου ότι η γεωργία και ιδιαίτερα οι σταφιδοκαλλιέργειες καταστράφηκαν ολοσχερώς μετά την κατάληψη της Πελοποννήσου από τα στρατεύματα του Ιμπραήμ. Την ίδια περίοδο, το εμπόριο υπέστη καθίζηση και η έως τότε δειλά αναπτυσσόμενη βιοτεχνία και η αντίστοιχη τάξη υπέστησαν πλήγμα ως αποτέλεσμα της εμπόλεμης κατάστασης αλλά και των ραγδαίων τεχνολογικών μεταβολών που έλαβαν χώρα στη Δυτική Ευρώπη, που απλά η Ελλάδα δεν μπορούσε να ακολουθήσει. Το ελληνικό αφοπλιστικό κεφάλαιο υπέστη και αυτό πλήγμα λόγω των μεγάλων απωλειών σε πλοία αλλά και του αποκλεισμού του από τα κύρια εμπορικά κέντρα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Όταν αργότερα θα προστεθεί η τεχνολογική μεταβολή, δηλαδή η αντικατάσταση των ιστοφόρων με ατμόπλοια, οι Έλληνες εφοπλιστές και πάλι δεν κατάφεραν να ακολουθήσουν. Επομένως οι πρώτες δεκαετίες μετά την Επανάσταση του 1821 μπορούν να χαρακτηριστούν για την Ελλάδα ως περίοδος οικονομικής οπισθοδρόμησης.
- Η παγκόσμια **κρίση του 1848** δεν μπορούσε παρά να έχει αντίκτυπο και στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε το φαινόμενο το κοινό να συρρέει στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας ζητώντας να ανταλλάξει τα χαρτονομίσματα με τα μεταλλικά νομίσματα. Είναι φανερό ότι η ΕΤΕ δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στη ζήτηση και για το λόγο αυτό θεσπίστηκε ένας νόμος που ανέστειλε την υποχρεωτική ανταλλαγή των τραπεζογραμμάτων και η ΕΤΕ υποχρεώθηκε να πληρώσει τόκο 10 τοις εκατό σε όσα κυκλοφορούσαν. Η κρίση ξεπεράστηκε γρήγορα και το 1861 η ΕΤΕ εξασφάλιζε για 25 ακόμη έτη το προνόμιο να εκδίδει χαρτονομίσματα κυριαρχώντας στο εγχώριο τραπεζικό σύστημα.
- Τα χαρακτηριστικά της **κρίσης του 1873-1896** ήταν η μεγάλη διάρκεια, η έλλειψη οξύτητας με αποτέλεσμα να μην δημιουργηθούν ισχυροί μηχανισμοί εξόδου και το φαινόμενο του αντιπληθωρισμού και ιδιαίτερα στα αγροτικά προϊόντα. Το φαινόμενο αυτό εμφανίστηκε και στην Ελλάδα μέχρι το 1884, όχι όμως μετά, γιατί εμφανίζεται έντονος

πληθωρισμός που διαφοροποιεί την ελληνική οικονομία από τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές. Η πληθωριστική διαδικασία οφείλεται στην οικονομική πολιτική των κυβερνήσεων Τρικούπη, που ήταν προσανατολισμένες στα μεγάλα έργα υποδομής και στον εξοπλισμό στρατού, με αποτέλεσμα την αύξηση της ενεργούς ζήτησης, κάτι το οποίο δεν μπορούσε να καλύψει η οικονομία. Έτσι ήταν ανέφικτη η διατήρηση του κανόνα χρυσού με αποτέλεσμα την αναγκαστική κυκλοφορία που συνοδεύτηκε με έντονα πληθωριστικά φαινόμενα. (Τσουλφίδης, 2003)

- Σε μια πρώτη φάση της **η κρίση του 1929-32** εστιάζεται στην αγροτική οικονομία και συγκεκριμένα στη στασιμότητα της γεωργικής παραγωγής, έτσι όπως αυτή εκφράζεται μέσα από την αξία της σε σταθερές τιμές. Ακολουθεί η μείωση του εισοδήματος της αγροτικής οικονομίας και του αγροτικού τομέα οδηγώντας αναπόφευκτα στη μείωση του εθνικού εισοδήματος της Ελλάδας μέσα στο 1929. Ακόμη πλήγεται και η βιομηχανία με κυριότερα «θύματα» τις βιομηχανίες με έντονο προσανατολισμό διάθεσης των προϊόντων τους στον αγροτικό τομέα. Αυτό που είναι βέβαιο είναι ότι η ελληνική οικονομία επλήγη από την κρίση επειδή βασιζόταν, σε μεγάλο βαθμό, στις εξαγωγές αγροτικών προϊόντων (σταφίδα, καπνός, κ.λ.π), για τα οποία μειώθηκε αισθητά η ζήτηση. Η νομισματική σταθεροποίηση του 1928 πραγματοποιήθηκε χάρη στη συνεχή σύναψη εξωτερικών δανείων και στην εισροή ξένων κεφαλαίων. Όταν τα κεφάλαια αυτά σταματούν να εισρέουν μετά το 1930 και ουσιαστικά διακοπεί ο διεθνής δανεισμός θα δημιουργηθούν στην Ελλάδα αξεπέραστα προβλήματα ισορροπίας του εξωτερικού της ισοζυγίου. Ακόμη τα εμβάσματα των μεταναστών, τα οποία αποτελούσαν μια πολύτιμη πηγή συναλλάγματος της χώρας άρχισαν και αυτά να μειώνονται. Η εντυπωσιακή αύξηση του δημοσίου χρέους, εσωτερικού και εξωτερικού, κατά τη διάρκεια των πολέμων, ο διακανονισμός των πολεμικών χρεών με δυσβάσταχτους όρους για την Ελλάδα και η συνεχής σύναψη δανείων μετά το 1923 οδήγησαν σε υπέρμετρη διόγκωση των δαπανών. Η διατήρηση του ισοσκελισμένου προϋπολογισμού κατά την διάρκεια της κρίσης ως δημοσιονομική πολιτική της κυβέρνησης αποδείχθηκε επώδυνη για την ελληνική

οικονομία καθώς υιοθετήθηκε ένα φορολογικό σύστημα στηριζόμενο στους έμμεσους φόρους και την μείωση του εθνικού εισοδήματος. Για να διατηρηθεί το επίπεδο των φορολογικών εσόδων σταθερό είναι προϋπόθεση μια σημαντική επιπλέον αφαίρεση εισοδήματος από τον πληθυσμό. Τα μέτρα που έλαβε την άνοιξη του 1932 η ελληνική κυβέρνηση αποδείχθηκαν σωτήρια. Ο περιορισμός των δαπανών για την εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους απέτρεψε τις περικοπές στο δημόσιο προϋπολογισμό, με μόνη εξαίρεση την επιβράδυνση της υλοποίησης των αναπτυξιακών έργων. Οι εισαγωγές παρότι μειώθηκαν, διατηρήθηκαν σε ανεκτά επίπεδα. Η υποτίμηση της δραχμής ενίσχυσε σημαντικά την προστασία της εγχώριας παραγωγής και οδήγησε σε ισχυρή ανάκαμψη της γεωργικής και της βιομηχανικής δραστηριότητας. Η Ελλάδα ήταν σε παγκόσμιο επίπεδο μία από τις χώρες που ανέκαμψαν ταχύτερα από την κρίση του 1929-32.

- **Η πετρελαϊκή κρίση του 1973** και η κατάρρευση των συμφωνιών του Μπρέττον Γουντς² επιδείνωσαν τις οικονομικές επιδόσεις και τροφοδότησαν τον ήδη υψηλό πληθωρισμό, ο οποίος με τη σειρά του επέσκαψε το επίπεδο διαβίωσης του πληθυσμού και μαζί με αυτό την ανοχή προς το δικτατορικό καθεστώς(1967-1974).
- Το **1979** σημειώθηκε δεύτερο κύμα πετρελαϊκών ανατιμήσεων και νέας διεθνής ύφεσης. Ενώ όμως η ευρωπαϊκή οικονομία συνήλθε γρήγορα και μετά το 1981 εισέρχεται σε περίοδο ανάκαμψης, η Ελλάδα βυθίστηκε σε σοβαρή και παρατεταμένη κρίση. Στην τετραετία 1980-1983, για πρώτη φορά μετά τον πόλεμο, το ΑΕΠ μειώθηκε για τέσσερα διαδοχικά έτη.

---

² Το Σύστημα σταθερών ισοτιμιών του Μπρέττον Γουντς ήταν ένα σύστημα το οποίο προσδιόριζε σταθερές ισοτιμίες μεταξύ των νομισμάτων των χωρών που συμμετείχαν σε αυτό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

3.1 Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2007

Η κρίση αυτή έρχεται 78 χρόνια μετά την τελευταία μεγάλη κρίση του 1929 αλλά και παλαιότερες πετρελαϊκές κρίσεις. Η Διεθνής Χρηματοπιστωτική Κρίση του 2007 είναι μια παγκόσμια κατάσταση απειλούμενης οικονομικής ύφεσης στον ευρύτερο χρηματοπιστωτικό και τραπεζικό τομέα με γενεσιουργό χώρα τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής.

3.2 ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

3.2.1 ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

α) Οι ανισορροπίες ανάμεσα στις χώρες του πλανήτη εκδηλώθηκαν με υψηλά ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών στις Η.Π.Α. και υψηλά πλεονάσματα στις χώρες της Ασίας, ιδιαίτερα της Κίνας. Οι ανισορροπίες αυτές οδήγησαν σε φτηνό χρήμα, μεγάλη ρευστότητα και χαμηλά πραγματικά επιτόκια. Τα χαμηλά πραγματικά επιτόκια στη συνέχεια έδωσαν ώθηση σε υπάρχουσες ανισορροπίες του χρηματοοικονομικού τομέα, όπως η φούσκα των ακινήτων και το κυνήγι των υψηλών αποδόσεων.

β) Η φούσκα ακινήτων στις ΗΠΑ. Από το 2001 οι τιμές των ακινήτων ξεκίνησαν μια ανοδική πορεία, η οποία αν και προβλημάτισε πολλούς αναλυτές, αφέθηκε ελεύθερη να εξαπλωθεί. Η άνοδος των τιμών των κατοικιών σταμάτησε στα μέσα του 2006 και, έκτοτε, οι τιμές άρχισαν να πέφτουν και να σταθεροποιούνται περίπου τον Απρίλιο του 2009. Η πτώση των τιμών των κατοικιών οδήγησε σε καθυστερήσεις των δόσεων των νοικοκυριών προς τις τράπεζες. Ορισμένα νοικοκυριά άρχισαν να αντιλαμβάνονται ότι η αξία του σπιτιού που πρόσφατα αγόρασαν έπεσε κάτω από την αξία του δανείου τους και ότι τους συνέφερε να παραδώσουν τα κλειδιά στην τράπεζα και να φύγουν.

3.2.2. ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

α) Η ραγδαία αύξηση δανείων μειωμένης εξασφάλισης χωρίς την ανάλογη τραπεζική εγκράτεια και ο έλεγχος για τον πιστωτικό κίνδυνο, που συνέλαβαν στην αύξηση των τιμών των κατοικιών.

β) Η νέα κερδοσκοπική κουλτούρα στον τραπεζικό τομέα με βάση τη γένεση προσόδων. Οι αμοιβές των στελεχών σε όλες τις βαθμίδες συνδέονταν με τα βραχυχρόνια έσοδα, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ο αναλαμβανόμενος κίνδυνος, ούτε οι μακροχρόνιες επιδόσεις.

γ) Οι αξιολογικοί οίκοι, οι οποίοι κατηγορήθηκαν για ανεπάρκεια ή/και για μεροληψία που πιθανόν να πήγαζε από το γεγονός ότι οι εκδότες των τίτλων ήταν αυτοί που πλήρωναν για την αξιολόγηση. Οι οίκοι αυτοί άργησαν να καταλάβουν ή να ενστερνιστούν το μέγεθος του προβλήματος, προφανώς επηρεαζόμενοι από την κερδοφορία που έφερναν οι αξιολογήσεις των τιτλοποιήσεων.

δ) Σημαντικός παράγοντας δημιουργίας της κρίσης είναι η υψηλή μόχλευση. Υψηλή μόχλευση σημαίνει λιγιστά ίδια κεφάλαια και υψηλός δανεισμός σε σχέση με το ενεργητικό ενός χρηματοοικονομικού ιδρύματος. Υψηλή μόχλευση είχαν και οι επενδυτικές τράπεζες στις Η.Π.Α. και αλλού. Μάλιστα ο δανεισμός που χρηματοδοτούσε τις επενδύσεις την εποχή εκείνη ήταν κυρίως βραχυχρόνιος. Έτσι, όταν οι τιμές των περιουσιακών στοιχείων στα οποία είχαν επενδύσει οι επενδυτικές τράπεζες άρχισαν να πέφτουν και οι αγορές αντιλήφθηκαν την κεφαλαιακή απώλεια των δανεισμένων επενδυτικών τραπεζών, τότε δυσκόλεψαν ή και αρνήθηκαν την ανανέωση της βραχυχρόνιας χρηματοδότησης, αναγκάζοντας έτσι τις επενδυτικές τράπεζες να προβαίνουν σε περαιτέρω πωλήσεις άλλων περιουσιακών στοιχείων, οι οποίες με τη σειρά τους πίεζαν τις τιμές των περιουσιακών στοιχείων ακόμα περισσότερο προς τα κάτω.

3.3 ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ: ΑΠΟ ΤΙΣ ΗΠΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

- Τα πρώτα σημάδια της κρίσης εμφανίστηκαν το καλοκαίρι του 2006, όταν οι τιμές των κατοικιών στις ΗΠΑ σταμάτησαν να ανεβαίνουν. Ολοένα και περισσότερα νοικοκυριά που είχαν πάρει στεγαστικά δάνεια χαμηλής πιστοληπτικής αξιολόγησης χρεοκοπούσαν, καθώς τα επιτόκια αυξάνονταν. Οι πρώτες επιπτώσεις άρχισαν να γίνονται εμφανείς στην αγορά τιτλοποιημένων ομολόγων subprime καθώς το μεγαλύτερο μέρος των δανείων είχε τιτλοποιηθεί και πουληθεί σε αμοιβαία κεφάλαια.
- Στις 28 Δεκεμβρίου η Owit Mortgage Solutions, μια επιθετική μικρή τράπεζα στην Καλιφόρνια που δάνειζε κυρίως στην αγορά των subprime κατέθεσε αίτηση πτώχευσης.
- Το Φεβρουάριο του 2007, η Βρετανική τράπεζα HSBC ανακοίνωσε μια απομείωση ύψους \$10,5 δις, κυρίως λόγω απωλειών της αμερικανικής θυγατρικής Household Finance Corporation, την οποία είχε εξαγοράσει το 2003.
- Στις αρχές Απριλίου η στεγαστική τράπεζα των ΗΠΑ New Century Financial κατέθεσε αίτηση πτώχευσης.
- Τον Ιούλιο του 2007, οι οίκοι αξιολόγησης Standard & Poor's και Moody's ανακοίνωσαν την πρόθεση τους να εξετάσουν την προηγούμενη βαθμολόγηση ενός συνόλου δανείων subprime ύψους περίπου \$18 δις για πιθανή υποβάθμιση. Ακολούθησε και η Fitch. Πολλά προϊόντα που βασίζονταν σε δάνεια subprime υποβαθμίστηκαν από AAA σε A+, κάτι εξαιρετικά ασυνήθιστο μέχρι τότε.
- Στις 9 Αυγούστου του 2007, η γαλλική τράπεζα BNP ανακοίνωσε τη διακοπή των ρευστοποιήσεων των επενδυτών από τρία αμοιβαία κεφάλαια της τα οποία είχαν επενδύσει σε αμερικανικά στεγαστικά προϊόντα, καθώς αδυνατούσε να τιμολογήσει αξιόπιστα την αξία των στοιχείων του ενεργητικού της.
- Την Παρασκευή 10 Αυγούστου, τα επιτόκια στη διατραπεζική εκτοξεύτηκαν προς τα πάνω και η ρευστότητα πρακτικά εξαφανίστηκε, με αποτέλεσμα να χρειαστεί η παρέμβαση των κεντρικών τραπεζών για να εξασφαλίσουν την

απαραίτητη ρευστότητα. Η ΕΚΤ παρείχε την ίδια μέρα περαιτέρω ρευστότητα ύψους \$61 δις.

- Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα άρχιζαν να αντιλαμβάνονται ότι είχαν τιμολογήσει λάθος τον κίνδυνο που συνδέονταν με τα στεγαστικά δάνεια subprime και ήταν αδύνατο να εκτιμήσουν την αξία των περιουσιακών τους στοιχείων. Οι σχετικές αγορές κατέρρεαν. Οι τράπεζες σταμάτησαν να δανείζουν.
- Στις 13 Σεπτεμβρίου 2007 αποκαλύπτεται ότι η βρετανική τράπεζα Northern Rock ζήτησε και έλαβε έκτακτη χρηματοδότηση από την Τράπεζα της Αγγλίας, καθώς βασιζόταν σε βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση από τη διατραπεζική αγορά, η οποία είχε πλέον διακοπεί. Από την Παρασκευή 14 έως τη Δευτέρα 17 Σεπτεμβρίου, το κοινό έσπευσε να αποσύρει μαζικά τις καταθέσεις του (£1 δις μόνο σε μία μέρα). Το Υπουργείο Οικονομικών αναγκάστηκε να εγγυηθεί το σύνολο των καταθέσεων. Οι προσπάθειες εύρεσης αγοραστή απέτυχαν και η τράπεζα τελικά πέρασε υπό τον έλεγχο του κράτους το Φεβρουάριο του 2008.
- Τον Οκτώβριο, η ελβετική τράπεζα UBS ανακοινώνει απώλειες \$3,4 δις από τις επενδύσεις σε subprime προϊόντα και η διοίκηση της παραιτείται.
- Το Νοέμβριο, η Citigroup αποκαλύπτει πως έχει στον ισολογισμό της περισσότερα από \$50 δις σε προϊόντα subprime, αντί για \$13 δις όπως μέχρι τότε υποστήριζε.
- Το Δεκέμβριο του 2007 ανακοινώνονται τα πρώτα σχέδια από την αμερικανική κυβέρνηση για στήριξη στους ιδιοκτήτες ακινήτων που αντιμετωπίζουν κίνδυνο κατάσχεσης. Ακόμη, οι πέντε μεγαλύτερες κεντρικές τράπεζες στο δυτικό κόσμο συντονίζονται για να παράσχουν ρευστότητα στις τράπεζες.
- Τον Ιανουάριο του 2008, η κρίση μεταδόθηκε και στα χρηματιστήρια και παρατηρήθηκε πτώση των χρηματιστηριακών δεικτών παγκοσμίως, σημειώνοντας μια καθοδική πορεία περίπου 15 μηνών.
- Στις 22 Ιανουαρίου του 2008, η Fed μειώνει το επιτόκιο παρέμβασης στο 3,5 % από 4,25%. Η μείωση ήταν η μεγαλύτερη της 25ετίας και τα διατραπεζικά επιτόκια πέφτουν προσωρινά.

- Στις 13 Μαρτίου 2008 η Bear Stearns παρουσιάζει τεράστιες απώλειες και αδυνατεί να εξασφαλίσει τη βραχυπρόθεσμη χρηματοδότηση. Ένα δάνειο από τη Fed δεν ήταν αρκετό και στις 17 Μαρτίου εξαγοράζεται από την JP Morgan Chase για \$1,1 δις, όταν μόλις ένα χρόνο νωρίτερα η αποτίμηση της ήταν \$18 δις.
- Τον Απρίλιο του 2008 το ΔΝΤ προειδοποιεί ότι οι απώλειες για το σύνολο του χρηματοοικονομικού τομέα μπορούσαν να φτάσουν το \$1 τρις. Τον Απρίλιο και τον Μάιο του 2008 η κατάσταση βελτιώνεται με χαρακτηριστικό παράδειγμα τις αυξήσεις κεφαλαίων μεγάλων τραπεζών.
- Τον Ιούλιο του 2008, οι ημικρατικοί οργανισμοί Fannie Mae και Freddie Mac, που ήταν και οι μεγαλύτεροι δανειστές στην αγορά στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ, αδυνατούν να εξασφαλίσουν την απαραίτητη χρηματοδότηση των \$3δις, από την αγορά. Καθώς είναι εγγυητές στεγαστικών δανείων ύψους \$5δις, οι αρχές εκτιμούν πως δεν μπορούν να τους αφήσουν να καταρρεύσουν και παράσχουν χρηματοδότηση μέσω της Fed \$300δις, επιτυγχάνοντας έτσι τη διάσωση τους στις 7 Σεπτεμβρίου του 2008.
- Στις 10 Σεπτεμβρίου 2008, η Lehman Brothers ανακοινώνει τεράστιες απώλειες για το τελευταίο τρίμηνο και αναγκάζεται να κηρύξει πτώχευση τη Δευτέρα 15 Σεπτεμβρίου. Ήταν η πρώτη μεγάλη τράπεζα που χρεοκοπούσε. Δεν βρέθηκε κάποιος αγοραστής και έτσι αποφασίστηκε να αφεθεί να καταρρεύσει. Την ίδια εξέλιξη είχε και η Merrill Lynch, η οποία όμως εξαγοράστηκε από την Bank of America. Δύο από τις μεγαλύτερες τράπεζες έπαψαν έτσι να υπάρχουν.
- Μεγαλύτερος κίνδυνος υπήρχε για την μεγαλύτερη ασφαλιστική εταιρία του κόσμου την AIG, η κατάρρευση της οποίας θα οδηγούσε σε κατάρρευση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος. Στις 16 Σεπτεμβρίου η αμερικανική κυβέρνηση ανακοινώνει ένα πακέτο σωτηρίας \$85δις, με αντάλλαγμα το 80% της εταιρείας. Έτσι κρατικοποιείται, γεγονός πρωτόγνωρο για την αμερικανική αγορά.
- Στις 22 Σεπτεμβρίου 2008, οι μόνες δύο μεγάλες επενδυτικές αμερικανικές τράπεζες που είχαν απομείνει, η Goldman Sachs και η Morgan Stanley, μετατρέπονται σε επενδυτικές για να αποκτήσουν απρόσκοπτη πρόσβαση σε χρηματοδότηση από τη Fed.

- Στις 25 Σεπτεμβρίου 2008, η Washington Mutual κλείνει και πωλείται στην JPMorgan Chase.
- Τον Οκτώβριο του 2008, ο πολυεθνικός τραπεζικός και ασφαλιστικός οργανισμός Fortis, κρατικοποιείται. Την ίδια κατάληξη έχουν και η αγγλική Bradford και η βελγογαλλική Dexia.
- Στις αρχές του Οκτώβρη 2008, οι τρεις μεγαλύτερες τράπεζες της Ισλανδίας, (Kaupthing, Glitir, Landsbanki) πτώχευσαν και τέθηκαν υπό το καθεστώς ελέγχου της Ισλανδικής Αρχής Χρηματοοικονομικής Εποπτείας. Η χρεοκοπία αυτή δημιούργησε κρίση στις σχέσεις της χώρας με τις χώρες με τις οποίες δραστηριοποιούνταν οι τράπεζες της.
- Η σημαντικότερη προσπάθεια ήταν η δημιουργία ταμείου στις ΗΠΑ, του TARP(Troubled Asset Relief Program) ύψους \$700δισ για την αγορά από το Υπουργείο Οικονομικών τοξικών προϊόντων από τις τράπεζες.
- Στις 8 Οκτωβρίου, η Fed, η EKT, η Τράπεζα της Αγγλίας και οι κεντρικές τράπεζες του Καναδά, της Σουηδίας και της Ελβετίας μειώνουν εκτάκτως και συντονισμένα τα επιτόκια κατά 0,5%, παρατηρώντας έτσι την πρώτη μείωση από την αρχή της κρίσης.
- Όλο το χειμώνα του 2008-09 οι πτωχεύσεις και διασώσεις τραπεζών συνεχίζονται σε όλο τον κόσμο. Στη Γερμανία, η Hypo Real Estate διασώζεται. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, η Royal Bank Of Scotland εθνικοποιείται, ενώ συγχωνεύονται και εθνικοποιούνται οι Lloyds, TSB και HBOS. Στις ΗΠΑ, η Washonia, η τέταρτη μεγαλύτερη τράπεζα, εξαγοράζεται από την Wells Fargo. Στην Ιρλανδία, εθνικοποιείται η Anglo Irish Bank, η τρίτη μεγαλύτερη τράπεζα της χώρας.
- Το Μάιο του 2009, η αμερικανική κυβέρνηση δημοσιοποιεί τα αποτελέσματα ασκήσεων προσομοίωσης ακραίων καταστάσεων αμερικανικών τραπεζών, στοχεύοντας να βάλει τέλος στα σενάρια περί χρεοκοπίας του τραπεζικού συστήματος, καταφέροντας να αποκαταστήσει ως ένα βαθμό την εμπιστοσύνη στο αμερικανικό τραπεζικό σύστημα.
- Από τα μέσα του 2009, μετά τα stress tests, καθώς η κρίση περνούσε στην πραγματική οικονομία, αυξάνονταν οι κίνδυνοι για το χρηματοπιστωτικό σύστημα.

- Το 2010 αρχίζει όμως, η ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας και βοηθάει στο μετριασμό των κινδύνων σχετικά με τη σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Στην Ευρώπη ο καθισχυασμός δεν κράτησε πολύ λόγω του ότι μια νέα κρίση ήρθε στο προσκήνιο με αφορμή την Ελλάδα. Και εδώ διεξήχθησαν αντίστοιχες ασκήσεις προσομοίωσης ακραίων καταστάσεων των ευρωπαϊκών τραπεζών και τα αποτελέσματα ήταν συνολικά θετικά. Όμως δεν ήταν ιδιαίτερα καθισχυαστικά καθώς τα τεστ συμπεριελάμβαναν την υπόθεση ότι καμία χώρα μέλος της Ευρωζώνης δεν θα χρεοκοπήσει. Δεν εξετάσθηκαν καθόλου οι επιπτώσεις από «κούρεμα» στην αξία των κρατικών ομολόγων που κρατούν οι τράπεζες στο επενδυτικό τους χαρτοφυλάκιο μέχρι τη λήξη τους. Πολύ σύντομα η ανησυχία αυτή εντάθηκε και μετά την κρίση στην Ισλανδία.

3.4 ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

1) Η σημαντικότερη ίσως αιτία της κρίσης συνδέεται με τη σταδιακή μετατόπιση των στόχων των τραπεζών από τη χρηματοδότηση της πραγματικής οικονομίας, του εμπορίου και των παραγωγικών επενδύσεων, στην κερδοσκοπία, τα χρηματοοικονομικά στοιχήματα και τη χρηματοπιστωτική καινοτομία χωρίς οικονομική χρησιμότητα. Καθοριστικό ρόλο για τον παραπάνω μετασχηματισμό των τραπεζών διαδραμάτισαν τρεις βασικοί παράγοντες. α) Η παγκοσμιοποίηση και η απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος με την εφαρμογή στο χρηματοπιστωτικό χώρο των επιτευγμάτων της νέας τεχνολογίας και την εκρηκτική ανάπτυξη των χρηματοοικονομικών καινοτομιών που δεν συνοδεύθηκαν από την αναβάθμιση και διεθνοποίηση της εποπτείας και των ελέγχων. β) Οι κερδοσκοπικές συμπεριφορές, ενίοτε, απληστίας και μεγαλομανίας ορισμένων Διοικήσεων διεθνών τραπεζών, που δεν προάσπισαν τα συμφέροντα των μετόχων αλλά τα βραχυχρόνια δικά τους και ενεπλάκησαν σε σημαντικές και πανάκριβες εξαγορές και συγχωνεύσεις υψηλού κινδύνου (π.χ. RBS³ αποκτά

---

³ Royal Bank Of Scotland

τμήμα της ABN AMRO⁴ σε απίστευτα υψηλή τιμή) και σε αλόγιστη αύξηση του ενεργητικού τους (π.χ. η UBS⁵ απέκτησε δεκάδες δισεκ. τιτλοποιημένων αμερικανικών ομολόγων. γ) Η διαμόρφωση επί, με την ανοχή των μετόχων, λανθασμένης δομής και ύψους κινήτρων αναφορικά με τις μεταβλητές αμοιβές των στελεχών στο διεθνές τραπεζικό χώρο (bonuses) γεγονός που ευνοούσε τις βραχυχρόνιες κερδοσκοπικές δραστηριότητες και την ανάληψη υπερβολικών κινδύνων, εις βάρος των μετόχων και τελικά της κοινωνίας (απόλυση αποτυχημένων διοικήσεων ζημιογόνων τραπεζών με αποζημιώσεις δεκάδων εκατ.). (Καραμούζης, 2009)

2) Παγκόσμιες ανισορροπίες.

Η δεύτερη σημαντική αιτία ήταν οι μεγάλες παγκόσμιες μακροοικονομικές ανισορροπίες, που δεν αντιμετωπίστηκαν την τελευταία δεκαετία και που συνδέονταν με τα πολύ χαμηλά επιτόκια, που διατηρήθηκαν επί μακρόν κυρίως στις ΗΠΑ, με τη διατήρηση συνθηκών σημαντικής παγκόσμιας ρευστότητας, με την αυξανόμενη ανισορροπία αποταμίευσης – επένδυσης στις Ηνωμένες Πολιτείες, που οδήγησε, τελικά, σε διεύρυνση του ελλείμματος στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και σε αντίστοιχα πλεονάσματα στις χώρες της Άπω Ανατολής και των πετρελαιοπαραγωγών χωρών και με την πολιτική σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών και τη συνακόλουθη ραγδαία αύξηση των εθνικών συναλλαγματικών αποθεματικών σε δολάρια Χωρών της Άπω Ανατολής. Σε αυτό το περιβάλλον, αναπτύχθηκαν ταχύτατα νέοι κερδοσκοπικοί οργανισμοί, χαλαρά εποπτευόμενοι (π.χ. hedge funds, SIVs), ενώ οι διεθνείς τράπεζες άρχισαν να κερδοσκοπούν για δικό τους λογαριασμό, επιτείνοντας την ένταση της παγκόσμιας κερδοσκοπίας. (Καραμούζης, 2009)

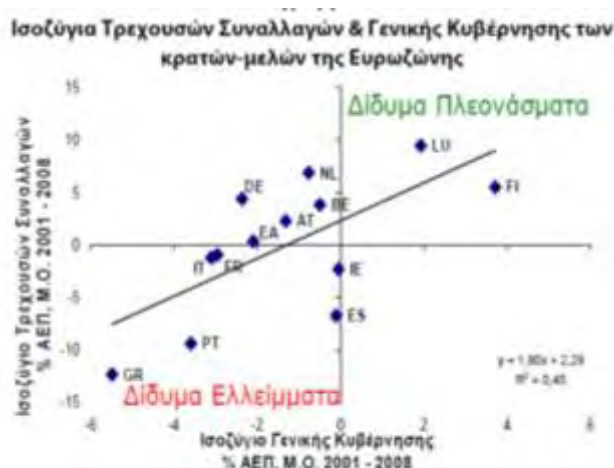
---

⁴ Η ABN AMRO προσφέρει οικονομικές συμβουλές στους Ολλανδούς επιχειρηματίες και στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα καθώς και στους προγραμματιστές και τους επενδυτές στο τομέα του real estate και σε διεθνείς εταιρείες που δραστηριοποιούνται στα ενεργειακά αγαθά, και τη μεταφορά βιομηχανιών.

⁵ παρέχει επενδυτική τραπεζική, διαχείριση περιουσιακών στοιχείων, καθώς και τη διαχείριση του πλούτου των υπηρεσιών για ιδιώτες, εταιρικούς και θεσμικούς πελάτες σε όλο τον κόσμο, καθώς και σε ιδιώτες πελάτες στην Ελβετία

3) Ανισορροπίες στην Ευρωζώνη

- Στην Ιρλανδία το πρόβλημα ξεκίνησε από την υπερθέρμανση της αγοράς κατοικίας και την ανεξέλεγκτη παροχή δανείων προς τους ιδιώτες. Η διάσωση των τραπεζών από το κράτος μετέτρεψε την τραπεζική κρίση σε κρίση δημόσιου χρέους, ενώ οι ιδιώτες είναι υπερδανεισμένοι.
- Στην Ισπανία το πρόβλημα δεν είναι δημοσιονομικό αλλά πηγάζει από το έλλειμμα της ανταγωνιστικότητας, την υπερθέρμανση της αγοράς κατοικίας, τις μικρές αποταμιευτικές τράπεζες και τον μεγάλο δανεισμό του ιδιωτικού τομέα.
- Στην Πορτογαλία το πρόβλημα πηγάζει από το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας, τον υπερβολικό δανεισμό των ιδιωτών αλλά και τα μεγάλα ελλείμματα του κράτους.
- Στην Ελλάδα, η κρίση είναι δημοσιονομική αλλά πηγάζει και από το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας. Όμως ευτυχώς έχει ένα ισχυρό χρηματοοικονομικό τομέα και οι ιδιώτες δεν είναι υπερδανεισμένοι.

Πηγή: European Commission

Στο διάγραμμα περιγράφονται δύο μεταβλητές που απεικονίζουν την εσωτερική και εξωτερική ισορροπία των χωρών της Ευρωζώνης.

Διαχωρίζονται οι χώρες σύμφωνα με το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (κάθετος άξονας) και το δημοσιονομικό ισοζύγιο (οριζόντιος άξονας) και οι μεταβλητές απεικονίζουν τον ετήσιο μέσο όρο για την περίοδο 2001-2008. Είναι φανερό πως είναι θετική η συσχέτιση μεταξύ των δύο μεγεθών. Η Ελλάδα και η Πορτογαλία έχουν τα μεγαλύτερα δημοσιονομικά ελλείμματα αλλά και τα μεγαλύτερα ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών. Αντίθετα, η Ιρλανδία, που χτυπήθηκε μετά την Ελλάδα από την κρίση, φαίνεται να μην έχει πρόβλημα σε κανένα από τους δύο τομείς.

4) Ανισορροπίες στην Ελλάδα

Οι ανισορροπίες στην Ελλάδα γίνονται εμφανείς στα μεγάλα «δίδυμα» ελλείμματα, το έλλειμμα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και το δημοσιονομικό έλλειμμα. Αλλά γίνονται εμφανείς και στα υψηλά «δίδυμα» χρέη, το δημόσιο και το εξωτερικό, τα οποία αποτελούν τη διαχρονική συσσώρευση των αντίστοιχων ετήσιων ελλειμμάτων. Το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας είναι το βαθύτερο πρόβλημα. Το έλλειμμα αυτό αντικατοπτρίζεται τόσο στο τεράστιο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών όσο και στον υψηλότερο ελληνικό πληθωρισμό σε σχέση με άλλες χώρες της Ευρωζώνης. Η ελληνική κοινωνία αγοράζει πολλά περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες από ότι πουλάει στους ξένους και δεν έχουμε τη δυνατότητα να παράγουμε ανταγωνιστικά προϊόντα και υπηρεσίες.

Το δημοσιονομικό πρόβλημα είναι ακόμα πιο εμφανές. Στο χρονικό διάστημα από την είσοδο της στη ζώνη του ευρώ μέχρι και το 2008, η Ελλάδα δεν κατάφερε να περιορίσει το δημοσιονομικό της έλλειμμα κάτω από το όριο του 3% του ΑΕΠ, παρά την ισχυρή ανάπτυξη που σημειώθηκε στο διάστημα αυτό. Μάλιστα, για την παράβαση του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης, μπήκε σε καθεστώς δημοσιονομικής επιτήρησης το 2004, βγήκε για λίγο το 2007 και ξαναμπήκε τον Απρίλιο του 2009.

Πηγή: European Commission

Στο διάγραμμα 1 παρουσιάζονται τα έσοδα και οι δαπάνες της Γενικής Κυβέρνησης για την Ελλάδα από το 1988. Παρατηρούμε ότι το 2008 και το 2009 η δημοσιονομική κατάσταση επιδεινώθηκε σημαντικά καθώς πριν από το 2008 οι δαπάνες σπάνια ξεπερνούσαν το 46% του ΑΕΠ ακόμα και κατά την περίοδο των Ολυμπιακών Αγώνων. (Χαρδούβελης, 2011)

3.5 ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΥΦΕΣΗΣ: δημοσιονομικά και νομισματικά

Οι εκτενείς νομισματικές και δημοσιονομικές παρεμβάσεις βοήθησαν την παγκόσμια οικονομία να μπει σε τροχιά ανάκαμψης το 2010. Για ένα χρονικό διάστημα έως τα μέσα του 2010 στις Η.Π.Α. κυριάρχησε ο φόβος της επιστροφής σε ύφεση, της λεγόμενης διπλής ύφεσης (double-dip), κάτι που όμως δεν συνέβη. Το 2010 στις Η.Π.Α. ο ρυθμός μεγέθυνσης ήταν μόνον 2,8%, ενώ θα έπρεπε να ήταν διπλάσιος. Αντίθετα, η Γερμανία αναπτύχθηκε με ρυθμό 3,6%, που για αναπτυσσόμενη ευρωπαϊκή οικονομία θεωρείται πολύ μεγάλος.

- 1) Η FED μείωσε το βασικό επιτόκιο από 5,25% το Σεπτέμβριο του 2007 στο 0% το Δεκέμβριο του 2008. Πρώτη φορά η FED έθεσε ως στόχο για το βασικό της επιτόκιο ένα ευρώ, παρά ένα συγκεκριμένο νόμισμα. Η ΕΚΤ προχώρησε πιο διστακτικά στη μείωση επιτοκίων, καθώς περιορίζεται από τη βασική της

αποστολή, που είναι η διατήρηση χαμηλού πληθωρισμού. Η ΕΚΤ ξεκίνησε τις μειώσεις μόλις τον Οκτώβριο του 2008, από το 4,25% στο 1% τον Ιούνιο του 2009.

- 2) Η FED προέβη και στη λήψη μη συμβατικών μέτρων τα οποία ονομάστηκαν «μέτρα ποσοτικής και ποιοτικής χαλάρωσης». Ενώ η ΕΚΤ αναγκάστηκε να καταφύγει και αυτή σε μη συμβατικά μέτρα νομισματικής πολιτικής, ώστε να διοχετεύσει ρευστότητα στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, το ενεργητικό της αυξήθηκε πολύ λιγότερο από το αντίστοιχο ενεργητικό της FED.
- 3) Το μέγεθος των πακέτων διάσωσης και ενίσχυσης των εγχώριων τραπεζών κυμάνθηκε από το 3% του εγχώριου ΑΕΠ στην Ιταλία, έως το 220% στην Ιρλανδία. Στην Ελλάδα αντιστοιχούσε στο 11% του ΑΕΠ, και αρχικά οι ελληνικές τράπεζες δεν προθυμοποιήθηκαν να το χρησιμοποιήσουν.
- 4) Στις ΗΠΑ χρειάστηκε η υιοθέτηση ενός νέου σχεδίου, του Financial Stability Plan, με επιπλέον πόρους ύψους \$2τρς ή 14% του ΑΕΠ των ΗΠΑ. Το νέο αυτό σχέδιο περιλαμβάνει προγράμματα κεφαλαιακής στήριξης χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, τη δημιουργία ταμείων, και ήταν προϊόν συνεργασίας ιδιωτικού και κρατικού τομέα. Στόχος του ήταν η απομάκρυνση «τοξικών» περιουσιακών στοιχείων από τους ισολογισμούς των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, η παροχή χρηματοδότησης σε ιδιώτες για αγορά δανείων στις δευτερεύουσες αγορές, ώστε να επαναδραστηριοποιηθεί η πιστωτική αγορά και να μειωθούν τα επιτόκια των καταναλωτικών και επιχειρηματικών δανείων και, τέλος, η υποστήριξη δανειοληπτών με την αναδιάρθρωση στεγαστικών δανείων ώστε να περιοριστούν οι κατασχέσεις.
- 5) Οι κυβερνήσεις αποφάσισαν, επίσης, να εφαρμόσουν επεκτατική δημοσιονομική πολιτική. Πολλές κυβερνήσεις στο τέλος του 2008 υιοθέτησαν επιπλέον δημοσιονομικά πακέτα στήριξης των οικονομιών τους. Η Κίνα ανακοίνωσε ένα διετές πακέτο ύψους \$586 δισ., η Ε.Ε. ένα σχέδιο οικονομικής ανάκαμψης ύψους €200 δισ., η Γερμανία ένα πακέτο €50 δισ. και οι Η.Π.Α. ένα πακέτο ύψους \$787 δισ. «το μεγαλύτερο στην ιστορία των Η.Π.Α.», όπως το χαρακτήρισε τότε ο πρόεδρος Ομπάμα.
- 6) Η αντιμετώπιση της κρίσης απαιτούσε διεθνή συντονισμό. Το ρόλο του συντονισμού ανέλαβε να παίξει η ομάδα χωρών των G-20, δηλαδή η ομάδα των 19 σημαντικότερων σε μέγεθος οικονομιών συν την Ε.Ε. Οι αποφάσεις αφορούσαν κυρίως τον συντονισμό των οικονομικών πολιτικών, την ενίσχυση

του διεθνούς εμπορίου, την ενίσχυση του ΔΝΤ, την ενίσχυση του ρόλου των αναπτυσσόμενων οικονομιών, ιδίως της Κίνας, και την αναπτυξιακή βοήθεια στις φτωχότερες οικονομίες. Το συνολικό ύψος των πόρων που διατέθηκαν από τους G-20 έφτασε τα \$1,1 τρισ. (\$750 δισ. για το ΔΝΤ, \$250 δισ. για τη στήριξη του διεθνούς εμπορίου, και \$100 δισ. αναπτυξιακή βοήθεια σε τρίτες χώρες).

- 7) Η Fed στη συνεδρίαση της 3ης Νοεμβρίου 2010 αποφάσισε περαιτέρω ποσοτική χαλάρωση, με πρόσθετη αγορά κυβερνητικών ομολόγων αξίας \$600 δισ. Εφόσον η οικονομία είχε ακόμα πλεονασματικό παραγωγικό δυναμικό και η ανεργία ανέβαινε, ο φόβος του πληθωρισμού ήταν απομακρυσμένος. Έτσι, με την ποσοτική χαλάρωση δεν διακινδύνευε μια αναζωπύρωση του πληθωρισμού, ενώ μπορούσε συγχρόνως να επιτύχει μερική εξαγορά του δημόσιου χρέους (debt monetization), αλλά και μείωση της αξίας του δολαρίου έναντι ξένων νομισμάτων, γεγονός που βοηθά το αμερικανικό εξωτερικό ισοζύγιο.

3.6 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΚΡΙΣΕΩΝ 1929-2007

3.6.1 ΟΜΟΙΟΤΗΤΕΣ

Η μεγάλη κρίση του 1929 είναι το κυριότερο σημείο αναφοράς για την κατανόηση τόσο των προηγούμενων όσο και της τελευταίας κρίσης του καπιταλιστικού συστήματος. Το κραχ του 1929 προκάλεσαν τόσο η κατάρρευση των χρηματοπιστωτικών αγορών και οι πτωχεύσεις στο τραπεζικό σύστημα όσο και η έλλειψη άμεσης αντίδρασης των οικονομικών πολιτικών ή ακόμη η λάθος αντίδρασή τους. Παρατηρούμε ότι η σημερινή κρίση είναι ακόμη πιο σοβαρή και πλησιέστερη σε αυτήν του 1929, καθώς αγγίζει τον πυρήνα του τραπεζικού συστήματος προκαλώντας πτωχεύσεις τραπεζών. Όντως η σημερινή κρίση δείχνει να έχει ομοιότητες με αυτήν του 1929. Σε μόλις τρεις εβδομάδες τα χρηματιστήρια έχασαν περίπου από 20%

έως 25% της αξίας τους. Επίσης η κρίση του 1929 ήταν παγκόσμια, αγγίζοντας όλες τις χρηματοοικονομικές αγορές. Η χρηματιστηριακή φούσκα, ο εκτεταμένος δανεισμός, η εξαπάτηση πολιτών, η έκρηξη του καταναλωτισμού αποτελούν επίσης κάποια κοινά χαρακτηριστικά στοιχεία του σήμερα και πολλών άλλων οικονομικών κρίσεων που φτάνουν μέχρι πίσω στο κραχ του 1929 στις ΗΠΑ.

3.6.2 ΔΙΑΦΟΡΕΣ

1) Μπορούμε να πούμε ότι η κατάρρευση του '29 ξεκίνησε ως ήπια οικονομική ύφεση, μετεξελίχθηκε σε σημαντική χρηματιστηριακή κρίση, κατέληξε και σε τραπεζική και, τελικά, οδηγήθήκαμε συνολικά στη μεγάλη οικονομική καταστροφή. Η κρίση του 2007 ξεκίνησε από το χρηματοπιστωτικό τομέα των ΗΠΑ, μετατράπηκε ταχύτατα σε διεθνή κρίση κεφαλαιαγορών για να καταλήξει σε σημαντική παγκόσμια οικονομική ύφεση.

2) Στο οικονομικό Κραχ του 1929 – '33, ο μηχανισμός εξάπλωσης της κρίσης από τις Ηνωμένες Πολιτείες στον υπόλοιπο κόσμο ήταν, κυρίως, μέσω του μηχανισμού του Κανόνα Χρυσού με τις σταθερές έναντι του χρυσού συναλλαγματικές ισοτιμίες, όπου οι νομισματικές αρχές των υπόλοιπων χωρών αύξησαν τα επιτόκια για να αποτρέψουν την υποτίμηση των νομισμάτων τους και την εκροή χρυσού. Στην πρόσφατη διεθνή κρίση, τα προβλήματα ξεκίνησαν και πάλι από τις ΗΠΑ, από ένα τμήμα της αγοράς στεγαστικών δανείων αλλά μεταφέρθηκαν στον υπόλοιπο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό χώρο, κυρίως μέσω των σημαντικών διασυννοριακών αλληλεξαρτήσεων και αλληλοσυνδέσεων των χρηματοπιστωτικών αγορών, που δημιούργησε η παγκοσμιοποίηση.

3) Ένα στοιχείο που υποδηλώνει τη μεγάλη διαφορά μεταξύ των δύο κρίσεων είναι ότι το μέγεθος των κρατών (δημόσιες δαπάνες και φόροι) είναι σήμερα πολύ μεγαλύτερο. Για παράδειγμα, το μέγεθος του αμερικανικού κράτους το 1929 ήταν 10%, ενώ σήμερα υπερβαίνει το 30%.

4) Σε αντίθεση με την κρίση του 1929 – ‘33, όπου οι αρχές στις ΗΠΑ δεν έκαναν σχεδόν τίποτα για να αποτρέψουν την πτώχευση εκατοντάδων τραπεζών, που επιτάχυνε σημαντικά την κρίση και την ύφεση, στην πρόσφατη εμπειρία, η παρέμβαση των αρχών στον τραπεζικό τομέα παγκοσμίως ήταν, τελικά, μαζική, με κρατικές εγγυήσεις καταθέσεων, κρατικοποιήσεις τραπεζών, συμμετοχή σε αυξήσεις κεφαλαίου και εντυπωσιακή παροχή ρευστότητας

5) Ένα ακόμη στοιχείο το οποίο δείχνει τη διαφορά μεταξύ της σημερινής κρίσης και αυτής του 1929 είναι η διείσδυση της χρηματοπιστωτικής δραστηριότητας στη καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Το ποσοστό των νοικοκυριών που έχει σήμερα πρόσβαση σε πιστώσεις είναι πολύ μεγαλύτερο από αυτό της δεκαετίας του 1930. Σχεδόν κάθε άτομο στις δυτικές κοινωνίες έχει μία πιστωτική κάρτα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

4.1 ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ (συνώνυμα ή αντίθετα;)

Το καλοκαίρι του 1843 η Ελλάδα έπρεπε να αποπληρώσει στην τραπεζική ελίτ της Ευρώπης χρεολύσια και τόκους δανείων που είχε λάβει τα προηγούμενα χρόνια. Οι τόκοι που έπρεπε να καταβάλλονται ετησίως ήταν 7 εκ. δραχμές και ισοδυναμούσαν με το μισό των συνολικών εσόδων του ελληνικού κράτους. Για το λόγο αυτό η κυβέρνηση αναγκάστηκε να λάβει μέτρα λιτότητας την άνοιξη του 1843 τα οποία όμως αποδείχθηκε πως δεν απέδιδαν και έτσι ενημερώθηκαν οι ξένες κυβερνήσεις τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου πως η Ελλάδα αδυνατούσε να καταβάλει το ποσό που χρωστούσε, ζητώντας νέο δάνειο από τις μεγάλες δυνάμεις ώστε να καταφέρει να αποπληρώσει τα παλιά. Το δάνειο δεν εγκρίθηκε και εκπρόσωποι της Αγγλίας, Γαλλίας και Ρωσίας μετά από μια διάσκεψη στο Λονδίνο κατέληξαν σε καταδικαστικό πρωτόκολλο, απαιτώντας την ικανοποίηση του από την

ελληνική κυβέρνηση. Μετά από ένα μήνα υπογράφηκε ένα Μνημόνιο σύμφωνα με το οποίο η Ελλάδα όφειλε να λάβει μέτρα ώστε να εξοικονομήσει υπέρ των δανειστών της τους επόμενους τρεις μήνες το αστρονομικό ποσό των 3,6 εκ. δραχμών. Μάλιστα οι πρεσβευτές απαίτησαν να παίρνουν ανά μήνα λεπτομερή κατάσταση της εφαρμογής των μέτρων αλλά και των ποσών που εισπράττονταν. Το αποτέλεσμα των εξαιρετικά σκληρών μέτρων ήταν να μιν οι δανειστές να πάρουν ένα μέρος των χρημάτων αλλά η Ελλάδα να οδηγηθεί σε βαθιά και πολυετή ύφεση προκαλώντας εξαθλίωση σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού.

Η λήξη του Β Παγκοσμίου πολέμου ήταν η αφετηρία, για σχεδόν όλες τις χώρες που πήραν μέρος και πολλές από τις οποίες είναι σημερινοί εταίροι της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, για την ανόρθωση των οικονομιών τους. Για την Ελλάδα όμως η κατάσταση δεν εξελίχθηκε έτσι καθώς ο Εμφύλιος Πόλεμος συσσωρεύσε επιπλέον δεινά και καταστροφές τόσο στην ελληνική οικονομία όσο και στον κοινωνικό και πολιτικό τομέα. Η δεκαετία του 1950, ήταν ουσιαστικά μια περίοδος ανασυγκρότησης της χώρας που είχε υποστεί δραματικές οικονομικές ζημιές και είχε δημιουργηθεί πολιτικός φανατισμός. Όμως οι προσπάθειες από τις ελληνικές κυβερνήσεις κατά την περίοδο 1950-1966 για την ανάπτυξη της χώρας και την δημιουργία συμφιλιωτικού κλίματος σταμάτησαν το 1967. Η περίοδος 1974-1981 ήταν πάλι μια περίοδος ανασυγκρότησης, ενίσχυσης της αμυντικής θωράκισης της χώρας και προσπάθεια επανασύνδεσης της χώρας με τη διεθνή κοινωνία και κυρίως επαναδραστηριοποίησης των σχέσεων και συμφωνιών με τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες.

Ωστόσο η ανάπτυξη δεν συνεχίστηκε με τους ίδιους ρυθμούς. Η σημερινή ελληνική κρίση ξεκίνησε από την οικονομική δυσπραγία, που εισήχθη στην Ελλάδα λόγω της διεθνούς ύφεσης και η οποία φανέρωσε την υπερχρέωση του ελληνικού Δημοσίου και την πιθανή αδυναμία ελέγχου του διογκούμενου χρέους του και μετατράπηκε σε κρίση της Ευρωζώνης. Το 2008 η Ευρωζώνη είχε ανάπτυξη 0,4%, ενώ η Ελλάδα εξακολουθούσε να παρουσιάζει έναν σχετικά ικανοποιητικό ρυθμό 1,3%. Η Ελλάδα έχει μια αρκετά κλειστή οικονομία και δεν είχε τραπεζικά προβλήματα. Δυστυχώς, η ύφεση στην Ευρώπη και τον κόσμο συνέχισε να βαθαίνει. Οι ελληνικές

εξαγωγές επηρεάστηκαν στο τελευταίο τρίμηνο του 2008 μαζί με τις εξαγωγές όλων των υπολοίπων χωρών. Έτσι το 2009 βρήκε την Ευρωζώνη να συρρικνώνεται κατά -4,1% και την Ελλάδα κατά -2,3%. Η μικρότερη πτώση του 2009 στην Ελλάδα από την Ευρωζώνη δείχνει ότι και το 2009 η σύγκλιση του ελληνικού βιοτικού επιπέδου προς τον ευρωπαϊκό μέσο όρο συνεχίστηκε για 14η χρονιά. Από το 2010, όμως, ξεκινάει μια νέα εποχή απόκλισης στο βιοτικό επίπεδο, αφού η ευρωπαϊκή οικονομία σταθεροποιήθηκε και ανέκαμψε, ενώ η ελληνική επιδεινώθηκε και το μέλλον της παραμένει αβέβαιο. Η ελληνική οικονομία, έχοντας σημειώσει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης έως το έτος 2008, έδειξε σημεία ύφεσης το 2009, ως αποτέλεσμα της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης, ενώ το έτος 2010 η ύφεση εντάθηκε σημαντικά λόγω δημοσιονομικών ανισορροπιών. Η ανάγκη εξυγίανσης οδήγησε τη χώρα στην ένταξή της σε τριμερή μηχανισμό οικονομικής στήριξης, αποτελούμενο από την ΕΕ, το ΔΝΤ και την ΕΚΤ. Η αυστηρή εισοδηματική πολιτική και ο δραστικός περιορισμός των δημοσίων δαπανών που ασκήθηκαν στο έτος αυτό, επηρέασαν, όπως ήταν αναμενόμενο, αρνητικά την εξέλιξη του ΑΕΠ κατά το 2010, με αποτέλεσμα το μέγεθός του να σημειώσει μείωση κατά -4,35 % (σταθερές τιμές έτους 2000).

4.2 Διαρθρωτικές αδυναμίες Ελλάδας.

Μεγάλο δημόσιο έλλειμμα και χρέος

Κάθε χρόνο, η κυβέρνηση έχει έσοδα, τα οποία προέρχονται π.χ. από φόρους, και δαπάνες, όπως π.χ. την καταβολή μισθών στους δημοσίους λειτουργούς. Αν οι δαπάνες υπερβαίνουν τα έσοδα, η κυβέρνηση σημειώνει έλλειμμα και πρέπει να προχωρήσει σε δανεισμό. Έτσι δημιουργείται χρέος. Επιπλέον, αν η κυβέρνηση έχει συσσωρεύσει χρέος από προηγούμενα έτη, κατά τα οποία λειτουργούσε σημειώνοντας έλλειμμα, το έλλειμμα κατά το τρέχον έτος αυξάνει περαιτέρω το χρέος. Με βάση την σημερινή κατάσταση, φαίνεται η χώρα μας να γνωρίζει πολύ καλά τις δύο αυτές έννοιες.

✚ Υστέρηση ανταγωνιστικότητας

Σύμφωνα με τους Δημήτρη Βαγιανό⁶, Νίκο Βέττα⁷ και Κώστα Μεγήρ⁸, στο άρθρο τους «Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα: Μεταρρυθμίσεις και ευκαιρίες σε μία κρίσιμη συγκυρία», η ανταγωνιστικότητα επιτρέπει σε μία χώρα να απολαμβάνει ευημερία σε βιώσιμη βάση. Μία οικονομία είναι ανταγωνιστική όταν επιτρέπει στις επιχειρήσεις και στους εργαζόμενους να είναι παραγωγικοί. Όταν η παραγωγικότητα είναι υψηλή, οι επιχειρήσεις μπορούν να πληρώνουν υψηλούς μισθούς, και έτσι τα εισοδήματα είναι υψηλά και η οικονομία είναι σε θέση να προσελκύσει επενδύσεις από ξένες επιχειρήσεις, γεγονός που δημιουργεί περισσότερες θέσεις εργασίας και αυξάνει περαιτέρω τα εισοδήματα. Η χαμηλή ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας δεν οφείλεται στην έλλειψη κανόνων όμως πολλές από τις ρυθμίσεις δημιουργούν σοβαρά εμπόδια στον ανταγωνισμό, τις επενδύσεις και την επιχειρηματικότητα και πρέπει να καταργηθούν. Παράλληλα, οι λίγες ρυθμίσεις που προωθούν την εύρυθμη λειτουργία των αγορών δεν εφαρμόζονται όσο αυστηρά απαιτείται. Αυτό πρέπει επίσης να αλλάξει. Σε συνδυασμό με τη θέσπιση σωστών κανόνων λειτουργίας των αγορών, απαραίτητο συστατικό για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας είναι ένα μορφωμένο εργατικό δυναμικό γιατί με αυτόν τον τρόπο αυξάνεται η παραγωγικότητα των υπαρχουσών επιχειρήσεων και προσελκύονται νέες, ιδιαίτερα όσες απασχολούνται στον τομέα των προηγμένων τεχνολογιών και δραστηριοτήτων υψηλής ανάπτυξης.

Η Ελλάδα θα πρέπει να επενδύσει περισσότερο στον τομέα της έρευνας και ανάπτυξης (R&D), για τον οποίο διατίθενται προς το παρόν πολύ περιορισμένοι πόροι. Μία βελτίωση στην παιδεία θα αποφέρει καρπούς μόνο αν συνδυαστεί με μεταρρύθμιση του ρυθμιστικού πλαισίου που θα διευκολύνει τη λειτουργία επιχειρήσεων στην Ελλάδα. Σε διαφορετική περίπτωση, οι επιχειρήσεις προηγμένων τεχνολογιών και υψηλής ανάπτυξης δεν θα δραστηριοποιηθούν στην Ελλάδα αλλά αντί αυτού πολλοί Έλληνες που θα εργάζονταν σε τέτοιες επιχειρήσεις θα μεταναστεύσουν στο εξωτερικό. Η προσέλκυση επιχειρήσεων (μέσω της μεταρρύθμισης του ρυθμιστικού πλαισίου) θα εμποδίσει τη μετανάστευση εξειδικευμένου δυναμικού από την

---

⁶ London School of Economics, CEPR και NBER

⁷ Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και CEPR

⁸ Yale University, University College London και IFS

Ελλάδα ενώ παράλληλα θα έχει ως αποτέλεσμα την επιστροφή μορφωμένων Ελλήνων που μετακινήθηκαν στο εξωτερικό αναζητώντας καλύτερες ευκαιρίες για την καριέρα τους.

Υψηλότερος πληθωρισμός

Πληθωρισμός είναι η συνεχής αύξηση του γενικού επιπέδου των τιμών μιας οικονομίας μέσα σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Ο πληθωρισμός μπορεί να είναι είτε θετικός, είτε αρνητικός (οπότε μιλάμε για αντιπληθωρισμό), όπως για παράδειγμα στην Ιαπωνία την τελευταία δεκαετία. Ας σημειωθεί ότι πληθωρισμός είναι η μεταβολή των τιμών. Δεν υφίσταται όταν οι τιμές σταθεροποιηθούν, ανεξαρτήτως αν είναι υψηλές ή όχι. Σε μια οικονομία όταν μετράμε τον πληθωρισμό, στην ουσία μελετάμε την ποσοστιαία μεταβολή του επιπέδου των τιμών, όχι για το σύνολο των αγαθών ή παροχή υπηρεσιών που καταναλώνονται, αλλά για κάποια συγκεκριμένα αγαθά ή υπηρεσίες, το σύνολο των οποίων παλαιότερα καλούνταν "καλάθι της νοικοκυράς", ενώ πλέον χρησιμοποιείται το πολιτικά ορθότερο "καλάθι του καταναλωτή". Για να μετρηθεί ο πληθωρισμός, λαμβάνεται υπόψη το ποσοστό μεταβολής του επιπέδου τιμών κατά την διάρκεια μιας ορισμένης χρονικής περιόδου. Στο 1,9% διαμορφώθηκε ο πληθωρισμός τον Απρίλιο, έναντι 3,9% τον Απρίλιο του 2011 προς το 2010, όπως ανακοίνωσε η ΕΛΣΤΑΤ. Ο Γενικός Δείκτης Τιμών Καταναλωτή κατά τον μήνα Απρίλιο 2012, σε σύγκριση με τον Μάρτιο του 2012, παρουσίασε αύξηση 0,8%, έναντι αύξησης 0,6% που σημειώθηκε στην αντίστοιχη σύγκριση του προηγούμενου έτους. Ο μέσος δείκτης του δωδεκαμήνου Μαΐου 2011 - Απριλίου 2012, σε σύγκριση με τον ίδιο δείκτη του δωδεκαμήνου Μαΐου 2010 - Απριλίου 2011, παρουσίασε αύξηση 2,5%, έναντι αύξησης 5% που σημειώθηκε τα αντίστοιχα προηγούμενα δωδεκάμηνα.

Ελλειμματικό ισοζύγιο

Το ισοζύγιο εξωτερικών πληρωμών ή απλούστερα ισοζύγιο πληρωμών αφορά τον ειδικό λογαριασμό στον οποίο καταγράφονται το ύψος και η εξελικτική πορεία όλων των οικονομικών συναλλαγών που διατηρεί μια χώρα με άλλες χώρες του κόσμου. Σε αυτό το ισοζύγιο καταγράφεται η εισροή και εκροή κεφαλαίων (εισπράξεων και πληρωμών σε συνάλλαγμα) από και προς την εν λόγω χώρα κατά τη διάρκεια μιας ορισμένης χρονικής περιόδου (συνήθως ενός έτους). Για αυτό το λόγο χρησιμοποιείται και ως δείκτης της

ζήτησης και προσφοράς του νομίσματος της εν λόγω χώρας. Το ισοζύγιο πληρωμών έχει ιδιαίτερη σημασία για την οικονομία μιας χώρας καθώς κάθε μια συναλλαγή που αυτό περιλαμβάνει επηρεάζει τη διαμόρφωση μεγεθών όπως του εθνικού εισοδήματος και της εθνικής δαπάνης ενώ παράλληλα απεικονίζει τη διεθνή οικονομική θέση της συγκεκριμένης χώρας.

Οι βασικές κατηγορίες συναλλαγών που περιέχει το ισοζύγιο πληρωμών, σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδος, είναι αυτές των αγαθών, των υπηρεσιών, των εισοδημάτων, των τρεχουσών μεταβιβάσεων, των μεταβιβάσεων κεφαλαίου και των χρηματοοικονομικών συναλλαγών.

Το άθροισμα των ισοζυγίων (εισπράξεις μείον πληρωμές) των αγαθών, των υπηρεσιών, των εισοδημάτων και των τρεχουσών μεταβιβάσεων είναι ο λογαριασμός του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών, του οποίου το υπόλοιπο εάν είναι θετικό αντανακλά την καθαρή επένδυση της χώρας στο εξωτερικό, ενώ εάν είναι αρνητικό αντανακλά την καθαρή επένδυση στη χώρα από το εξωτερικό. Το απόλυτο μέγεθος του υπολοίπου του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών μαζί με τις μεταβιβάσεις κεφαλαίου πρέπει να ισούται με το απόλυτο μέγεθος του υπολοίπου του ισοζυγίου χρηματοοικονομικών συναλλαγών.

Όταν το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών μαζί με τις μεταβιβάσεις κεφαλαίου είναι ελλειμματικό ή πλεονασματικό, αυτό αντισταθμίζεται πάντοτε από ένα θετικό ή αρνητικό ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών και, επομένως, το ισοζύγιο πληρωμών είναι πάντοτε λογιστικά ισοσκελισμένο. Αυτό, όμως, στην πραγματικότητα δεν συμβαίνει διότι η καταγραφή των συναλλαγών του ισοζυγίου πληρωμών δεν είναι, αφενός, πλήρης και, αφετέρου, ακριβής και για τον λόγο αυτόν υπάρχει και ο λογαριασμός 'τακτοποιητέα στοιχεία' με τον οποίο πάντοτε εξισώνονται τα δύο παραπάνω ισοζύγια .

Ελλιπής προστασία του ανταγωνισμού

Η Αρχή Προστασίας Ανταγωνισμού ή απλά Αρχή/Επιτροπή Ανταγωνισμού είναι σε πολλές ανεπτυγμένες οικονομίες μια ανεξάρτητη αρχή που φροντίζει για την τήρηση των κανόνων του ανταγωνισμού. Η πρώτη στην ιστορία είναι η αμερικανική Federal Trade Commission που δημιουργήθηκε το 1914 σαν απάντηση στην αυξανόμενη δύναμη μονοπωλίων και καρτέλ στις ΗΠΑ. Οι αρχές ανταγωνισμού εφαρμόζουν το Δίκαιο κατά των περιορισμών του Ανταγωνισμού και μεριμνούν για την εφαρμογή της εκάστοτε Πολιτικής του

Ανταγωνισμού. Τα κύρια μέσα που έχουν στη διάθεσή τους είναι η δυνατότητα να απαγορεύουν συμφωνίες, συμπεριφορές και πρακτικές και η επιβολή προστίμων στις επιχειρήσεις που παραβιάζουν το νόμο. Επίσης έχουν την αρμοδιότητα να εγκρίνουν ή να απαγορεύουν συγχωνεύσεις μεταξύ επιχειρήσεων. Τα καθήκοντα των αρχών ανταγωνισμού δεν πρέπει να συγχέονται με τα καθήκοντα της Αγορανομίας. Η τελευταία δεν ασχολείται με θέματα ανταγωνισμού, παρά μόνο με ζητήματα εύρυθμης λειτουργίας της αγοράς (έλεγχος μέτρων και σταθμών, ποιότητα προϊόντων κλπ.). Στην Ελλάδα γενική αρχή ανταγωνισμού είναι η Επιτροπή Ανταγωνισμού, Είναι ανεξάρτητη διοικητική αρχή που έχει ως στόχο την διαφύλαξη των αρχών του ανταγωνισμού, εφαρμόζοντας το Δίκαιο κατά των περιορισμών του Ανταγωνισμού.

Δομική ανεπάρκεια του κράτους

Μετά από μια σε βάθος μελέτη του ελληνικού δημοσίου, οι εμπειρογνώμονες της Τασκ Φορς⁹ κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η δομή του ελληνικού κράτους συνιστά μια σχιζοφρενική κατάσταση. Επιπλέον, προτείνουν σχέδιο για την αναδιάρθρωσή του, όχι με απλές αλλαγές, αλλά με σύσταση των υπηρεσιών του κράτους από το μηδέν. Μεταξύ άλλων, προτείνεται κατάργηση ειδικών γραμματειών και οργανισμών των υπουργείων, αξιολόγηση προσωπικού και ανακατανομή αρμοδιοτήτων, εκχώρηση αρμοδιοτήτων στην Τοπική Αυτοδιοίκηση και μεταφορά τομέων σε ιδιώτες.

Αφιλόξενο επενδυτικό περιβάλλον

Τα τελευταία δύο χρόνια τρανταχτά διεθνή ονόματα από το χώρο των επιχειρήσεων όπως η BP, η SHELL, η ALDI, η PLUS και η SATURN, έφυγαν από την Ελλάδα εξαιτίας του εχθρικού επενδυτικού περιβάλλοντος, στερώντας μάλιστα από την πραγματική οικονομία εκατοντάδες θέσεις εργασίας.

Το 2009 ίσχυε μόνο ο εταιρικός φόρος, ύψους 20% επί των κερδών. Στο τέλος του ίδιου έτους επιβάλλεται ένα επιπλέον 10% επί των μερισμάτων. Το 2010 η απόπειρα να φορολογηθούν τα μερίσματα κατά 40% πέφτει στο κενό, προκαλώντας μάλιστα θύελλα αντιδράσεων, ωστόσο το 2010 νομοθετείται

⁹ Η Task Force είχε συσταθεί από την ΕΕ ούτως ώστε οι πόροι του να μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τις ελληνικές αρχές και να ανταποκριθούν σε 3 μεγάλες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η χώρα και η ελληνική κοινωνία: 1. Στήριξη της ανάπτυξης, της απασχόλησης και της ανταγωνιστικότητας. 2. Η ενεργοποίηση της ανάπτυξης μέσω της μεταρρύθμισης της ελληνικής δημόσιας διοίκησης. 3. Η διατήρηση της προόδου προς την κατεύθυνση της δημοσιονομικής εξυγίανσης.

τελικά έκτακτη εισφορά επί των κερδοφόρων επιχειρήσεων ύψους 10%. Σήμερα, βάσει της ισχύουσας νομοθεσίας, ένας επιχειρηματίας καλείται να πληρώσει εταιρικό φόρο 20%, φόρο μερισμάτων 25% και έκτακτη εισφορά 10%. Σύνολο δηλαδή 55%.

Η Coca Cola 3E, η εταιρεία με τη μεγαλύτερη κεφαλαιοποίηση στην Ελλάδα, με βασικό στόχο τη μείωση του λειτουργικού της κόστους, αποφάσισε να κλείσει 2 από τα 7 εργοστάσιά της, σε Θεσσαλονίκη και Πάτρα. Η απόφαση αυτή μάλιστα έρχεται λίγους μήνες μετά την αύξηση του ΦΠΑ στα αναψυκτικά από 13 σε 23%. Σύμφωνα με την εταιρεία, οι απώλειες στις πωλήσεις την τελευταία 3ετία άγγιξαν το 23%, το 2011 κατέγραψαν πτώση 12% ενώ μόνο το τελευταίο 3μηνο του 2011 οι πωλήσεις μειώθηκαν κατά 28%.

Έρευνα του IOBE¹⁰ για το 2012 προβλέπει περαιτέρω μείωση της επενδυτικής δραστηριότητας κατά 5,6%, συνεχίζοντας τα αρνητικά ποσοστά του 2011 που κατέγραψαν πτώση 3%, γεγονός που συνεπάγεται μείωση των κρατικών εσόδων αλλά και περαιτέρω συρρίκνωση του αριθμού των θέσεων εργασίας.

Φαύλο συνταξιοδοτικό σύστημα

Τη δυσμενή κατάσταση του συνταξιοδοτικού συστήματος στην Ελλάδα επισήμανε στις Βρυξέλλες, ο επίτροπος, αρμόδιος για θέματα απασχόλησης, Λάζλο Άντορ, παρουσιάζοντας, κατά τη διάρκεια συνέντευξης Τύπου, έκθεση της Επιτροπής για επαρκείς, ασφαλείς και βιώσιμες συντάξεις στην ΕΕ. Σύμφωνα με τον Λ. Άντορ, στην επιδείνωση του συνταξιοδοτικού συστήματος στην Ελλάδα συμβάλλει η τεράστια ανεργία των νέων, η οποία τείνει στο 50%. Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα του ελληνικού συνταξιοδοτικού συστήματος είναι η ύπαρξη διαχρονικών ανισοτήτων αναφορικά με τις κατά κεφαλή παροχές και εισφορές των συνταξιούχων. Οι δαπάνες και τα έσοδα σε ένα δημόσιο διανεμητικό συνταξιοδοτικό σύστημα (Pay as You Go, P.A.Y.G.) καθορίζονται από το θεσμικό πλαίσιο των ασφαλιστικών οργανισμών, και επηρεάζονται από τη γήρανση του πληθυσμού, την αναλογία των απασχολούμενων προς τους συνταξιούχους, την οργάνωση και διοίκηση των συνταξιοδοτικών συστημάτων, τη διαχείριση των αποθεματικών και τις γενικότερες οικονομικές και δημοσιονομικές διακυμάνσεις του οικονομικού

¹⁰ Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών

συστήματος. Στην Ελλάδα, στο τέλος του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα, αναπτύχθηκε ένα πλήθος ασφαλιστικών φορέων από τα επαγγελματικά σωματεία και οργανώθηκε διαχρονικά στη φιλοσοφία του γερμανικού προτύπου Bismark¹¹, δίνοντας τη δυνατότητα στους επιμέρους επαγγελματικούς κλάδους να παρέχουν ασφαλιστική κάλυψη στα μέλη τους. Ο μεγάλος αριθμός των ασφαλιστικών φορέων που αναπτύχθηκε δημιούργησε σημαντικές διαφοροποιήσεις στο ασφαλιστικό σύστημα ως προς τα έσοδα και τις παροχές καθώς και τα όρια συνταξιοδότησης αλλά και την ευκολία εξόδου από τον ενεργό εργασιακό βίο. Η έλλειψη αναλογιστικών μελετών από την πλευρά των ασφαλιστικών φορέων δημιούργησε σημαντικά χρηματοοικονομικά προβλήματα που οδήγησαν στη δημιουργία ελλειμμάτων και προβλημάτων μακροχρόνιας οικονομικής βιωσιμότητας των κλάδων σύνταξης, υγείας και πρόνοιας των ασφαλιστικών ταμείων. Η έλλειψη προοπτικής, εποπτείας και συντονισμού σε συνδυασμό με τη γραφειοκρατία και την έλλειψη ουσιαστικής βούλησης από την πλευρά των εποπτευόμενων Υπουργείων διέγυρναν τις ανισότητες μεταξύ των Ταμείων, οδηγώντας σε ουσιαστικό κατακερματισμό του συστήματος. Το ότι το ποσοστό αναπλήρωσης στις ΔΕΚΟ¹² ξεπερνά το 100% δεν αποτελεί μακρινό παρελθόν για το ελληνικό συνταξιοδοτικό σύστημα, οξύνοντας τις αντιθέσεις μέσα στην ίδια ομάδα του πληθυσμού. Τέτοιου είδους επιλεκτικές πελατειακές πολιτικές συνέβαλαν στη διαχρονική αύξηση των ανισοτήτων. (Νικολόπουλος, Υφαντόπουλος, 2010)

 Υστέρηση στο τρίγωνο της γνώσης – εκπαίδευση, έρευνα, καινοτομία
Όλοι μας γνωρίζουμε ότι η έρευνα είναι ελεύθερη, η δε ανάπτυξη και προαγωγή της αποτελούν υποχρέωση του κράτους (άρθρο 16 του Συντάγματος) και το τρίγωνο της γνώσης (εκπαίδευση – έρευνα - καινοτομία) είναι καθοριστικής σημασίας για μια δυναμική οικονομία. Η επίδοση του τριγώνου της γνώσης (Παιδεία-Έρευνα-Καινοτομία) καθορίζει, σε σημαντικό βαθμό, την ανταγωνιστικότητα και την οικονομική επίδοση των οικονομικών συστημάτων μακροχρονίως. Διότι η ανταγωνιστικότητα στις αναπτυσσόμενες οικονομίες εξαρτάται μεν από τα σχετικά κόστη και τις σχετικές τιμές, κυρίως

---

¹¹ Η Γερμανία αποτελεί το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα του μοντέλου Bismark, το οποίο ιδρύθηκε στη χώρα στα τέλη του 19ου αιώνα

¹² Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμοί

όμως εξαρτάται από το τεχνολογικό περιεχόμενο, τη διαφοροποίηση και την ποιότητα των παραγομένων προϊόντων και υπηρεσιών . Στη χώρα μας η επίδοση του «τριγώνου της γνώσης» είναι πολύ φτωχή. Η σειρά κατάταξης των επιδόσεων της μέσης εκπαίδευσης στο πρόγραμμα του ΟΟΣΑ¹³ είναι τρίτη από το τέλος. Η επίδοση της ανώτατης εκπαίδευσης είναι επίσης σχετικά φτωχή –το καλύτερο ελληνικό ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, το ΕΚΠΑ (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών) κατατάσσεται κάτω από τη θέση 175 στην παγκόσμια κατάταξη– αν και δεν υπολείπεται της κατάταξης άλλων χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου, όπως η Πορτογαλία. Τέλος, οι επιδόσεις μας σε καινοτομική δραστηριότητα είναι επίσης φτωχές σύμφωνα με όλους τους διαθέσιμους δείκτες του ΟΟΣΑ .

Σύμφωνα με έγκυρους αναλυτές και διαμορφωτές πολιτικής, η Καινοτομία θεωρείται κορυφαία προτεραιότητα πολιτικής στον ανεπτυγμένο κόσμο για την οικονομική ανάπτυξη, τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη διατήρηση του επιπέδου ζωής. Επίσης, όπως μας υπενθυμίζει ο συγγραφέας Jonah Lehrer στο περιοδικό Wired (3/2012), «το μεγαλύτερο μέρος της οικονομικής ανάπτυξης έχει μια πολύ απλή αφετηρία, τις νέες ιδέες» και «η δημιουργικότητά μας είναι που παράγει τον πλούτο». Η Judith Estrin, μέλος του ΔΣ της Walt Disney, πρώην Επικεφαλής Τεχνολογίας της Cisco και συγγραφέας του βιβλίου «Closing the Innovation Gap» (2008), συμπληρώνει ότι η Καινοτομία αποτελεί «τη μόνη μας ελπίδα να αντιμετωπίσουμε τα σύνθετα και πολυδιάστατα προβλήματα του πλανήτη μας». Δραματικές είναι οι διαπιστώσεις του Angel Gurría, Γενικού Γραμματέα του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), ο οποίος απευθυνόμενος στο πρόσφατο συνέδριο του οργανισμού για την Οικονομία της Γνώσης (Παρίσι, Σεπτέμβριος 2011), δήλωσε: «Το τρίγωνο 'Καινοτομία, Εκπαίδευση, Δεξιότητες' είναι εξαιρετικής σημασίας και καθορίζει τόσο το πρόβλημα όσο και τη λύση του. Στο σημερινό κόσμο ο ανταγωνισμός αφορά την ίδια την επιβίωσή μας. Έχουμε απολέσει τόσο πλούτο, τόσες εξαγωγές,

---

¹³ Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης: είναι ένας διεθνής οργανισμός εκείνων των ανεπτυγμένων χωρών που υποστηρίζουν τις αρχές της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς. Δημιουργήθηκε το 1948

τόση ευημερία, χάσαμε θέσεις εργασίας. Πρέπει να επανεκκινήσουμε τις οικονομίες μας με έναν πιο ευφυή τύπο ανάπτυξης». (Δικαιάκος, 2012)¹⁴

4.3 Ιστορία διάσωσης Ελλάδας.

Η «διάσωση» μας από τη Γερμανία δεν είναι ένα φαινόμενο καινούριο για την Ελλάδα καθώς έχει βρεθεί αρκετές φορές στο χείλος του γκρεμού στο παρελθόν.

- 1) Πριν από 65 χρόνια, τον Δεκέμβριο του 1944, οι Βρετανοί ήταν εκείνοι που μας «έσωσαν». Χωρίς την απόφαση τους να παρέμβουν στρατιωτικά για να προασπίσουν τα γεωπολιτικά τους συμφέροντα, θα είχαν προλάβει να μας σώσουν οι κομμουνιστές και η Ελλάδα θα ήταν μια από τις λαϊκές δημοκρατίες που κατέρρευσαν το 1989.
- 2) Λίγο αργότερα, κατορθώσαμε να βγούμε από τον εμφύλιο του 1946-49 χωρίς γεωγραφικούς διαμελισμούς τύπου Βιετνάμ ή Κορέας που θα μας εξασφάλιζαν ένα μέλλον διαρκούς πολέμου.
- 3) Ακόμη, βρεθήκαμε στο στρατόπεδο των νικητών του Ψυχρού πολέμου¹⁵. Χωρίς το σχέδιο Μάρσαλ¹⁶ η οικονομική υπανάπτυξη θα είχε διαρκέσει πολύ περισσότερο, όπως σε τόσες και τόσες χώρες αντίστοιχου βεληνεκούς στα Βαλκάνια, τη Μέση Ανατολή ή τη Λατινική Αμερική.
- 4) Χωρίς το προνόμιο της γεωγραφικής μας θέσης και χωρίς το όραμα του Κωνσταντίνου Καραμανλή δεν θα είχαμε μπει στην ΕΟΚ το 1981. Κανείς δεν ξέρει ποιος θα ήταν ο απολογισμός των καταστροφικών δημοσιονομικών επιλογών του Ανδρέα Παπανδρέου. Ευτυχώς γλιτώσαμε με τις επιδοτήσεις και τα πακέτα της ΕΟΚ.

---

¹⁴ καθηγητής της Επιστήμης των Υπολογιστών και Πρόεδρος της Επιστήμης Υπολογιστών στο Πανεπιστήμιο της Κύπρου . He is also the Founding Director of the Laboratory for Internet Computing (formerly, High-Performance Computing Systems Laboratory). Είναι ο Ιδρυτής και Διευθυντής του Εργαστηρίου Υπολογιστικών Διαδίκτυο

¹⁵ Ο Ψυχρός Πόλεμος ήταν ο γεωπολιτικός, ιδεολογικός και οικονομικός αγώνας μεταξύ των δυο υπερδυνάμεων, ΗΠΑ και Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Κράτησε από το 1947, μέχρι την πτώση του τείχους του Βερολίνου στις 11 Νοεμβρίου 1989 και λίγο αργότερα την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων στα άλλα κράτη επιρροής της ΕΣΣΔ.

¹⁶ Με τον όρο **σχέδιο Μάρσαλ** εννοείται η οικονομική ενίσχυση κρατών της ευρωπαϊκής ηπείρου, αποκύημα της εξωτερικής πολιτικής των Η.Π.Α. μετά τη λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και της αντίληψης ότι η επικράτηση του κομμουνισμού θα αποτελούσε κίνδυνο για τα συμφέροντα και των Ηνωμένων Πολιτειών.

- 5) Ούτε η κατάρρευση, το 1989, του σοβιετικού μπλοκ πήγε χαμένη. Το φθηνό εργατικό δυναμικό που εισέρρευσε στη Ελλάδα αποτέλεσε μοχλό οικονομικής ανάπτυξης καθώς από χώρα εξαγωγής γίναμε χώρα εισαγωγής.
- 6) Η επιλογή της κυβέρνησης Σημίτη να επιδιώξει την είσοδο μας στη ΟΝΕ πέτυχε την καταλληλότερη συγκυρία και η Ελλάδα βρέθηκε με ισχυρό νόμισμα και φθηνό χρήμα.
- 7) Η Μικρασιατική καταστροφή αποτέλεσε πηγή αναζωογόνησης για τη χώρα με την εισροή του δυναμικού προσφυγικού ελληνισμού.
- 8) Η τουρκική εισβολή στην Κύπρο ήταν βήμα για μια αναίμακτη μετάβαση στην πιο σταθερή δημοκρατική διακυβέρνηση που γνώρισε ποτέ ο τόπος. (Βερέμης, Καλύβας, Κουλουμπής, Παγουλάτος, Τσούκαλης, Τσούρκας, 2011)

4.4 Τι είναι το μνημόνιο;

Ο Απρίλιος του 2010 ήταν μια περίοδος έντονων διαπραγματεύσεων μεταξύ Ελλάδας, Ε.Ε.(κυρίως Γερμανίας) και του ΔΝΤ για το ύψος της απαιτούμενης βοήθειας και, κυρίως, τους όρους. Οι Ευρωπαίοι εταίροι λόγω του ότι τα περισσότερα ελληνικά κρατικά ομόλογα βρίσκονταν στα θησαυροφυλάκια ιδιωτικών τραπεζών της Ευρωζώνης κινήθηκαν να διασώσουν την Ελλάδα φοβούμενοι κυρίως για την τύχη των δικών τους τραπεζικών συστημάτων και μια νέα τραπεζική κρίση στην Ευρωζώνη έθετε σε κίνδυνο και το ίδιο το ευρώ. Το Μνημόνιο (Memorandum of Understanding) υπογράφηκε στις 5 Μαΐου 2010, περιλαμβάνοντας ένα πρόγραμμα με βασικό στόχο την κάλυψη των δανειακών αναγκών της Ελλάδας για περίπου τρία χρόνια αλλά και τη δημιουργία ενός νέου αναπτυξιακού προτύπου που θα επιτρέψει την έξοδο της χώρας από την κρίση και την επιστροφή της σε διατηρήσιμους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης.

Το Μνημόνιο περιλαμβάνει πόρους €80 δισ. διακρατικών δανείων από τους εταίρους της Ευρωζώνης (πλην Σλοβακίας) και €30 δισ. από το ΔΝΤ. Τα χρήματα θα δίνονται με δόσεις, αφού πρώτα θα αξιολογείται η επίτευξη

δημοσιονομικής πειθαρχίας και ουσιαστικών διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που περιλαμβάνονται στο Μνημόνιο. Το κόστος δανεισμού από την Ε.Ε. είναι περίπου 4 – 5%. Το κόστος δανεισμού από το ΔΝΤ είναι μικρότερο, περίπου 3,3%. Περιλαμβάνονται μεταρρυθμίσεις στο ασφαλιστικό, τις εργασιακές σχέσεις, το δημόσιο τομέα και το σύστημα υγείας.

4.5 Η πορεία της Ελλάδας στο μνημόνιο

Οι πρώτοι που αντέδρασαν στην αποκάλυψη για την ελληνική δημοσιονομική εκτροπή ήταν οι οίκοι αξιολόγησης. Οι υποβαθμίσεις της Ελλάδας ήταν διαδοχικές. Η Fitch μάς υποβάθμισε πρώτη στις 22 Οκτωβρίου, μία μέρα μετά τη γνωστοποίηση του διπλάσιου ελλείμματος για το 2009, κατά μία βαθμίδα σε A- από A. Στις 8 Δεκεμβρίου η Fitch μάς υποβαθμίζει εκ νέου κατά μία βαθμίδα σε BBB+. Η S&P ακολουθεί, υποβαθμίζοντάς μας στις 16 Δεκεμβρίου από A- σε BBB+. Η Moody's επίσης μάς υποβαθμίζει στις 22 Δεκεμβρίου σε A2 από A1. Οι αγορές έβλεπαν μέσω της Ελλάδας και την αρχή μιας πιθανής τελικής διάλυσης της Ευρωζώνης. Στα μέσα του 2010, και μετά τις αποκαλύψεις ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ελλάδας έκλεισε για το 2009 σε επίπεδα πολύ πάνω από αυτά που θα καθιστούσαν το δημόσιο χρέος βιώσιμο, η ελληνική κυβέρνηση αδυνατούσε να δανειστεί με λογικά επιτόκια από τις αγορές για τη χρηματοδότηση του τρέχοντος δημοσιονομικού ελλείμματος και την αναχρηματοδότηση του χρέους. Αποτέλεσμα ήταν ο άμεσος κίνδυνος χρεοκοπίας και στάσης πληρωμών του Ελληνικού Δημοσίου.

Στις 15 Ιανουαρίου η ελληνική κυβέρνηση ανακοινώνει το νέο Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΠΣΑ 2009 - 2013) ,το οποίο προβλέπει μείωση του ελλείμματος κατά 4 ποσοστιαίες μονάδες το 2010 και ένα τελικό επίπεδο κάτω από το 3% μέχρι το τέλος του 2012 και επιπλέον μέτρα για αύξηση των εσόδων μέσω αύξησης των έμμεσων φόρων (ΦΠΑ και φόροι σε τσιγάρα, αλκοόλ κτλ.) και μείωση των δαπανών μέσω παγώματος των προσλήψεων καθώς και μείωσης των επιδομάτων των δημοσίων υπαλλήλων.

Περιλαμβάνει, επίσης, διαρθρωτικά μέτρα, όπως την ανεξαρτητοποίηση της Στατιστική Υπηρεσίας, νέο τρόπο σχεδιασμού και παρακολούθησης της

εκτέλεσης του προϋπολογισμού, ένα νέο φορολογικό σύστημα και μέτρα για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής. Παρόλα αυτά, οι αγορές δεν φαίνεται να πείθονται καθώς υπάρχει διάχυτη η αίσθηση ότι δίνεται έμφαση στα έσοδα και όχι τόσο στις ανεξέλεγκτες δαπάνες. Τα επιτόκια συνεχίζουν την ανοδική τους πορεία. Ο ίδιος ο Πρωθυπουργός ανακοινώνει πρόσθετα δημοσιονομικά μέτρα για τον περιορισμό του ελλείμματος, που περιλαμβάνουν πάγωμα μισθών στο δημόσιο τομέα, αυξήσεις στα όρια συνταξιοδότησης και αύξηση στον φόρο των καυσίμων. Οι αγορές ηρεμούν και τα επιτόκια πέφτουν λίγο. Ακολουθεί μια περίοδος σχετικής ηρεμίας των αγορών αλλά και αδράνειας της ΕΕ για συγκεκριμένη παροχή βοήθειας προς την Ελλάδα. Στις 3 Μαρτίου, με έναυσμα τις προηγούμενες δεσμεύσεις της, η ελληνική κυβέρνηση ανακοινώνει νέο πακέτο μέτρων. Περιλαμβάνει αύξηση του ΦΠΑ κατά 2 ποσοστιαίες μονάδες στο 21%, νέες αυξήσεις έμμεσων φόρων, νέους φόρους στην περιουσία, περικοπή του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων, περικοπές 30% στα δώρα Χριστουγέννων, Πάσχα και καλοκαιρινής αδείας των δημοσίων υπαλλήλων, πάγωμα των συντάξεων του δημοσίου και άλλα πρωτοφανή για την εποχή εκείνη μέτρα. Συνολικά μέτρα ύψους €4,8 δισ. ή 2% του ΑΕΠ. Τα μέτρα έδειξαν να έχουν και την υποστήριξη της κοινής γνώμης. Οι αγορές συνεχίζουν να παραμένουν σχετικά ήρεμες και στάσιμες. Κατόπιν αυτών η Ελλάδα κατέφυγε στη βοήθεια του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, που συγκρότησαν από κοινού μηχανισμό βοήθειας για την Ελλάδα. Η ανακοίνωση της προσφυγής στον μηχανισμό στήριξης έγινε στις 23 Απριλίου 2010 από τον πρωθυπουργό ο οποίος βρισκόταν εκείνη την ημέρα στο Καστελόριζο. Η χρηματοδότηση από τον μηχανισμό στήριξης έγινε υπό τους όρους ότι η Ελλάδα θα λάβει μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής και, ειδικότερα, υπό τους όρους ότι θα λάβει μέτρα δημοσιονομικής εξυγίανσης. Με τη χρηματοδότηση από το μηχανισμό αποφεύχθηκε ο άμεσος κίνδυνος χρεοκοπίας της Ελλάδας, που θα είχε πιθανές ανεξέλεγκτες συνέπειες και για όλη τη ζώνη του ευρώ.

Προς έκπληξη όλων, οι αγορές δεν κατευνάζονται. Απεναντίας, η απουσία διευκρινιστικών λεπτομερειών για το μέγεθος του πακέτου και τον τρόπο λειτουργίας του μηχανισμού προκαλεί νέες εντάσεις με τα επιτόκια να ξεκινούν νέα ανοδική πορεία. Δημιουργούνται σοβαρές αμφιβολίες και στο εσωτερικό

της Ε.Ε. για το αν η Ελλάδα θα καταφέρει να αντεπεξέλθει. Στις 27 Απριλίου η S&P μάς υποβαθμίζει κατά 3 βαθμίδες σε BB-, που είναι ένα επίπεδο απίστευτα χαμηλό. Τα ομόλογα του ελληνικού κράτους, για πρώτη φορά στη ιστορία των αξιολογήσεών τους, κατατάσσονται από έναν αξιολογικό οίκο στην επενδυτική κατηγορία των «σκουπιδιών» ή junk. Ο φόβος χρεοκοπίας είναι μεγάλος αφού οι αξιολογήσεις των οίκων αξιολόγησης έχουν επιστρέψει σε ένα παρελθόν που είναι άγνωστο, πριν την έναρξη των επίσημων αξιολογήσεων της Ελλάδας.

Στις 23 Οκτωβρίου συγκλήθηκε έκτακτη σύνοδος κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης με στόχο την κατάρτιση ενός οριστικού σχεδίου αντιμετώπισης της κρίσης χρέους στην Ευρωζώνη. Η σύνοδος κατέληξε σε συμφωνία που ανακοινώθηκε τα ξημερώματα της 27ης Οκτωβρίου και απέβλεπε σε «κούρεμα» κατά 50% του ελληνικού χρέους και πρόσθετο πακέτο βοήθειας προς την Ελλάδα ύψους 130 δις €. Με βάση την συμφωνία οι ιδιώτες θα αποδεχτούν σε εθελοντική βάση, μείωση της αξίας των ελληνικών ομολόγων που διαθέτουν κατά 50%. Η συμφωνία θα συνοδεύεται από πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής με διάρκεια μέχρι το 2021 και δημιουργία μηχανισμού μόνιμης εποπτείας της Ελλάδας για την συνεχή παρακολούθηση της εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων. Παράλληλα αποφασίστηκε η ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών με ποσό ύψους 30 δις € και αύξηση κατά ένα τρις € των κεφαλαίων του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας. Οι αποφάσεις της συνόδου κορυφής χαιρέτιστηκαν θετικά από την κυβέρνηση ενώ αποδοκιμάστηκαν από όλα τα κόμματα της αντιπολίτευσης, τα οποία έκαναν λόγο για απόφαση ελεγχόμενης χρεοκοπίας της Ελλάδας. Έντονη ανησυχία εκφράστηκε στο εσωτερικό της χώρας για τις επιπτώσεις της συμφωνίας στην εισοδηματική πολιτική των επόμενων ετών, στο μέλλον των ελληνικών τραπεζών και των ασφαλιστικών ταμείων που είναι εκτεθειμένα σε ελληνικά ομόλογα. Έτσι τον Φεβρουάριο του 2012 οδηγούμαστε στο 2ο μνημόνιο. Τα νέα μέτρα που συνοδεύουν το μνημόνιο εγκρίθηκαν από την Κυβέρνηση στις 10 Φεβρουαρίου 2012. Το δεύτερο Μνημόνιο συζητήθηκε στη Βουλή στις 12 Φεβρουαρίου 2012 («Έγκριση των Σχεδίων Συμβάσεων Χρηματοδοτικής Διευκόλυνσης μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (Ε.Τ.Χ.Σ.), της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Τράπεζας της Ελλάδος, του Σχεδίου του Μνημονίου

Συνεννόησης μεταξύ της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της Τράπεζας της Ελλάδος και άλλες επείγουσες διατάξεις για τη μείωση του δημοσίου χρέους και τη διάσωση της εθνικής οικονομίας».) και ψηφίστηκε τις πρώτες πρωινές ώρες της 13ης Φεβρουαρίου.

4.6 Το χρονολόγιο της ελληνικής κρίσης χρέους μέχρι το 2^ο μνημόνιο.

Ημερομηνία	Γεγονός
2 Σεπτεμβρίου 2009	<ul style="list-style-type: none"> Ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Κ. Καραμανλής εξαγγέλλει πρόωρες εκλογές για τις 4 Οκτωβρίου 2009
20 Οκτωβρίου 2009	<ul style="list-style-type: none"> Ο υπουργός οικονομικών Γιώργος Παπακωνσταντίνου ανακοινώνει στο ECOFIN ότι το έλλειμμα για το 2009 θα κυμανθεί, ως ποσοστό του ΑΕΠ, στο 12,5% αντί του 6% που το υπολόγιζε η προηγούμενη κυβέρνηση
22 Οκτωβρίου 2009	<ul style="list-style-type: none"> Ο οίκος αξιολόγησης Fitch υποβάθμισε την Ελλάδα από το επίπεδο A στο A-
8 Δεκεμβρίου 2009	<ul style="list-style-type: none"> Ο οίκος αξιολόγησης Fitch υποβάθμισε την Ελλάδα από το επίπεδο A- στο BBB+
16 Δεκεμβρίου 2009	<ul style="list-style-type: none"> Ο οίκος αξιολόγησης Standard and Poor's υποβάθμισε την Ελλάδα από το επίπεδο A- στο BBB+
23 Δεκεμβρίου 2009	<ul style="list-style-type: none"> Ο οίκος αξιολόγησης Moody's υποβάθμισε την Ελλάδα από το επίπεδο A1 στο A2
8 Ιανουαρίου 2010	<ul style="list-style-type: none"> Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκδίδει έκθεση σχετικά με τα Στατιστικά Στοιχεία του Χρέους

	<p>και του Ελλείμματος της Ελληνικής Κυβέρνησης, στην οποία επισημαίνονται προβλήματα «σκόπιμης εσφαλμένης αναφοράς δεδομένων» και διατυπώνει επιπλέον αμφιβολίες για την ακρίβεια των στοιχείων πέραν της τελευταίας αναθεώρησης της 20 Οκτωβρίου 2009.</p>
9 Φεβρουαρίου 2010	<ul style="list-style-type: none"> • Ανακοινώνεται το πρώτο πακέτο μέτρων που αφορά τον δημόσιο τομέα
3 Μαρτίου 2010	<ul style="list-style-type: none"> • Ανακοινώνεται δεύτερο μεγαλύτερο πακέτο οικονομικών μέτρων
9 Απριλίου 2010	<ul style="list-style-type: none"> • Ο οίκος αξιολόγησης Fitch υποβάθμισε την Ελλάδα από το επίπεδο BBB+ στο BBB-
22 Απριλίου 2010	<ul style="list-style-type: none"> • Ο οίκος αξιολόγησης Moody's υποβάθμισε την Ελλάδα από το επίπεδο A2 στο A3
23 Απριλίου 2010	<ul style="list-style-type: none"> • Η Ελλάδα προσφεύγει στον μηχανισμό στήριξης που συγκροτούν από κοινού το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.
27 Απριλίου 2010	<ul style="list-style-type: none"> • Ο οίκος αξιολόγησης Standard & Poor's υποβάθμισε την Ελλάδα από το επίπεδο BBB+ στο BB+
2 Μαΐου 2010	<ul style="list-style-type: none"> • Ανακοινώθηκαν τα μέτρα σκληρής λιτότητας που επέβαλε στην Ελλάδα η τρόικα ΔΝΤ, ΕΕ και ΕΚΤ
6 Μαΐου 2010	<ul style="list-style-type: none"> • Ψηφίστηκε από τη βουλή το μνημόνιο που

	<p>υπέγραψε η κυβέρνηση με την Ε.Ε. και το ΔΝΤ για τα μέτρα που θα ληφθούν, προκειμένου να ενεργοποιηθεί ο μηχανισμός στήριξης.</p>
14 Ιουνίου 2010	<ul style="list-style-type: none"> • Ο οίκος αξιολόγησης Moody's υποβάθμισε την Ελλάδα κατά τέσσερις βαθμίδες από το επίπεδο A3 σε Ba1
14 Ιανουαρίου 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Ο οίκος αξιολόγησης Fitch υποβάθμισε την Ελλάδα από το επίπεδο BBB- στο BB+
7 Μαρτίου 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Ο οίκος αξιολόγησης Moody's υποβάθμισε την Ελλάδα κατά τρεις βαθμίδες από το επίπεδο Ba1 στο B1
12 Μαρτίου 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Απόφαση συνόδου κορυφής της ΕΕ για επιμήκυνση του χρόνου αποπληρωμής του δανείου του Μαΐου 2010, κατά 7,5 χρόνια και μείωση επιτοκίου κατά 1%
29 Μαρτίου 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Ο οίκος αξιολόγησης Standard & Poor's υποβάθμισε την Ελλάδα από το επίπεδο BB+ στο BB-
9 Μαΐου 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Ο οίκος αξιολόγησης Standard & Poor's υποβάθμισε την Ελλάδα από το επίπεδο BB- στο B
20 Μαΐου 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Ο οίκος αξιολόγησης Fitch υποβάθμισε την Ελλάδα από το επίπεδο BB+ στο B+
1 Ιουνίου 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Ο οίκος αξιολόγησης Moody's υποβάθμισε

	την Ελλάδα από το επίπεδο B1 στο Caa1
3 Ιουνίου 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Ο κινεζικός οίκος αξιολόγησης Dagong υποβάθμισε την Ελλάδα από το επίπεδο BB στο CCC
9 Ιουνίου 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Κατατέθηκε στη βουλή το μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα δημοσιονομικής στρατηγικής 2011-2014
14 Ιουνίου 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Ο οίκος αξιολόγησης Standard & Poor's υποβάθμισε την Ελλάδα κατά τρεις βαθμίδες από το επίπεδο B στο CCC
13 Ιουλίου 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Ο οίκος αξιολόγησης Fitch υποβάθμισε την Ελλάδα κατά τρεις βαθμίδες από το επίπεδο B+ στο CCC
21 Ιουλίου 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Η σύνοδος κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατέληξε σε συμφωνία νέας δανειοδότησης της Ελλάδας, ύψους 158 δις Ευρώ
25 Ιουλίου 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Ο οίκος αξιολόγησης Moody's υποβάθμισε την Ελλάδα κατά τρεις βαθμίδες από το επίπεδο Caa1 στο Ca θέτοντας την Ελλάδα στο τελευταίο σκαλί της διεθνούς λίστας αξιολογήσεων
27 Ιουλίου 2011	<ul style="list-style-type: none"> • Ο οίκος αξιολόγησης Standard & Poor's υποβάθμισε την Ελλάδα από το επίπεδο CCC στο CC θέτοντας την Ελλάδα στο τελευταίο σκαλί της διεθνούς λίστας

	αξιολογήσεων
8 Αυγούστου 2011	<ul style="list-style-type: none"> Ο Γενικός δείκτης του Χρηματιστηρίου Αθηνών πέφτει κάτω από τις 1.000 μονάδες, για πρώτη φορά από τις 7 Ιανουαρίου του 1997
6 Οκτωβρίου 2011	<ul style="list-style-type: none"> Κατατίθεται στη βουλή το πολυνομοσχέδιο για το νέο βαθμολόγιο-μισθολόγιο του δημοσίου, τις μειώσεις σε κύριες και επικουρικές συντάξεις, τις μειώσεις στο εφάπαξ, την νέα φορολογική κλίμακα και τις αλλαγές στα εργασιακά.
27 Οκτωβρίου 2011	<ul style="list-style-type: none"> Απόφαση συνόδου κορυφής της ΕΕ για κούρεμα του ελληνικού χρέους κατά 50%
31 Οκτωβρίου 2011	<ul style="list-style-type: none"> Ο πρωθυπουργός ανακοινώνει την απόφασή του για διεξαγωγή δημοψηφίσματος με θέμα την νέα δανειακή σύμβαση
11 Νοεμβρίου 2011	<ul style="list-style-type: none"> Ορκίστηκε η νέα κυβέρνηση του Λουκά Παπαδήμου
12 Φεβρουαρίου 2012	<ul style="list-style-type: none"> Η Βουλή συζήτησε την πρόταση νόμου για τη συμφωνία του 2ου Μνημονίου που υπέβαλε η κυβέρνηση Παπαδήμου..

πηγή:http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7_%CF%87%CF%81%CE%AD%CE%BF%CF%85%CF%82_2010-2012

4.7 Οι επιπτώσεις της κρίσης στα οικονομικά μεγέθη

4.7.1 Παγκόσμια οικονομία

Το διεθνές οικονομικό περιβάλλον μπορεί να χαρακτηριστεί μόνο από αβεβαιότητα και αστάθεια. Και το 2011, η οικονομική ανάπτυξη στηρίχθηκε κυρίως στις αναπτυσσόμενες οικονομίες, ενώ στις προηγμένες οικονομίες παρατηρούνται σημαντικές ανισορροπίες στο βαθμό και στην ταχύτητα βελτίωσης του οικονομικού κλίματος. Η χαμηλότερη οικονομική ανάπτυξη στις χώρες αυτές και οι αυξημένες δημοσιονομικές ανισορροπίες οδήγησαν σε μια γενικευμένη κρίση χρέους σε Ευρώπη και Αμερική, θέτοντας σε κίνδυνο και τη διαφαινόμενη σταθεροποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Σε πολλές χώρες της ευρωζώνης και στις ΗΠΑ ανακοινώθηκε το 2011 η εφαρμογή αυστηρών προγραμμάτων δημοσιονομικής προσαρμογής, κυρίως μέσω της περιστολής των δημοσίων δαπανών, με στόχο τον περιορισμό της εντεινόμενης αβεβαιότητας στις αγορές χρήματος και κεφαλαίου και τη βελτίωση των επενδυτικών προσδοκιών.

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα προχώρησε μέσα στο 2011 σε σταδιακή αύξηση του βασικού επιτοκίου στο 1,50% τον Ιούλιο, για να το μειώσει στη συνέχεια στο 1,25% το Νοέμβριο του 2011. Η πολιτική αυτή οδήγησε σε διεύρυνση του περιθωρίου των βασικών επιτοκίων μεταξύ ΗΠΑ και ευρωζώνης, και σε αντίστοιχες πιέσεις στις συναλλαγματικές ισοτιμίες.

	2010	2011	2012
Παγκόσμιο ΑΕΠ	5,1	4,0	4,0
ΑΕΠ Ευρωζώνης	1,8	1,6	1,1
ΑΕΠ ΗΠΑ	3,0	1,5	1,8
Όγκος παγκόσμιου εμπορίου (αγαθά και υπηρεσίες)	12,8	7,5	5,8
Πληθυσμιακός επιμερισμός	1,6	2,5	1,5
Ποσοστό ανεργίας ευρωζώνης	10,1	9,9	9,9
Ελλείμμα Γενικής Κυβέρνησης (% ΑΕΠ)			
Ευρωζώνη	-6,0	-4,1	-3,1
ΗΠΑ	-10,3	-9,6	-7,9

Πηγή: IMF, World Economic Outlook, Sept.2011

Στηριζόμενοι στα μέχρι τώρα στοιχεία του 2011, η αύξηση του παγκόσμιου ΑΕΠ εκτιμάται στο 4,0% το 2011 και στο 4,0% το 2012 από 5,1% το 2010 (έκθεση του ΔΝΤ, Σεπτέμβριος 2011). Το πρώτο τρίμηνο του 2011, ο ρυθμός

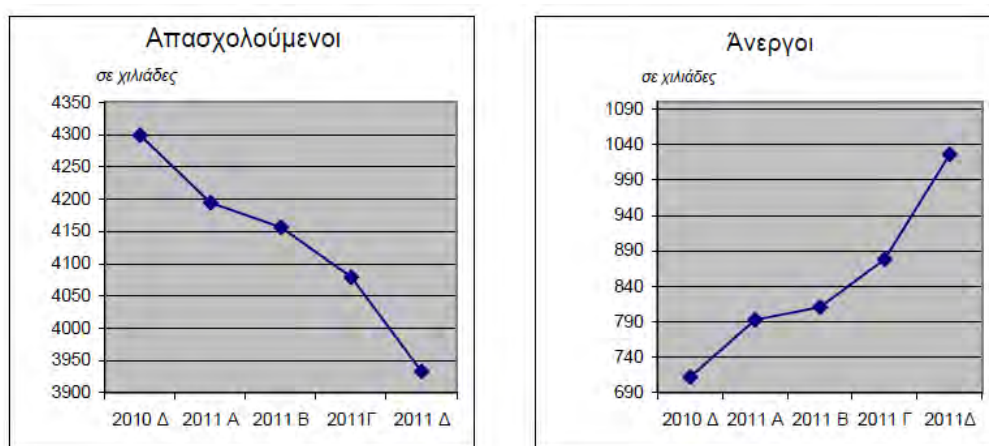
αύξησης του παγκόσμιου προϊόντος ήταν 4,3% σε ετήσια βάση, ενώ το δεύτερο τρίμηνο του έτους παρατηρείται μικρή κάμψη της οικονομικής δραστηριότητας. Σύμφωνα με την Ενδιάμεση Έκθεση της ΕΕ (Σεπτέμβριος 2011), για την ευρωζώνη και την ΕΕ εκτιμάται αύξηση του ΑΕΠ του 2011 κατά 1,6% και 1,7% αντίστοιχα, από 1,8% το 2010, προερχόμενη κυρίως από τη συνέχιση της ανάκαμψης της γερμανικής οικονομίας (3,5% το 2010 και 2,9% το 2011).

Η αύξηση στις διεθνείς τιμές των εμπορευμάτων στις αρχές του 2011 ενέτεινε τις πληθωριστικές πιέσεις. Ωστόσο, οι διεθνείς τιμές αγαθών και πετρελαίου σταθεροποιήθηκαν σταδιακά, περιορίζοντας τον ρυθμό αύξησης των τιμών ιδίως στις ανεπτυγμένες οικονομίες. Ο πυρήνας του πληθωρισμού παρέμεινε σε σχετικά χαμηλά επίπεδα στις ΗΠΑ και την Ιαπωνία, και αυξήθηκε οριακά στην ευρωζώνη.

4.7.2 Ανεργία

Κατά το δ' Τρίμηνο του 2011 ο αριθμός των απασχολούμενων ανήλθε σε 3.932.790 άτομα και των ανέργων σε 1.025.877. Το ποσοστό ανεργίας ήταν 20,7%, έναντι 17,7% του προηγούμενου τριμήνου και 14,2% του αντίστοιχου τριμήνου 2010, σύμφωνα με τα στοιχεία που ανακοίνωσε η ΕΛΣΤΑΤ.

Η απασχόληση μειώθηκε κατά 3,6% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και κατά 8,5% σε σχέση με το δ' Τρίμηνο του 2010. Ο αριθμός των ανέργων αυξήθηκε κατά 16,8% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και κατά 44,1% σε σχέση με το δ' Τρίμηνο του 2010.

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Το ποσοστό ανεργίας των γυναικών (24,5%) είναι σημαντικά υψηλότερο από των ανδρών (17,8%). Το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας παρατηρείται στους νέους ηλικίας 15-29 ετών (39,5%), το οποίο στις νέες γυναίκες φθάνει στο 44,9%. Το ποσοστό των «νέων ανέργων», δηλαδή όσων εισέρχονται για πρώτη φορά στην αγορά εργασίας αναζητώντας απασχόληση, ανέρχεται στο 24,0% του συνόλου των ανέργων ενώ οι μακροχρόνια άνεργοι (αυτοί που αναζητούν από 12 μήνες και άνω εργασία, ανεξάρτητα αν είναι «νέοι» ή «παλαιοί» άνεργοι), αποτελούν αντίστοιχα το 54,6%.

Ποσοστό ανεργίας (Ιανουάριος 2010 – Δεκέμβριος 2011)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ^[103]

	Ιαν	Φεβρ	Μαρ	Απρ	Μαι	Ιουν	Ιουλ	Αυγ	Σεπτ	Οκτ	Νοεμ	Δεκ
2010	11.3	12.1	11.6	11.9	12.0	11.6	12.0	12.2	12.6	13.5	13.9	14.8
2011	15.1	15.9	16.2	15.8	16.6	16.0	16.5	18.4	17.5	18.2	20.9	21.0

Πίνακας III.1 ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ - ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ - ΑΝΕΡΓΙΑ

Table III.1. LABOUR FORCE - EMPLOYMENT - UNEMPLOYMENT

Περίοδος Period	Εργατικό δυναμικό Labour force		Απασχολούμενοι Employment				Ανεργία Unemployment		Ποσοστό ανεργίας Unemployment rate
	Αριθμός ατόμων (σε χιλιάδες) Number of persons (in thousands)	(% Μεταβολή προηγούμενου έτους Change previous year	Αριθμός ατόμων (σε χιλιάδες) Number of persons (in thousands)		(% Μεταβολή προηγούμενου έτους Change previous year		Αριθμός ατόμων (σε χιλιάδες) Number of persons (in thousands)	(% Μεταβολή προηγούμενου έτους Change previous year	
			Σύνολο Total	Μισθωτοί Employees	Σύνολο Total	Μισθωτοί Employees			
2000 (1)	4631,9	0,6	4088,5	2178,9	1,4	2,9	523,5	-5,6	11,4
2001 (1)	4580,3	-0,7	4086,3	2458,1	-0,1	3,3	491,9	-5,6	10,8
2002 (1)	4656,0	1,7	4175,8	2532,5	2,2	3,0	480,3	-2,8	10,3
2003 (1)	4734,4	1,7	4274,5	2590,1	2,4	2,6	459,9	-4,2	9,7
2004 (1)	4818,9	-	4313,1	2730,4	-	-	505,7	-	10,5
2005 (1)	4846,4	0,6	4368,9	2778,7	1,3	1,8	477,5	-5,6	9,9
2006 (1)	4886,8	0,8	4452,1	2829,6	1,9	1,8	434,5	-9,0	8,9
2007 (1)	4916,8	0,6	4509,9	2899,5	1,3	2,5	406,9	-6,3	8,3
2008 (1)	4937,2	0,4	4559,3	2944,7	1,1	1,6	377,9	-7,1	7,6
2009 (1)	4979,8	0,9	4508,6	2896,1	-1,1	-1,6	471,1	24,7	9,5
2010 (1)	5017,4	0,8	4388,6	2810,7	-2,7	-3,0	628,7	33,5	12,5
2007 I	4906,9	0,7	4461,2	2838,6	1,4	2,3	445,7	-5,8	9,1
II	4967,9	0,8	4519,9	2896,4	1,5	2,2	398,0	-6,9	8,1
III	4926,8	0,5	4539,3	2938,5	1,0	2,5	387,5	-5,1	7,9
IV	4915,6	0,5	4519,1	2924,4	1,3	3,0	396,5	-7,6	8,1
2008 I	4918,2	0,2	4511,6	2902,9	1,1	2,3	406,5	-8,8	8,3
II	4939,3	0,4	4582,1	2974,4	1,4	2,7	357,1	-10,3	7,2
III	4944,9	0,4	4589,8	2969,9	1,1	1,1	355,1	-8,4	7,2
IV	4946,3	0,6	4553,6	2931,4	0,8	0,2	392,7	-1,0	7,9
2009 I	4948,1	0,6	4485,8	2869,5	-0,6	-1,2	462,3	13,7	9,3
II	4974,5	0,7	4531,9	2922,1	-1,1	-1,8	442,6	23,9	8,9
III	5005,3	1,2	4540,1	2929,3	-1,1	-1,4	465,1	31,0	9,3
IV	4991,2	0,9	4476,8	2871,4	-1,7	-2,0	514,4	31,0	10,3
2010 I	5012,4	1,3	4425,6	2812,1	-1,3	-2,0	586,8	26,9	11,7
II	5021,0	0,9	4427,0	2853,9	-2,1	-2,1	594,0	14,2	11,8
III	5024,9	0,4	4402,9	2829,7	-3,0	-3,4	621,9	33,7	12,4
IV	5011,1	0,4	4299,0	2747,2	-4,0	-4,1	712,1	38,4	14,2
2011 I	4987,0	-0,5	4194,4	2660,1	-5,2	-5,4	792,6	33,1	15,9
II	4967,2	-1,1	4156,3	2645,9	-6,1	-7,1	810,8	36,5	16,3
III	4957,6	-1,3	4079,3	2611,3	-7,3	-7,7	878,3	41,2	17,7

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνας Εργατικού Δυναμικού, νέα αναθεωρημένα στοιχεία 1998-2003 (Ιαν.2005), νέο δείγμα από το 2004. Λόγω του νέου δείγματος, τα στοιχεία για το 2004 δεν είναι απόλυτως συγκρίσιμα με εκείνα των προηγούμενων ετών. / Source: ELSTAT, Labour Force Surveys, new revised data 1998-2003 (Jan.2005), new sample as of 2004. Because of the new sample, figures for 2004 are not fully comparable with those for previous years.

(1) Μέσοι ετήσιοι όροι / Annual averages.

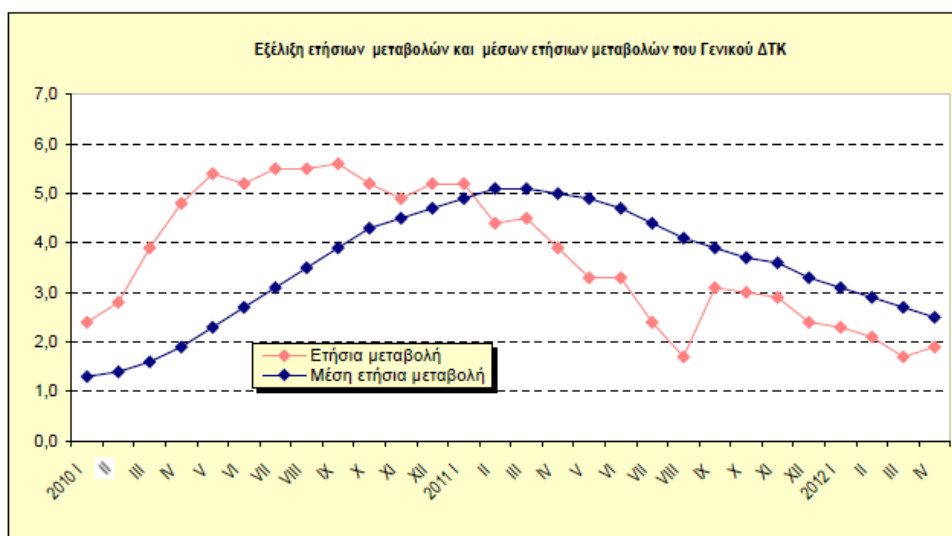
Για εκτίναξη της ανεργίας στο 20%-22% το 2012 έκανε λόγο ο επιστημονικός διευθυντής του Ινστιτούτου Εργασίας ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, κ. Σάββας Ρομπόλης, μιλώντας στην Βουλή. Με βάση τα επίσημα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας και του ΟΑΕΔ το 2012 ο αριθμός των ανέργων θα ξεπεράσει το 1.200.000, είτε και τόνισε ότι «με τις υφιστάμενες πολιτικές απασχόλησης δεν έχουμε απόδοση σε αυτό που επιδιώκουμε, δηλαδή την μείωση της ανεργίας».

4.7.3 Πληθωρισμός

Από τη σύγκριση του Γενικού δείκτη Τιμών Καταναλωτή του μηνός Απριλίου 2012, προς τον αντίστοιχο δείκτη του Απριλίου 2011, προκύπτει αύξηση 1,9%, έναντι αύξησης 3,9%, που σημειώθηκε κατά την ίδια σύγκριση του έτους 2011 προς το 2010.

Ο Γενικός δείκτης κατά το μήνα Απρίλιο 2012, σε σύγκριση με τον Μάρτιο 2012, παρουσίασε αύξηση 0,8%, έναντι αύξησης 0,6% που σημειώθηκε κατά την αντίστοιχη σύγκριση του προηγούμενου έτους.

Ο μέσος δείκτης του δωδεκαμήνου Μαΐου 2011 – Απριλίου 2012, σε σύγκριση προς τον ίδιο δείκτη του δωδεκαμήνου Μαΐου 2010 – Απριλίου 2011, παρουσίασε αύξηση 2,5%, έναντι αύξησης 5,0%, που σημειώθηκε κατά τα αντίστοιχα προηγούμενα δωδεκάμηνα

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ

Σύγκριση Απριλίου 2012, με Μάρτιο 2012

Η αύξηση του Γενικού δείκτη Τιμών Καταναλωτή, κατά 0,8% το μήνα Απρίλιο 2012, σε σύγκριση με τον αντίστοιχο δείκτη του Μαρτίου 2012, προήλθε από τις ακόλουθες μεταβολές των δεικτών:

1. Από τις αυξήσεις των δεικτών :

α) Κατά 0,3% της ομάδας “ διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά ”, λόγω αύξησης, κυρίως, των τιμών στα είδη: ελαιόλαδο, πατάτες νωπές, λαχανικά νωπά. Μέρος της αύξησης αυτής αντισταθμίστηκε από τη μείωση των τιμών στα φρούτα νωπά.

β) Κατά 8,6% της ομάδας “ Ένδυση και Υπόδηση ”, λόγω επαναφοράς των τιμών των ειδών ένδυσης και υπόδησης στα επίπεδα πριν από τις γενικές χειμερινές εκπτώσεις.

γ) Κατά 1,0% της ομάδας “ Μεταφορές ”, λόγω αύξησης, κυρίως, των τιμών στα καύσιμα αυτοκινήτου(βενζίνη).

2. Από τις μειώσεις των δεικτών:

α) Κατά 0,1% της ομάδας “ Στέγαση ”, λόγω μείωσης, κυρίως, των τιμών στα ενοίκια κατοικιών και στο πετρέλαιο θέρμανσης.

β) Κατά 0,2% της ομάδας “ Άλλα αγαθά και υπηρεσίες ”, λόγω μείωσης, κυρίως, των τιμών των κουρείων- κομμωτηρίων-ειδών ατομικής φροντίδας.

4.7.4 Ρυθμός μεγέθυνσης

Οι τριμηνιαίες εκτιμήσεις του ΑΕΠ της περιόδου 1ο τρίμηνο 2005 – 2ο τρίμηνο 2011 είναι αναθεωρημένες λόγω κυρίως της αναθεώρησης των ετησίων εθνικών λογαριασμών για την περίοδο 2005-2010, της εφαρμογής βελτιωμένης μεθόδου (Denton method) για την προσαρμογή των τριμηνιαίων εκτιμήσεων του ΑΕΠ στα αντίστοιχα ετήσια αποτελέσματα του ΑΕΠ, της εφαρμογής της νέας ταξινόμησης των οικονομικών δραστηριοτήτων της ΕΕ (NACE αναθεώρηση 2), της αξιοποίησης νέων δεικτών (τριμηνιαίοι δείκτες κύκλου εργασιών και τιμών παραγωγού στις υπηρεσίες) και της εφαρμογής βελτιωμένης μεθοδολογίας με την επεξεργασία των στοιχείων με μεγαλύτερη ανάλυση των κλάδων οικονομικής δραστηριότητας.

Όπως έχει επισημανθεί στις προηγούμενες ανακοινώσεις της Στατιστικής Αρχής, λόγω της διακοπής της χρονολογικής σειράς των τριμηνιαίων στοιχείων της Γενικής Κυβέρνησης και τη διαθεσιμότητα στοιχείων για μια πολύ μικρή χρονική περίοδο (1ο τρίμηνο 2009 - 3ο τρίμηνο 2011) όπου

πρέπει να εφαρμοστεί η εποχική διόρθωση, σε συνδυασμό με τις σημαντικές μεταβολές που σημειώνονται στους οικονομικούς δείκτες βάσει των οποίων εκτιμάται το τριμηνιαίο ΑΕΠ, η εφαρμογή της εποχικής διόρθωσης δεν παρέχει ικανοποιητικά αποτελέσματα.

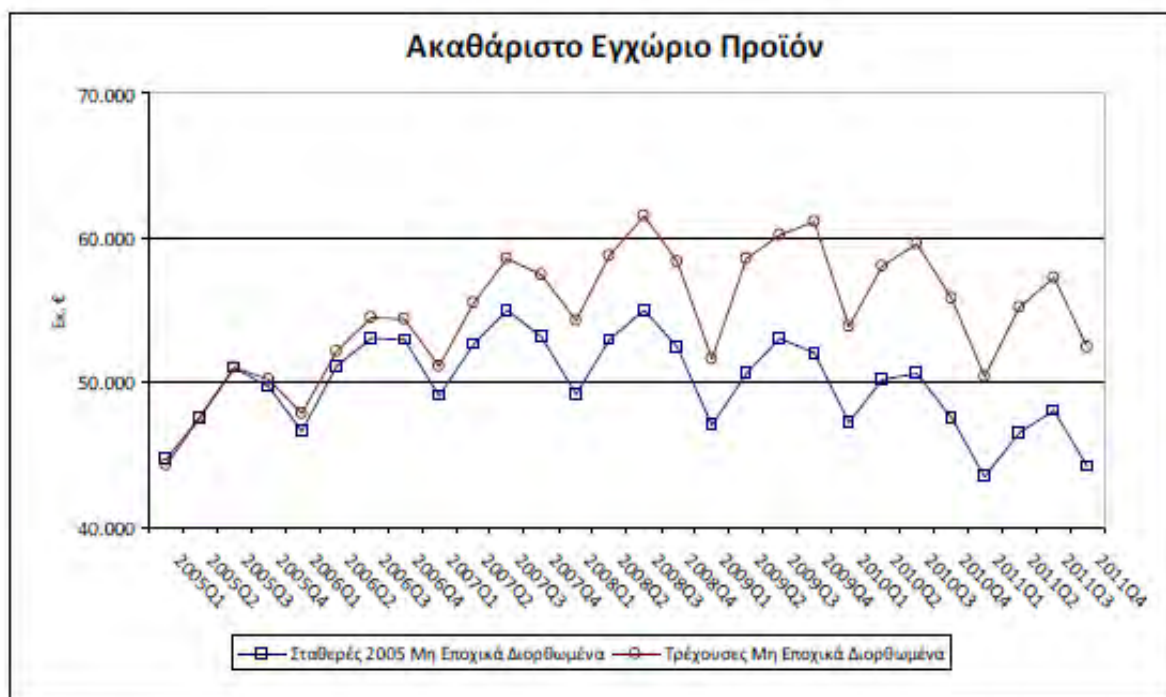
Από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ) ανακοινώνεται το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για το 4ο τρίμηνο του 2011. Με βάση τα διαθέσιμα μη εποχικά διορθωμένα στοιχεία, το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) σε σταθερές τιμές 2005, κατά το 4ο τρίμηνο του 2011 παρουσίασε μείωση κατά 7,0% σε σχέση με το 4ο τρίμηνο του 2010. Το ΑΕΠ για τα τρία πρώτα τρίμηνα του 2011 έχει αναθεωρηθεί με βάση τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία των λογαριασμών της Γενικής Κυβέρνησης (που καταρτίστηκαν στο τέλος Δεκεμβρίου), καθώς και αναθεωρημένες εκτιμήσεις για τους βραχυχρόνιους δείκτες.

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
(Σε εκατ. €)

	Μη εποχικά διορθωμένα στοιχεία ¹			
	Σε σταθερές τιμές 2005	%*	Σε τρέχουσες τιμές	%*
2005 I	44.717		44.332	
II	47.600		47.584	
III	51.028		50.971	
IV	49.705		50.162	
2006 I	46.679	4,4	47.871	8,0
II	51.131	7,4	52.127	9,5
III	53.021	3,9	54.473	6,9
IV	52.920	6,5	54.423	8,5
2007 I	49.107	5,2	51.148	6,8
II	52.647	3,0	55.552	6,6
III	54.980	3,7	58.606	7,6
IV	53.121	0,4	57.465	5,6
2008 I	49.188	0,2	54.250	6,1
II	52.928	0,5	58.785	5,8
III	54.972	0,0	61.533	5,0
IV	52.438	-1,3	58.353	1,5
2009 I	47.024	-4,4	51.638	-4,8
II	50.605	-4,4	58.611	-0,3
III	53.063	-3,5	60.247	-2,1
IV	52.022	-0,8	61.145	4,8
2010 I	47.202	0,4	53.841	4,3
II	50.228	-0,7	58.099	-0,9
III	50.605	-4,6	59.559	-1,1
IV	47.549	-8,6	55.820	-8,7
2011 I	43.448	-8,0	50.386	-6,4
II	46.575	-7,3	55.156	-5,1
III	48.062	-5,0	57.214	-3,9
IV	44.225	-7,0	52.493	-6,0

* Ποσοστιαία μεταβολή ως προς το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους.

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ

πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ

Αρνητικός θα παραμείνει το 2012 και τα δύο πρώτα τρίμηνα του 2013, ο ρυθμός ανάπτυξης της Ελλάδας σύμφωνα με τις μεσοπρόθεσμες προβλέψεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ) για τα βασικά μακροοικονομικά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας. Όπως εκτιμούν οι συγγραφείς της έκθεσης κ.κ Γ.Δενδραμής, Θ.Καζάνας και Δ.Παπαγεωργίου ο ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ αναμένεται να διαμορφωθεί στο -3,42% το 2012 και στο -0,04% το 2013. Επιστροφή της ελληνικής οικονομίας σε θετικούς ρυθμούς μεγέθυνσης αναμένεται από το δεύτερο εξάμηνο του 2013, ενώ ο πληθωρισμός φαίνεται να σταθεροποιείται κοντά στο 2%.

4.7.5 Δημοσιονομικές εξελίξεις (1993-2012)

Οι προσπάθειες της Ελλάδας να ικανοποιήσει τα κριτήρια του Μάαστριχτ ώστε να γίνει δεκτή στη Ζώνη του Ευρώ σηματοδοτούν μια πορεία δημοσιονομικής προσαρμογής από το 1993 έως το 1999. Το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης μειώθηκε δραματικά από 11,3% του ΑΕΠ το 1993 σε 3,1% του ΑΕΠ το 1999, ενώ η ανοδική πορεία του χρέους αναστράφηκε. Η μείωση του ελλείμματος ήταν αποτέλεσμα αύξησης φορολογικών εσόδων, ενώ η μείωση των δαπανών αποτέλεσε μείωση των πληρωμών για τόκους εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους. Μετά την εισαγωγή του ευρώ παρατηρήθηκε μια χαλάρωση της προσπάθειας για δημοσιονομική προσαρμογή. Την περίοδο 2001-2003 τα ελλείμματα αυξήθηκαν τόσο στην Ελλάδα όσο και σε πολλές άλλες χώρες της Ευρωζώνης. Σε πολλές περιπτώσεις υπερέβησαν το 3% του ΑΕΠ, με αποτέλεσμα την υπαγωγή στη διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος, μεταξύ αυτών και της Ελλάδας το 2004. Η Ελλάδα για να αποφύγει τις κυρώσεις προχώρησε τη λήψη μέτρων και πέτυχε την έξοδο από την διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος τον Ιούλιο του 2007. Παρά το γεγονός ότι το έλλειμμα είχε πέσει κάτω του 3% του ΑΕΠ και σύμφωνα με τη διαβεβαίωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ήταν σε διατηρήσιμη τροχιά, την ίδια χρονιά επανήλθε σε επίπεδα πάνω από 3%. Για τις περισσότερες χώρες της Ευρωζώνης τα ελλείμματα εκτροχιάστηκαν για ακόμη μια φορά το 2008 με το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Οι εκλογές του Οκτωβρίου του 2009 αποτέλεσαν το έναυσμα για να αποκαλυφθεί το πραγματικό μέγεθος του προβλήματος της Ελλάδας. Στις 19 Οκτωβρίου ο υπουργός Οικονομικών ενημέρωσε το ECOFIN¹⁷ ότι το έλλειμμα το 2009 θα έφτανε τελικά το 12,5% αντί για το 6% που ήταν η προηγούμενη ενημέρωση προς το ECOFIN στις αρχές Οκτωβρίου.

---

¹⁷ Η Οικονομικών και Δημοσιονομικών Υποθέσεων (ECOFIN) είναι μία από τις παλαιότερες συνθέσεις του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης .

Στοιχεία ¹ Eurostat	ΑΕΠ σε τιμές αγοράς (GDP mp)	Δημοσιονομικό Έλλειμμα (%ΑΕΠ)	Δημόσιο χρέος (%ΑΕΠ)	Δημόσιο χρέος (σε δις €)	Ανεργία
Κριτήρια		max 3%	max 60%		
2000		3,7 %	103,4 %		11,2 %
2001		4,5 %	103,7 %		10,7 %
2002		4,8 %	101,7 %	166,1 δις €	10,3 %
2003		5,6 %	97,4 %	177,8 δις €	9,7 %
2004		7,5 %	98,6 %	201,2 δις €	10,5 %
2005		5,2 %	100,0 %	215,4 δις €	9,9 %
2006		5,7 %	106,1 %	226,2 δις €	8,9 %
2007	227,0 δις €	6,4 %	105,4 %	239,4 δις €	8,3 %
2008	236,9 δις €	9,8 %	110,7 %	262,3 δις €	7,7 %
2009	235,0 δις €	15,4 %	127,1 %	298,7 δις €	9,5 %
2010	230,2 δις €	10,5 %	142,8 %	328,6 δις €	12,6 %
2011		9,5 %	157,7 %		
2012		5,4 %	166,1 %		

Από τα τέλη του 2009 και αρχές 2010, εξαιτίας συνδυασμού διεθνών (οικονομική κρίση) και τοπικών (ανεξέλεγκτες δαπάνες κατά την περίοδο μέχρι τις εκλογές του 2009) παραγόντων η ελληνική οικονομία αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα, καθώς έχει το δεύτερο μεγαλύτερο ετήσιο έλλειμμα κρατικού προϋπολογισμού και το δεύτερο μεγαλύτερο δημόσιο χρέος στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Μείωση 8,3% σημείωσε το 2011 το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών με αποτέλεσμα να διαμορφωθεί στο 9,5% του Ακαθόριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ). Ωστόσο παρά τη μείωση σε σχέση με την προηγούμενη χρονιά το έλλειμμα διαμορφώθηκε σε υψηλότερο επίπεδο σε σχέση με την πρόβλεψη-στόχο (8,5% του ΑΕΠ) που είχε τεθεί από τους δανειστές μας στην τελευταία αναθεώρηση του μνημονίου τον περασμένο Δεκέμβριο.

Ύφεση 2,8%, μείωση του ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης στο 5,4% του ΑΕΠ και εκτίναξη της ανεργίας στο 17,1% προβλέπει για την επόμενη χρονιά ο προϋπολογισμός του 2012, ο οποίος κατατέθηκε στη Βουλή. Όσον αφορά στις προβλέψεις για την ελληνική οικονομία, ο ρυθμός ανάπτυξης αναμένεται να παραμείνει αρνητικός και το 2012 (-2,8%), λόγω της συνέχισης της δημοσιονομικής προσαρμογής και της μεγαλύτερης ύφεσης του 2011. Η μείωση του ΑΕΠ του 2012 αναμένεται να προέλθει από την εγχώρια ζήτηση, η συμβολή της οποίας προβλέπεται στις -5,2 ποσοστιαίες μονάδες. Η μείωση της ιδιωτικής κατανάλωσης, σε σταθερές τιμές, προβλέπεται να είναι μεγαλύτερη του 4%, λόγω της μείωσης του διαθέσιμου εισοδήματος και της αύξησης της ανεργίας.

Διάγραμμα 3.1 Διαχρονική εξέλιξη του ελλείμματος γενικής κυβέρνησης (κατά ESA 95) την περίοδο 2007-2012

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών, Εισηγητική έκθεση κρατικού προϋπολογισμού 2012

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

5.1 ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΕ

Ο δρόμος της Ελλάδας προς την Ενωμένη Ευρώπη ξεκινά στις 8 Ιουνίου του 1959 με την υποβολή της αίτησης για σύνδεση με την νεοϊδρυθείσα τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.). Η αίτηση εγκρίνεται και οι διαπραγματεύσεις μεταξύ της Ελλάδας και της Ε.Ο.Κ καταλήγουν στην υπογραφή Συμφωνίας Σύνδεσης τον Ιούλιο του 1961. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ελλάδα ήταν το πρώτο κράτος που υπέγραψε Συμφωνία Σύνδεσης με την Ε.Ο.Κ. Η πορεία της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ παγώνει το 1967 λόγω της επιβολής της δικτατορίας. Μετά την πτώση της δικτατορίας το 1974, η Ελλάδα συνέχισε τον ευρωπαϊκό της προσανατολισμό και στις 12 Ιουνίου 1975 καταθέτει αίτηση για πλήρη ένταξη στην Ε.Ο.Κ. Παρά τις αρχικές επιφυλάξεις της Επιτροπής, η οποία είχε εκφραστεί θετικά για την ένταξη της Ελλάδας αλλά θεωρούσε απαραίτητη μια προενταξιακή περίοδο, οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις ξεκινούν ένα χρόνο αργότερα έπειτα από απόφαση του Συμβουλίου Υπουργών. Οι διαπραγματεύσεις λήγουν επιτυχώς και στις 28 Ιουνίου του 1979 υπογράφεται η Πράξη Προσχώρησης της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ., η οποία τίθεται σε ισχύ από την 1 Ιανουαρίου του 1981. Η εμπειρία της Ελλάδας στην ΕΕ χαρακτηρίζεται από μία σειρά θεαματικών αλλαγών προς όφελος της χώρας. Η ελληνική οικονομία και η χώρα συνολικά σημείωσαν αλματώδη πρόοδο, με αποκορύφωμα την ένταξη στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση και την καθιέρωση του ευρώ ως επισήμου νομίσματος. Παράλληλα, σημειώθηκε γενική άνοδος του βιοτικού επιπέδου, που είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση του εισοδήματος και του ΑΕΠ.

5.2 ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΟΝΕ

Την 1^η Ιανουαρίου 1999 δημιουργήθηκε το ευρώ και αντικατέστησε από τότε τα εθνικά νομίσματα 11 χωρών- μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Αυστρίας, Βελγίου, Γερμανίας, Γαλλίας, Ισπανίας, Ιταλίας, Ιρλανδίας, Λουξεμβούργου, Ολλανδίας, Πορτογαλίας και Φινλανδίας). Η Ελλάδα προστέθηκε σε αυτές τις χώρες την 1^η Ιανουαρίου του 2001. Η δημιουργία του νέου νομίσματος, αλλά κυρίως η εισαγωγή των τραπεζογραμμάτων και των κερμάτων ευρώ την 1^η Ιανουαρίου 2002 στις 12 παραπάνω χώρες, σηματοδοτούσε την μετάβαση τους σε μια νέα μορφή οικονομική ολοκλήρωσης, την Οικονομική και Νομισματική Ένωση. Οι χώρες που έχουν υιοθετήσει το ευρώ ονομάζονται «ζώνη του ευρώ» ή «ευρωζώνη» ή «περιοχή του ευρώ».

Η ΟΝΕ αποτελεί μια ζώνη ενιαίου νομίσματος στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Βασικό χαρακτηριστικό της είναι ότι η νομισματική πολιτική καθορίζεται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, πρωταρχικός στόχος της οποίας είναι η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών στο σύνολο της ζώνης του ευρώ, και η δημοσιονομική πολιτική τελεί υπό την ευθύνη των κρατών-μελών, υπό την επιφύλαξη των διατάξεων της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση. (Βαβούρας, 2005)

5.2.1. Τα κριτήρια του Μάαστριχτ για την υιοθέτηση του ευρώ

Η ΕΕ έχει θεσπίσει κριτήρια τα οποία πρέπει να ικανοποιήσει κάθε κράτος μέλος της ΕΕ για να υιοθετήσει το ευρώ και να καταστεί πλήρες μέλος της ΟΝΕ. Τα κριτήρια αυτά (γνωστά ως κριτήρια του Μάαστριχτ) καθορίζονται στη Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και εστιάζονται στην επίτευξη «υψηλού βαθμού σταθερής σύγκλισης». Σύμφωνα με την εθνική ιστοσελίδα για το ευρώ (<http://www.euro.cy/euro/euro.nsf>) τα κριτήρια ορίζονται ως εξής:

Πληθωρισμός

Ο μέσος όρος του πληθωρισμού της χώρας για τους τελευταίους 12 μήνες (με βάση τον εναρμονισμένο δείκτη τιμών καταναλωτή) δεν πρέπει να υπερβαίνει περισσότερο από 1,5 εκατοστιαίες μονάδες το μέσο όρο πληθωρισμού των

τριών χωρών μελών της ΕΕ με τις καλύτερες επιδόσεις, από την άποψη της σταθερότητας των τιμών.

Δημοσιονομικό Έλλειμμα

Δεν πρέπει να υπάρχει υπερβολικό δημοσιονομικό έλλειμμα, δηλαδή το έλλειμμα δεν πρέπει να υπερβαίνει την τιμή αναφοράς του 3% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ).

Δημόσιο Χρέος

Το δημόσιο χρέος δεν πρέπει να υπερβαίνει το 60% του ΑΕΠ (εκτός αν βρίσκεται σε συνεχή καθοδική πορεία και πλησιάζει ικανοποιητικά την τιμή αναφοράς).

Συναλλαγματική σταθερότητα

Απαιτείται η τήρηση των κανονικών περιθωρίων διακύμανσης που προβλέπει ο Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ) επί δύο τουλάχιστον χρόνια, χωρίς σοβαρή ένταση και ειδικότερα χωρίς υποτίμηση έναντι του ευρώ ή του νομίσματος άλλου κράτους μέλους της ΕΕ. Δηλαδή, το εθνικό νόμισμα πρέπει να συμπληρώσει, με επιτυχία, δύο χρόνια συμμετοχής στο ΜΣΙ II.

Μακροπρόθεσμο επιτόκιο

Ο μέσος όρος του ονομαστικού μακροπρόθεσμου επιτοκίου (δηλαδή της απόδοσης του δεκαετούς κυβερνητικού χρεογράφου) για τους τελευταίους 12 μήνες δεν πρέπει να υπερβαίνει περισσότερο από 2 εκατοστιαίες μονάδες το μέσο όρο των επιτοκίων των τριών χωρών με τις καλύτερες επιδόσεις, από την άποψη της σταθερότητας των τιμών.

5.3 ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩ

Από το ξεκίνημα της ελληνικής κρίσης και κυρίως μετά την έναρξη εφαρμογής του Μνημονίου, τέθηκαν μια σειρά από ερωτήματα σε σχέση με τη μελλοντική πορεία της χώρας. Υπήρξαν φωνές για έξοδο της Ελλάδος από την ζώνη του ευρώ. Ας δούμε μερικές από αυτές τις απόψεις.

1) Με την έξοδο από την ΟΝΕ ορισμένοι προσδοκούν τη σταθεροποίηση της ΟΝΕ, την αποφυγή διάδοσης της κρίσης και την τιμωρία μιας χώρας που παραβίασε τους κανόνες του παιχνιδιού. Οι πολίτες σε ορισμένες χώρες

θεωρούν ότι καλούνται να πληρώσουν για μια χώρα χωρίς αρχές ορθής και χρηστής διαχείρισης των οικονομικών της. (Κότιος 2011)

2) Με την επιστροφή στη δραχμή η χώρα θα ανακτούσε το εργαλείο της εθνικής νομισματικής πολιτικής και τη δυνατότητα χρήσης της μηχανής έκδοσης χρήματος σε περιόδους κρίσης, όπως συμβαίνει και με τις ΗΠΑ. (Κότιος 2011).

3) Ο βασικός λόγος για τον οποίο ορισμένοι αναλυτές υποστηρίζουν την επιστροφή στην δραχμή, είναι ότι αυτή θα συνοδευτεί με μια σημαντική υποτίμηση (της τάξης του 20% – 30%), η οποία θα έκανε τα ελληνικά προϊόντα πιο ανταγωνιστικά και θα οδηγούσε κατά συνέπεια σε αύξηση των ελληνικών εξαγωγών, με ευεργετικές συνέπειες στην οικονομική ανάπτυξη. Η εξωτερική αυτή υποτίμηση θα υποκαθιστούσε την «εσωτερική» υποτίμηση που επιχειρείται αυτή την στιγμή με την μείωση του κόστους εργασίας. Αυτή η πολιτική θα έδινε χώρο στην Ελλάδα για να «αναπνεύσει» οικονομικά, και να εφαρμόσει τις απαιτούμενες μεταρρυθμίσεις, επιστρέφοντας κάποια στιγμή στο μέλλον στο ευρώ, αυτή την φορά με πιο ορθολογικό τρόπο και με τις κατάλληλες προϋποθέσεις. (Κατσίκας, 2011)

4) Η Ελλάδα πρέπει να αποχωρήσει από το ευρώ για να ανακάμψει, επισημαίνεται σε δημοσίευμα των New York Times, που υπογράφεται από τον Mark Weisbrot. Σύμφωνα με το δημοσίευμα, μια απειλή από την Ελλάδα να εγκαταλείψει το ευρώ έχει καθυστερήσει πολύ και θα πρέπει να είναι έτοιμη να το πραγματοποιήσει. Εξάλλου αναφέρει ότι όσο και αν η κίνηση της εξόδου από το ευρώ μπορεί να κοστίσει στην Ελλάδα βραχυπρόθεσμα, είναι απίθανο ότι ένα τέτοιο κόστος θα είναι μεγαλύτερο από τα πολλά χρόνια ύφεσης, στασιμότητας και υψηλής ανεργίας που οι ευρωπαϊκές αρχές προσφέρουν. (<http://www.imerisia.gr>)

Ωστόσο για μια χώρα που αντιμετωπίζει δημοσιονομικά προβλήματα τα επιχειρήματα είναι είτε υπέρ της παραμονής είτε ουδέτερα.

1) Σχετικά με το ανεξόφλητο υπόλοιπο του δημόσιου χρέους δεν έχει σημασία αν η χώρα βρίσκεται εντός ή εκτός της Ευρωζώνης. Εάν μετατραπεί το χρέος σε δραχμές αυτό ισοδυναμεί με αδυναμία εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους οπότε η χώρα κάλλιστα θα μπορεί να μείνει στο ευρώ και να κηρύξει αδυναμία

εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους που είναι εκφρασμένο σε ευρώ και όχι σε δραχμές. (Willem H. Buiters, Ebrahm Rahbari, 2010)

2) Σχετικά με το νέο δανεισμό του κράτους, η έκδοση τίτλων δημόσιου χρέους εκφρασμένων σε δραχμές θα έχει μεγαλύτερο κόστος απ' ό,τι ο δανεισμός σε ευρώ ως μέλος της Ευρωζώνης. (Willem H. Buiters, Ebrahm Rahbari, 2010)

3) Αν αποχωρήσει μια χώρα από τη ζώνη του Ευρώ τότε δεν θα μπορεί να λάβει την δημοσιονομική και χρηματοοικονομική στήριξη από τα υπόλοιπα κράτη- μέλη της Ευρωζώνης. (Willem H. Buiters, Ebrahm Rahbari, 2010)

4) Εάν μια χώρα αποχωρήσει από το ευρώ τότε θα προκληθούν αναταράξεις στους ισολογισμούς των τραπεζών, των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και λοιπών εταιριών καθώς τα υπάρχοντα στοιχεία ενεργητικού και παθητικού θα παραμείνουν εκφρασμένα σε ευρώ, αλλά δεν θα υπάρξει δανειστής έσχατης ανάγκης σε ευρώ. (Willem H. Buiters, Ebrahm Rahbari, 2010)

5) Υπάρχει η άποψη του Γερμανού Υπουργού Οικονομικών Schäuble, ότι η έξοδος της Ελλάδος από την ΟΝΕ δεν θα έβλαπτε μόνον την ίδια, αλλά και τη Γερμανία, λόγω της μεγάλης ανατίμησης του ευρώ και της συνεπαγόμενης μείωσης των γερμανικών εξαγωγών (Bloomberg 2011).

6) Η υποτίμηση δεν επιδρά πάντοτε θετικά στις εξαγωγές, είτε λόγω χαμηλών ελαστικότητας της εξαγωγικής ζήτησης, είτε λόγω αύξησης του κόστους εξ αιτίας υψηλότερων τιμών των εισαγομένων πρώτων υλών και ενδιάμεσων προϊόντων καθώς και λόγω προσαρμογής των μισθών στον πληθωρισμό. (Κότιος 2011).

7) Ο μεγαλύτερος όμως κίνδυνος είναι ο πληθωρισμός. Πολύ πιθανό η χώρα να εισέλθει σ' ένα φαύλο κύκλο υποτίμησης και πληθωρισμού, με πολύ πιθανή την εξέλιξη του σε υπερπληθωρισμό, με καταστρεπτικές συνέπειες. (Κότιος, 2011)

8) Δεν είναι βέβαιο πόσο σημαντική θα ήταν για την ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας μια αύξηση των ελληνικών εξαγωγών. Η εξαγωγική δραστηριότητα στην Ελλάδα δεν είναι ιδιαίτερα σημαντική όσον αφορά την συνεισφορά της

στο Εθνικό Ακαθάριστο Προϊόν (ΑΕΠ). Οι ελληνικές εξαγωγές ως ποσοστό του ΑΕΠ εδώ και αρκετά χρόνια βρίσκονται γύρω στο 7%, πολύ χαμηλότερα από όλες σχεδόν τις Ευρωπαϊκές χώρες (μαζί με την Κύπρο είμαστε οι μόνες χώρες με μονοψήφιο ποσοστό). Είναι ενδεικτικό ότι το αντίστοιχο ποσοστό για την Πορτογαλία, που βρίσκεται επίσης σε δύσκολη οικονομική θέση, ξεπερνά το 20%, ενώ για την Ιρλανδία το αντίστοιχο ποσοστό ξεπερνά το 40% του ΑΕΠ. Όπως επισήμανε ο καθηγητής του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, Γιώργος Παγουλάτος, οι ελληνικές εξαγωγές ενσωματώνουν σε σημαντικό βαθμό εισαγόμενα ενδιάμεσα προϊόντα, αναγκαία για την παραγωγή τους (για παράδειγμα στον κλάδο του τουρισμού). Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι η υποτίμηση της δραχμής πιθανόν να μην φέρει τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, αφού η αύξηση του κόστους αυτών των ενδιάμεσων εισαγόμενων προϊόντων (ως αποτέλεσμα της υποτίμησης), θα μετριάσει (ή ακόμα και ακυρώσει εντελώς) την μείωση της τιμής των ελληνικών προϊόντων, και άρα την αναμενόμενη αύξηση της ζήτησης τους στο εξωτερικό. Γενικότερα, η υποτίμηση της δραχμής θα αυξήσει τις τιμές των εισαγόμενων προϊόντων, και δεδομένου ότι οι εισαγωγές μας είναι υπερδιπλάσιες των εξαγωγών, θα υπάρξουν αρνητικές συνέπειες στην καταναλωτική δαπάνη, και κατά συνέπεια στην οικονομική μεγέθυνση. Σαν αποτέλεσμα θα επέλθει σημαντική μείωση του βιοτικού επιπέδου των ελλήνων πολιτών, με σημαντικό κοινωνικό κόστος και απρόβλεπτες κοινωνικές αντιδράσεις. Τέλος, η υποτίμηση της δραχμής, θα σημαίνει, άμεση και αντίστοιχη αύξηση του ελληνικού χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ, το οποίο είναι αποτιμημένο σε ευρώ, αυξάνοντας έτσι ακόμη περισσότερο την αβεβαιότητα στις διεθνείς αγορές σε σχέση με την βιωσιμότητα του και το μέλλον της ελληνικής οικονομίας. Η αβεβαιότητα αυτή θα αυξήσει την πίεση των αγορών στην Ελλάδα, καθώς το ενδεχόμενο αναδιάρθρωσης του χρέους θα φαντάζει μάλλον αναπόφευκτο, ειδικά για μια χώρα η οποία μετά την έξοδο της από το ευρώ θα έχει ούτως ή άλλως μειωμένη αξιοπιστία στις αγορές. Η αβεβαιότητα και οι πιθανές αρνητικές επιπτώσεις που σχετίζονται με την οικονομική απόδοση της πολιτικής εξόδου από το ευρώ, επιτείνονται όταν αναλογιστεί κανείς και τις πιθανές επιπλοκές που θα δημιουργούσε μια τέτοια επιλογή στο ελληνικό πολιτικό σκηνικό.

9) Καταστροφικό χαρακτηρίζει το σενάριο εξόδου της Ελλάδας από το ευρώ ο επικεφαλής του Eurogroup Ζαν Κλοντ Γιούνκερ, ο οποίος εξήγησε ότι σε μια τέτοια περίπτωση η Ελλάδα θα επέστρεφε σε μια δραχμή υποτιμημένη κατά 60%, ενώ τα χρέη της θα εξακολουθούσαν να είναι σε ευρώ. Υπό την έννοια αυτή το ερώτημα της εξόδου της Αθήνας από την ευρωζώνη είναι «θεωρητικό», ανέφερε ο κ. Γιούνκερ σε συνέντευξή του στην εφημερίδα General Anzeiger της Βόννης.

10) Κανένας δεν μπορεί να αποβάλει την Ελλάδα από την ΟΝΕ. Η ΟΝΕ, όπως και το σύνολο της ΕΕ, στηρίζεται σε κανόνες δικαίου και σε κατοχυρωμένες διαδικασίες. Στη Συνθήκη δεν υπάρχει καμία πρόβλεψη για αποπομπή μιας χώρας από την ΟΝΕ (Athanassiou 2009). Αντιθέτως, είναι αυτονόητο δικαίωμα κάθε χώρας να επανέλθει στο εθνικό της νόμισμα εάν το επιθυμεί.

11) Το ευρώ δεν είναι απλώς καταφύγιο από την καταιγίδα της κρίσης. Παρέχει και την έμμεση διασφάλιση ότι μια αδυναμία πληρωμών θα αποτρεπόταν από τους εταίρους, διότι θα έπληττε την αξιοπιστία του δικού τους νομίσματος. Δεν προσδεθήκαμε απλώς στη Ευρώπη. Προς δυσάρεστη έκπληξη των εταίρων μας, συνδέσαμε και την τύχη της Ευρωζώνης με τη δική μας. (Παγουλάτος 2009)

12) Σύμφωνα με τον χρηματιστηριακό τεχνικό αναλυτή Π. Παναγιώτου οι ελληνικές κυβερνήσεις φρόντισαν να καταστρέψουν σε τέτοιο βαθμό την αξιοπιστία της ελληνικής οικονομίας, που εξασφάλισαν ότι μια νέα δραχμή ελάχιστη σχέση θα έχει με τη δραχμή που θυμόμαστε. Αν, για παράδειγμα, χρειαζόταν πολιτική ικανότητα και μαεστρία, έστω, 10 μονάδων για να μπορέσει κανείς να διαχειριστεί αξιοπρεπώς μία ελληνική οικονομία με δραχμή το 2000, σήμερα σε μία οικονομία με νέα δραχμή θα χρειαζόταν 100 μονάδες μόνο για να μπορέσει να αποφύγει την κατάρρευση της χώρας. Αν βρεθεί ένας τόσο ικανός πολιτικός, ωστόσο, είναι βέβαιο ότι μπορεί να λύσει τα προβλήματα της χώρας και εντός ευρώ. Έτσι, το δίλημμα τελικά δεν είναι ευρώ ή δραχμή, αλλά ικανοί ή μη πολιτικοί. Αν η πολιτική διαχείριση αποδειχτεί τόσο κακή που οδηγήσει, τελικά, σε έξοδο από το ευρώ, το πιθανότερο είναι να αποδειχτεί εξίσου κακή και με μία νέα δραχμή.

5.4 ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Βρισκόμαστε στο μέσο μιας πολύ εκτεταμένης και βαθιάς παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Ή μάλλον στο μέσον πολλών κρίσεων: οικονομικής, πιστωτικής, χρηματιστηριακής, κρίση στο περιβάλλον, κρίση στο νερό και τους υδάτινους πόρους, κρίση στην ενέργεια.

Η οικονομική κρίση άρχισε τον Ιούνιο του 2007 με την κρίση στα sub-prime στεγαστικά δάνεια (δηλαδή τα δάνεια σε πολύ οικονομικά ασθενείς πιστολήπτες) στις ΗΠΑ. Αυτά έχουν προκαλέσει τεράστιες απώλειες σε όσους επένδυσαν σε τέτοια χρεόγραφα και σε όσους δάνεισαν σε επιχειρήσεις, τράπεζες και οργανισμούς που επένδυσαν σε τέτοια χρεόγραφα. (Ακόμα και μικροί Δήμοι στη βόρεια Νορβηγία είχαν επενδύσει σε τέτοιους τίτλους). Η κρίση αυτή άρχισε να γενικεύεται αφού φάνηκε πως και άλλα μεγάλα τραπεζικά και ασφαλιστικά ιδρύματα είχαν επενδύσει, ή εγγυηθεί επενδύσεις σε αμφιβόλου ποιότητας χρεόγραφα. Και όσον αφορά τις επιπτώσεις στην Ελληνική οικονομία. Οι επιπτώσεις είναι και θα είναι σοβαρές:

1. Δημοσιονομικά—πίεση στα έσοδα ως αποτέλεσμα της αρνητικής πίεσης στα εισοδήματα και τους ρυθμούς ανάπτυξης.

Θα πρέπει να τονιστεί ότι κάθε επιβάρυνση η οποία θίγει τα χαμηλά εισοδήματα αποδυναμώνει τη ζήτηση, δεν βελτιώνει τα δημόσια έσοδα και τελικά οδηγεί σε συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας και της απασχόλησης. Δεν είναι τυχαίο ότι ο καθηγητής Ν. Ρουμπινί σε πρόσφατη ομιλία του στην Αθήνα, επεσήμανε ότι «στην Ελλάδα δεν χρειάζονται άλλες φορολογικές επιβαρύνσεις γιατί είναι ήδη υψηλές».

2. Αρνητική επίδραση στο χρηματιστήριο.

Στις 8 Οκτωβρίου 2009, 4 ημέρες μετά τις βουλευτικές εκλογές στην Ελλάδα και την θεαματική νίκη Παπανδρέου το χρηματιστήριο εκτινάσσεται. Υπάρχει διάχυτη η πεποίθηση τότε πως η κρίση της Lehman έχει ξεπεραστεί και το ελληνικό χρηματιστήριο διασπά ανοδικά το μηδέν στο δείκτη σχετικότητας των τιμών (ROC). Το ίδιο κάνει και ο γερμανικός DAX μαζί με τους αμερικάνους και τους υπόλοιπους μεγάλους δείκτες ανά την υφήλιο. Η άνοδος για τους

ξένους δείκτες θα κρατήσει δύο χρόνια και θα δώσει κέρδη της τάξης του 40% περίπου. Δεν ισχύει το ίδιο όμως και για τον ελληνικό δείκτη. Ενώ διασπά μαζί με τους ξένους την γραμμή του μηδέν στις 8 Οκτωβρίου, 40 ημέρες μετά στις 17 Νοεμβρίου αλλάζει κατεύθυνση και διασπά καθοδικά το μηδέν ξεκινώντας την βύθιση του. Για τους εμπλεκόμενους στο χρηματιστήριο αυτό δεν είχε, τότε, κάποια εξήγηση. Η αντίθετη πορεία από τα υπόλοιπα χρηματιστήρια κάτι κακό προμήνυε για την χώρα.

Το ελληνικό χρηματιστήριο έχει δεχτεί έναν άνευ προηγουμένου πόλεμο τους τελευταίους μήνες και αυτό αποτυπώνεται όχι μόνο στο ποσοστό της κατά 50%, περίπου, πτώσης του ΓΔ σε αυτό το διάστημα, όσο, κυρίως, στην τεράστια αρνητική απόκλιση του από τις διεθνείς αγορές μετοχών, καθώς έχει φτάσει να παρουσιάζει τη μεγαλύτερη αρνητική συσχέτιση με βασικούς δείκτες, όπως, ο S&P 500, από τα τέλη της δεκαετίας του '90. Μία από τις εταιρίες που πρωτοστάτησαν στη χρηματιστηριακή επίθεση εναντίον του ΧΑ ήταν η Neuberger Berman¹⁸ η οποία έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην πτώση του ελληνικού χρηματιστηρίου, πουλώντας 1,7 εκατομμύρια μετοχές της Εθνικής Τράπεζας (μετοχή με τη μεγαλύτερη βαρύτητα στο ΓΔ) στο τελευταίο τρίμηνο του έτους

3. Βραδύτερους ρυθμούς στις επενδύσεις και στις επενδυτικές ροές.

Η Ελλάδα υποχώρησε στην 119η θέση στον παγκόσμιο χάρτη των ξένων άμεσων επενδύσεων, σύμφωνα με τα στοιχεία του Τμήματος Εμπορίου και Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών κατά το 2010. Η υποχώρηση αυτή την οδήγησε κάτω από πολλά κράτη του Τρίτου Κόσμου, όπως το Μπαγκλαντές, το Ιράν, τις Φιλιππίνες και τη Ρουάντα. Την αρνητική πορεία των ξένων άμεσων επενδύσεων στην Ελλάδα, αλλά και αυτών από την Ελλάδα προς το εξωτερικό, τόνισαν κατά τη συνέντευξη Τύπου η υπεύθυνη του τμήματος Εμπορίου και Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (UNCTAD) στην Ελλάδα καθηγήτρια Μαρίνα Παπαναστασίου, ενώ ο Νότης Μυταράκης, ο Νίκος Χριστοδουλάκης, η καθηγήτρια του Deree κ. Μορδοχάι και ο Έλληνας

---

¹⁸ μέσω των θυγατρικών της αποτελεί τη διαχείριση των επενδύσεων επιχείρηση που παρέχει χρηματοοικονομικές υπηρεσίες για άτομα με υψηλό εισόδημα και θεσμικούς επενδυτές .

επιχειρηματίας στη Γαλλία κ. Ξενοφών Κροκίδης σχολίασαν τις πρόσφατες εξελίξεις κατά τη διάρκεια εκδήλωσης που συνδιοργάνωσαν το Deree-Αμερικάνικο Κολλέγιο Ελλάδος και η Επιτροπή Εμπορίου και Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (UNCTAD), (2011).

Σε έντονα καθοδικό κανάλι από το 2008 και μετά βρίσκονται ο ρυθμός άμεσων ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα εξαιτίας πρώτα της διεθνούς οικονομικής κρίσης και εν συνεχεία της παρατεταμένης ελληνικής ύφεσης. Πιο συγκεκριμένα οι άμεσες ξένες επενδύσεις προς την Ελλάδα το 2008 ανήλθαν σε 4,5 δισ. δολ. αντιστοιχώντας στο 6,8% του ΑΕΠ ενώ το 2009 υποχώρησαν κατά 46% στα 2,4 δισ. δολ. και αντιστοιχούσαν μόλις στο 4,4% του ΑΕΠ ενώ το 2010 υποχώρησαν ακόμη περισσότερο στα 2,188 δισ. δολ. ή στο 4,9% του ΑΕΠ. Αντιστοίχως πτωτικά κινήθηκαν και οι ελληνικές επενδύσεις στο εξωτερικό στο ίδιο χρονικό διάστημα καθώς το 2008 ανέρχονταν σε 2,418 δισ. δολ., το 2009 μειώθηκαν στα 2,055 δισ. δολ. και το 2010 μειώθηκαν στο 1,269 δισ. δολ. δείχνοντας την τάση αποεπένδυσης των ελληνικών επιχειρήσεων από το εξωτερικό.

Η καθηγήτρια Μαρίνα Παπαναστασίου, επισημαίνοντας τις διαφορές μεταξύ του ελληνικού και του διεθνούς περιβάλλοντος, σημείωσε ότι η ύφεση το 2009 ήταν υπεύθυνη για την έναρξη της υποχώρησης των ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα και ότι έκτοτε η εικόνα της χώρας διατηρήθηκε εξαιρετικά αρνητική. Ο καθηγητής και πρώην υπουργός Οικονομίας Νίκος Χριστοδουλάκης ανέφερε ότι η υποχώρηση των ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα οφείλεται στην πρωτοφανή ύφεση που πλήττει την ελληνική οικονομία και συρρικνώνει την εσωτερική ζήτηση όσο και στην αρνητική εικόνα της χώρας στο εξωτερικό. Οι αποκρατικοποιήσεις αναμένεται να προσελκύσουν σημαντικές ξένες επενδύσεις στους τομείς ενέργειας, μεταφορών και τουρισμού. Κρίσιμο ρόλο θα παίξει η συμμετοχή ιδιωτών στη λειτουργία των μεταφορικών υποδομών και δικτύων. Η προσπάθεια πρέπει να εστιαστεί στην προσέλκυση ξένων επενδύσεων στη βιομηχανία και την παραγωγή. Ο υπεύθυνος οικονομίας της ΝΔ, καθηγητής Νότης Μυταράκης επισήμανε ότι η γραφειοκρατία και η φορολογία καθιστούν δύσκολη την προσέγγιση ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα και πρότεινε τη διαμόρφωση ενός ευέλικτου επενδυτικού πλαισίου με χαμηλούς φορολογικούς συντελεστές που θα βγάλει τη χώρα από την ύφεση.

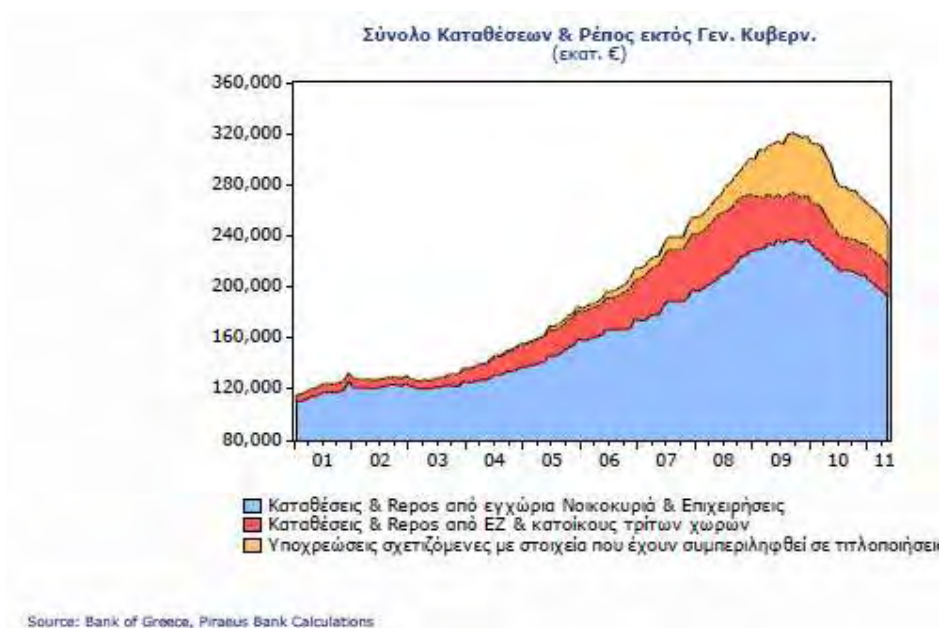

Ο επιχειρηματίας κ. Κροκίδης τόνισε ότι πρέπει να συνδεθεί η επιχειρηματικότητα με την έρευνα και την ανάπτυξη, ενώ η καθηγήτρια του Deree κυρία Μορδοχάι ανέφερε ότι η Ελλάδα κατέχει ένα από τους χαμηλότερους δείκτες Ξένων Αμεσων Επενδύσεων σε σχέση με το μέγεθος της οικονομίας της.

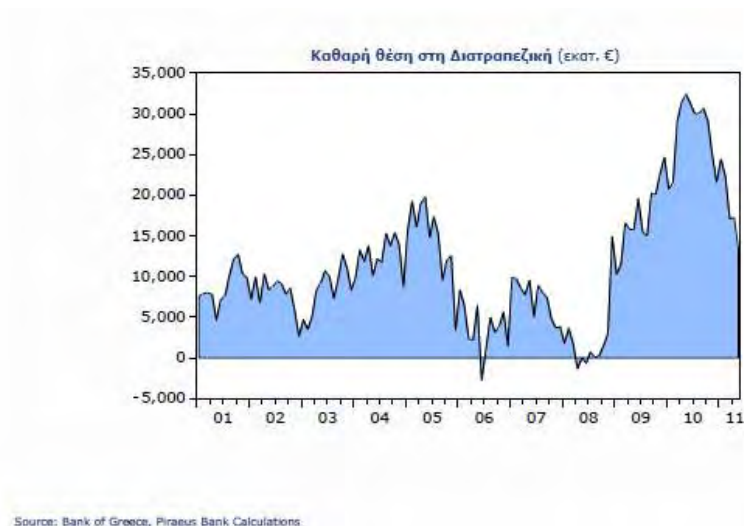
Στην τελευταία θέση του καταλόγου 14 χωρών της Ευρώπης, ως προς την ελκυστικότητά τους για την ίδρυση επιχειρήσεων, βρίσκεται η Ελλάδα, σύμφωνα με μεγάλη έρευνα που διενεργήθηκε για λογαριασμό της υπηρεσίας του αυστριακού υπουργείου Οικονομίας, Austrian Business Agency (ABA) και στην οποία συμμετείχαν 300 διευθυντικά στελέχη επιχειρήσεων από 14 διαφορετικές ευρωπαϊκές χώρες. Εντυπωσιακή είναι η διαπίστωση της έρευνας ότι, ελάχιστη σημασία για την επιλογή του τόπου ίδρυσης επιχειρήσεων παίζουν, σύμφωνα με τους συμμετέχοντες στην έρευνα, οι παράγοντες εργασιακό κόστος (μόλις 24%) και φόρος επιχειρήσεων (23%), τη στιγμή που από την πλειονότητα των πολιτικών και των «ειδικών» διατυμπανίζεται το τελείως αντίθετο ως προς την αύξηση της ανταγωνιστικότητας. Στη βαθμολογική κλίμακα της έρευνας, από 1 έως 4, με άριστα το 1, η Ελλάδα βαθμολογείται με το βαθμό 3,7, ενώ στην πρώτη θέση του καταλόγου ελκυστικότητας των 14 χωρών βρίσκεται η Γερμανία με το βαθμό 1,4 και ακολουθούν Σουηδία (1,5), Ελβετία (1,8), Ολλανδία (1,8) και Αυστρία (1,9), που εμφανίζεται να προηγείται από θεωρούμενες ως ιδιαίτερα «ελκυστικές» για επιχειρηματίες χώρες, όπως Φινλανδία, Βρετανία ή Γαλλία. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα αναφέρουν ως σημαντικότερους παράγοντες για την αξιολόγησή τους ως προς την ελκυστικότητα των 14 χωρών, τα ενεργειακά δίκτυα στην κάθε χώρα (74%), το καλά εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό (71%), την εξειδίκευση των εργαζομένων (65%), καθώς επίσης τα δίκτυα επικοινωνίας και δεδομένων, τα περιβαλλοντικά και εκπαιδευτικά πρότυπα, και τις επιδοτήσεις στην έρευνα. Κατόπιν αυτών αξιολογείται η πολιτική και η οικονομική σταθερότητα μιας χώρας, ενώ πολύ μικρότερης σημασίας φαίνεται να είναι η κοινωνική δικαιοσύνη και η ποιότητα ζωής στη χώρα εγκατάστασης επιχειρήσεων.

4. Αρνητική επίδραση στη ρευστότητα των τραπεζών και στον τραπεζικό δανεισμό. Δηλαδή, πολύ μεγαλύτερη δυσκολία και κόστος δανεισμού από τις τράπεζες

Από τα τέλη του 2009 έως σήμερα η καταθετική βάση του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος έχει μειωθεί κατά €55δισ.

Παράλληλα και η πρόσβαση των ελληνικών τραπεζών στη διατραπεζική αγορά και την αγορά ομολόγων και τιτλοποιήσεων, παραμένει εξαιρετικά περιορισμένη και συνεχώς μειούμενη.

Ταυτόχρονα, οι ανάγκες χρηματοδότησης του Δημόσιου Χρέους έχουν οδηγήσει σε αύξηση του δανεισμού προς το Δημόσιο τομέα, στερώντας σημαντικούς πόρους από τη χρηματοδότηση της ιδιωτικής οικονομικής δραστηριότητας.

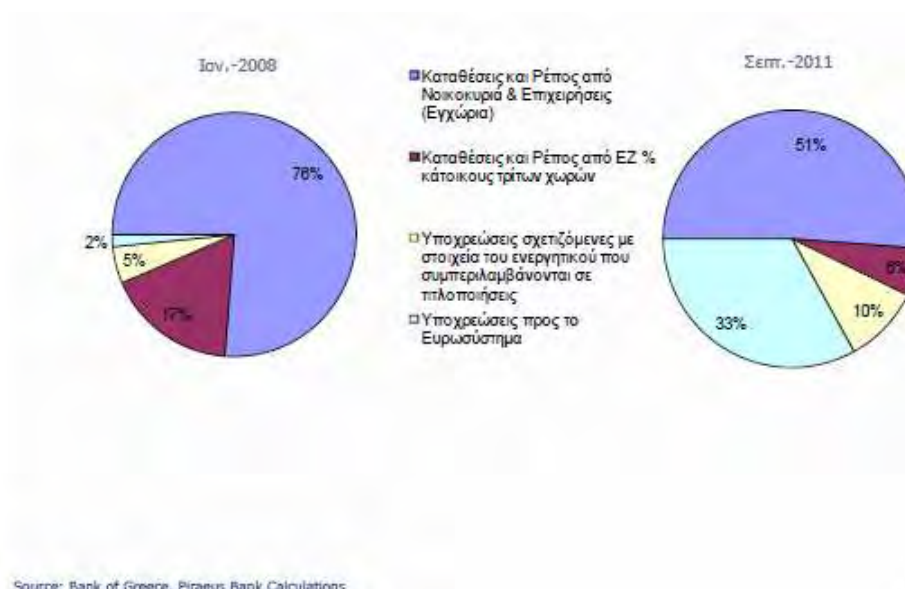
Στον αντίποδα, τα δάνεια των τραπεζών προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά έχουν υποχωρήσει οριακά μόνο από το 2009 έως τα μέσα του 2011.

Δεδομένης της έλλειψης εναλλακτικών λύσεων, οι ελληνικές τράπεζες έχουν αναγκαστεί να αυξήσουν τη χρηματοδότηση τους από το Ευρωσύστημα από €4 δις. τον Ιανουάριο του 2008, σε €118 δις. το Σεπτέμβριο του 2011.

Η υποκατάσταση εγχώριων καταθέσεων με χρηματοδότηση από το Ευρωσύστημα έχει μεταβάλει δραματικά τη δομή της χρηματοδότησης της ελληνική οικονομίας.

5. Αρνητική επίδραση στον τουρισμό- εφόσον τα εισοδήματα των επισκεπτών μας συμπιέζονται.

Ο τουρισμός δεν είναι αυτοτελής τομέας. Συνδέεται άρρηκτα και βρίσκεται σε αλληλεξάρτηση με τους άλλους τομείς της οικονομίας, με τους οποίους αποτελεί ένα ενιαίο παραγωγικό σύμπλεγμα και ιδιαίτερα με την αγροτική παραγωγή, τη μεταποίηση και όλες τις άλλες υπηρεσίες. Επηρεάζει δε και επηρεάζεται άμεσα από τον πολιτισμό και το περιβάλλον. Ως εκ τούτου, δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται σαν ανεξάρτητη και αυτόνομη, οικονομική κυρίως, δραστηριότητα αλλά ως ένας τομέας με καταλυτικές επιπτώσεις στο σύνολο της ελληνικής κοινωνίας. Αυτό επιβάλλει την επανατοποθέτησή μας στη διεθνή και στην εγχώρια τουριστική αγορά με μια πιο σύνθετη και ποιοτικά αναβαθμισμένη τουριστική προσφορά που θα απευθύνεται σε πιο ενήμερους, πιο εκλεκτικούς, πιο απαιτητικούς και πιο εύπορους τουρίστες και μάλιστα για

δώδεκα μήνες τον χρόνο. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να εγκαταλείψουμε το τουριστικό μοντέλο που εφαρμόσαμε με επιτυχία για πολλά χρόνια, αξιοποιώντας τα μοναδικά μας πλεονεκτήματα (ήλιος, θάλασσα, αρχαιολογικά τουρ, κ.λπ) και θα είναι το κύριο τουριστικό μας προϊόν στο ορατό μέλλον. (Σκούλας, 2010)

6. Αρνητική επίδραση στις εξαγωγές λόγω της πίεσης στα εισοδήματα διεθνώς.

Φρένο, στο εντυπωσιακό ανοδικό σερί των τελευταίων μηνών, βάζει στις ελληνικές εξαγωγές η κρίση χρέους στην Ευρωζώνη, εξέλιξη η οποία έχει σημάνει συναγερμό στα επιτελεία των επιχειρήσεων. Ήδη τα επίσημα στοιχεία για την πορεία των ελληνικών εξαγωγών τον Οκτώβριο κάθε άλλο παρά ενθαρρυντικά είναι, αφού κατεγράφη πτώση 10%, τη στιγμή μάλιστα που οι επιχειρήσεις, το οικονομικό επιτελείο της Κυβέρνησης αλλά και το ΔΝΤ έχουν στηρίξει την ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας στην αύξηση των ελληνικών εξαγωγών και κατ' επέκταση στην ενίσχυσή τους ως ποσοστού επί του ΑΕΠ. Στην πρόσφατη έκθεση του το ΔΝΤ, προβλέπει ότι οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών θα αγγίξουν το 24,8% το 2012 και θα φθάσουν στο 33,3% το 2020. Την ίδια περίοδο η ιδιωτική κατανάλωση στην χώρα θα συνεχίσει να καταγράφει αρνητικούς ρυθμούς μέχρι και το 2014 και ασθενική ανάπτυξη από το 2015, για να φθάσει το 2020 σε οριακή αύξηση της τάξεως του 0,3%. Σύμφωνα πάντως με στοιχεία που ανακοίνωσε η Ελληνική Στατιστική Αρχή η συνολική αξία των εξαγωγών - αποστολών, χωρίς τα πετρελαιοειδή, τον Οκτώβριο υποχώρησε στα 1,316 δισ. ευρώ έναντι 1,463 δισ. ευρώ κατά τον ίδιο μήνα του 2010 παρουσιάζοντας μείωση της τάξεως του 10%.

Οι Έλληνες εξαγωγείς το 2011, παρ'όλα αυτά απέδειξαν ότι μπορούν μέσα στο δυσμενές οικονομικό περιβάλλον για την Ελλάδα να ξεπεράσουν τις αντιξοότητες και να ενισχύσουν σημαντικά την διεθνή τους δραστηριότητα, σημειώνοντας ρεκόρ ανόδου. Τα προσωρινά στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ) που δημοσιεύτηκαν για το ελληνικό εξωτερικό εμπόριο εμπορευματικών συναλλαγών, ουσιαστικά επαληθεύουν τις

εκτιμήσεις του ΣΕΒΕ¹⁹ για αύξηση των ελληνικών εξαγωγών χωρίς πετρελαιοειδή κατά 9,4% για το 2011 συγκριτικά με το 2010. Η μείωση των εισαγωγών για δεύτερο συναπτό έτος κατά 13,2%, οδήγησε στη μείωση του εμπορικού ελλείμματος κατά 28,2%, ενώ σε αξία διαμορφώθηκε στα €15,9 δις.

7. Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στο επίπεδο της υγείας

Πρόσφατες έρευνες αποκαλύπτουν ότι η οικονομική κρίση βλάπτει σοβαρά, όχι μόνο το πορτοφόλι μας, αλλά και την ψυχική μας υγεία. Έρευνα που πραγματοποίησε το πανεπιστήμιο της Οξφόρδης δείχνει ότι η οικονομική κρίση συνδέεται με σημαντική αύξηση των ψυχικών διαταραχών και του αλκοολισμού. Η απασχόληση είναι ένας από τους βασικότερους τομείς οι οποίοι πλήττονται κατά τη διάρκεια μιας οικονομικής κρίσης. Η ανεργία, η ανασφάλεια στην εργασία και η απώλεια εισοδήματος για διαβίωση έχουν σημαντική επίδραση στην υγεία. Η απώλεια της εργασίας συνοδεύεται από ψυχικές διαταραχές (ανησυχία, άγχος, κατάθλιψη), προβλήματα εθισμού και εξάρτησης σε ουσίες και υιοθέτηση μη υγιεινού τρόπου ζωής με αυξανόμενη κατανάλωση τροφής χαμηλής διατροφικής αξίας, καπνού και οινοπνεύματος και επιπλέον πλημμελούς διαχείρισης των νοσημάτων από τις επιβαρυνμένες υγειονομικές υπηρεσίες. Τα συναισθήματα που κυριαρχούν είναι άγχος, φόβος, ανασφάλεια, ανησυχία, νευρικότητα, θυμός, αποδιοργάνωση. Το παρατεταμένο άγχος μειώνει τις άμυνες του οργανισμού μας, καθιστώντας μας πιο ευάλωτους σε κάθε είδους ασθένεια (σωματική και ψυχική), ενώ ταυτόχρονα μας οδηγεί βαθμιαία σε μια παθητική κατάσταση απόσυρσης («δεν μπορώ να κάνω τίποτα για να αντιδράσω»). Οι συνέπειες πολλές. Αμφισβήτηση της αυτοαποτελεσματικότητας, απομόνωση, διατάραξη των κοινωνικών και οικογενειακών σχέσεων και τελικά αύξηση στην συνταγογράφηση ψυχοφαρμάκων.

Πρόσφατη έρευνα, 11 σε 26 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έδειξε ότι η αύξηση της ανεργίας κατά 1% συνδέεται με παράλληλη αύξηση των αυτοκτονιών κατά 0,79%. Αντίθετα, η ίδια έρευνα ανέδειξε μείωση της

---

¹⁹ Σύλλογος Εξαγωγέων Βορείου Ελλάδος

θνησιμότητας από τροχαία ατυχήματα κατά 1,39% και μη στατιστικά σημαντική σχέση με τη θνησιμότητα από καρδιαγγειακά νοσήματα και τη θνησιμότητα από όλες τις αιτίες. Στην περίπτωση κατά την οποία ο δείκτης ανεργίας αυξάνεται >3% για μακρά περίοδο, η επίπτωση στη θνησιμότητα από αυτοκτονίες ανέρχεται σε 4–4,5%. Επίσης, παρατηρείται υψηλή θνησιμότητα από κατάχρηση οινόπνευματος, διαπίστωση η οποία θεμελιώνει αρκούντως την υπόθεση ότι η ανεργία συνδέεται με ψυχολογικές διαταραχές. Η ανάλυση κατά φύλο και ηλικιακή ομάδα έδειξε ότι η αύξηση της ανεργίας προκαλεί αύξηση της θνησιμότητας από αυτοκτονίες και ισχαιμική καρδιοπάθεια στους άνδρες νέας ηλικίας, ενώ στην ηλικία >60 ετών δεν διαπιστώνεται στατιστικά σημαντική σχέση. (Kyriopoulos, Tsiantou, 2010).

Εφόσον η συνθήκη (οικονομική κρίση) δεν αλλάζει, χρειάζεται να βρούμε τρόπους να είμαστε καλά, υγιείς και ισορροπημένοι μέσα σ' αυτή. Χρειάζεται να διατηρήσουμε την ψυχραιμία μας, σκεφτόμενοι αισιόδοξα και αντικαθιστώντας τον αρνητικό τρόπο σκέψης με έναν περισσότερο ρεαλιστικό. Και δεν μιλάμε για θεωρητική ωραιοποίηση της κατάστασης, αλλά για ανεύρεση πρακτικών λύσεων.

8. Επιπτώσεις της κρίσης στο ελληνικό σύστημα υγείας.

Στην Ελλάδα, η ανάπτυξη της οικονομίας συρρικνώθηκε το 2008 υπό το βάρος της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Στη χώρα μας εκτιμάται ότι η ζήτηση και η χρήση υπηρεσιών υγείας πρόκειται να αυξηθεί κυρίως προς το δημόσιο και τον ασφαλιστικό τομέα, καθώς η μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος θα στρέψει την κατανάλωση υπηρεσιών υγείας σε υπηρεσίες οι οποίες έχουν ασφαλιστική κάλυψη. Η κατάσταση αυτή θα δημιουργήσει ακόμη μεγαλύτερες πιέσεις από τις ήδη υπάρχουσες στην αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα του συστήματος υγείας. Η ανταποκρισιμότητα του ελληνικού συστήματος υγείας είναι μικρή, σύμφωνα με τα αποτελέσματα μελετών. Η δυσαρέσκεια των ασθενών εστιάζεται κυρίως στις υψηλές ιδιωτικές δαπάνες, στην παραοικονομία, στη μεγάλη αναμονή και στην ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, ειδικά στην πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας. Επιπλέον, οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες στη χρήση των

υπηρεσιών υγείας και στα αποτελέσματά τους, δηλαδή στο επίπεδο υγείας, θα ενταθούν. (Kyriopoulos, Tsiantou, 2010)

Σε έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στην Ελλάδα φαίνεται ότι υπάρχει μια ισχυρή συσχέτιση της χρήσης υπηρεσιών υγείας και της αυτοαξιολόγησης του επιπέδου της υγείας με το εισόδημα. Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνονται και από την ΕΣΥΕ²⁰, όπου, σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία, το 2006 το 20,3% του πληθυσμού της χώρας (838.910 νοικοκυριά) ανήκε σε νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα. Σε σχέση με την υγεία, τα μέλη των νοικοκυριών σε κίνδυνο φτώχειας δηλώνουν ότι έχουν χειρότερη υγεία. Ειδικότερα, ο πτωχός πληθυσμός έχει κάποιο χρόνιο πρόβλημα κατά 35% περισσότερο από το μη πτωχό πληθυσμό.

Οι ιδιωτικές ασφαλιστικές εταιρείες θα αντιμετωπίσουν δυσχέρειες στη χρηματοδότησή τους, καθώς η ζήτηση για τη σύναψη ιδιωτικών ασφαλιστηρίων συμβολαίων υγείας θα μειωθεί εξαιτίας της μείωσης του διαθέσιμου εισοδήματος. Προβλήματα αναμένεται να δημιουργηθούν στην αποτελεσματική διαχείριση των χρόνιων νοσημάτων, ειδικά των ατόμων που βρίσκονται στις ασθενέστερες κοινωνικές ομάδες. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ, τα κοινωνικά επιδόματα και οι κοινωνικές μεταβιβάσεις, δηλαδή η κοινωνική βοήθεια, τα οικογενειακά επιδόματα, τα βοηθήματα ανεργίας και ασθένειας, τα επιδόματα αναπηρίας-ανικανότητας, οι εκπαιδευτικές παροχές και οι συντάξεις, ενδέχεται να μειώσουν σημαντικά το ποσοστό της φτώχειας. Υπό το πρίσμα αυτό, αναδεικνύεται και η ανάγκη στήριξης των νοικοκυριών που υφίστανται καταστροφικές δαπάνες για την υγεία, δηλαδή δαπανούν >40% του εισοδήματός τους εξαιτίας ενός αιφνίδιου συμβάντος ή δαπανηρού χρόνιου νοσήματος.

9. Διαγραφή χρέους:::

Ας κοιτάξουμε τώρα και τις αρνητικές επιπτώσεις που θα είχε μια ενδεχόμενη απόφαση της χώρας για διαγραφή δημόσιου χρέους ως λύση για την αντιμετώπιση της κρίσης. Καταρχήν, είναι μια απόφαση που αφορά και την Ευρωπαϊκή Ένωση και όχι δική μας. Με μια τέτοια απόφαση η συμμετοχή της

---

²⁰ Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος

Ελλάδας στην Ευρωζώνη θα τεθεί υπό αμφισβήτηση. Η χώρα θα αποκλειστεί από τις διεθνείς αγορές και την αποταμίευση για πολλά χρόνια, οι ιδιωτικές επενδύσεις θα παραμείνουν στάσιμες, η προσέλκυση ξένων κεφαλαίων θα είναι προβληματική, το κόστος δανεισμού των νοικοκυριών, των επιχειρήσεων, των τραπεζών και του κράτους θα είναι δυσβάσταχτο, το τραπεζικό και ασφαλιστικό σύστημα θα χρειαστούν την ενίσχυση νέων κεφαλαίων, οι καταθέσεις θα μειωθούν και θα ενταθεί η φυγή κεφαλαίων στο εξωτερικό. Η Ελλάδα όπως αντιλαμβανόμαστε θα αντιμετωπίσεις μακροχρόνιες και ανυπολόγιστες αρνητικές συνέπειες χωρίς όμως να αφήσεις ανεπηρέαστη και την Ευρωζώνη.

10) Χρεοκοπία:

Η δραματική μεταβολή των συνθηκών λειτουργίας της ελληνικής οικονομίας οδήγησε μεγάλα τμήματα των διεθνών αγορών και θεσμικών παραγόντων να εξετάζουν σοβαρά το ενδεχόμενο της χρεοκοπίας ως την επιλογή με το μικρότερο συγκριτικά κόστος. Αλλά και οι οικονομικές συνθήκες της Ελλάδας σήμερα διαφέρουν σημαντικά από ιστορικές περιστάσεις κήρυξης χρεοκοπίας της ίδιας της Ελλάδας στο παρελθόν. Αρχικά ας δούμε τι είναι η χρεοκοπία. Η κρατική χρεοκοπία, ή αλλιώς πτώχευση, ενός κράτους είναι ουσιαστικά η δεινή κατάσταση που μπορεί να περιέλθει μια χώρα όπου αδυνατεί να ανταποκριθεί στις οικονομικές της υποχρεώσεις, εσωτερικές και κυρίως εξωτερικές. Η κατάσταση αυτή δηλώνεται με επίσημη εξαγγελία της ίδιας της κυβέρνησης, με την οποία και καθιστά διεθνώς γνωστή την αδυναμία της αυτή, όπως π.χ. να πληρώσει τα ληξιπρόθεσμα χρέη της χώρας της (εξ ολοκλήρου, ενός μέρους ή των τόκων τους). Η πτώχευση ενός κράτους αποτελεί αντικείμενο και του Διεθνούς Δικαίου λόγω των ειδικών σχέσεων που δημιουργεί με άλλα κράτη. Βέβαια με τη συνεργασία άλλων κρατών, διεθνών οργανισμών και περιφερειακών οικονομικών οργανώσεων μπορεί να επέλθει κάποια οικονομική στήριξη υπό την επίβλεψη διεθνούς οικονομικής επιτροπής προκειμένου ν' αποφευχθούν οι δυσμενέστερες των επιπτώσεων.

Η απαρίθμηση και μόνο των συμπτωμάτων της χρεοκοπίας θα έπρεπε να είναι επαρκής αιτιολόγηση του γιατί δεν αποτελεί προτιμητέα επιλογή

πολιτικής, ανεξαρτήτως του κόστους της εναλλακτικής πολιτικής. Η διεθνής εμπειρία υποδεικνύει ότι οι χρεοκοπίες έχουν μία τυπική συμπτωματολογία. Πριν τη χρεοκοπία, οι χώρες παρουσιάζουν απώλεια συναλλαγματικών διαθεσίμων, υποτίμηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας, συρρίκνωση του χρηματοπιστωτικού τομέα, ύφεση, δημοσιονομικά και εξωτερικά ελλείμματα. Κατά την κρίση, η υποτίμηση γίνεται ραγδαία, παρουσιάζονται τραπεζικοί πανικοί (μείωση των καταθέσεων, φυγή κεφαλαίων στο εξωτερικό) και καταρρεύσεις κάποιων εγχωρίων πιστωτικών ιδρυμάτων. Η νομισματική προσφορά επιταχύνεται, με επιπτώσεις στον πληθωρισμό. Οι υπόλοιποι δείκτες ωστόσο έχουν αρχίσει ήδη να βελτιώνονται. Αυτές οι τάσεις εμπεδώνονται μετά την κήρυξη χρεοκοπίας: ο κίνδυνος χώρας επιστρέφει σε πιο φυσιολογικά επίπεδα, το δημόσιο έλλειμμα μειώνεται, και το εξωτερικό ισοζύγιο βελτιώνεται, συνεπεία της υποτίμησης, η ισοτιμία σταθεροποιείται και οι καταθέσεις και τα διαθέσιμα επιστρέφουν. Το ΑΕΠ ανακάμπτει ταχέως αλλά αυτό δεν οφείλεται τόσο στην ανακούφιση από το χρέος όσο στη βελτίωση της ποιότητας των μακροοικονομικών πολιτικών από την εφαρμογή των προγραμμάτων που συνοδεύουν την χρεοκοπία. Η πιθανή κατάρρευση ή ο τραυματισμός του χρηματοπιστωτικού τομέα επιφέρει πιο μακροχρόνια κόστη για την οικονομική ανάπτυξη. Η ανάκτηση πρόσβασης σε χρηματοδότηση επιβοηθείται από την συμμετοχή των διεθνών οργανισμών. Χωρίς αυτή, τα κόστη φήμης και αξιοπιστίας από την χρεοκοπία υπεραντισταθμίζουν τα χρηματικά οφέλη. Για μια ανεπτυγμένη χώρα σαν την Ελλάδα, τα κόστη φήμης και αξιοπιστίας από την χρεοκοπία είναι πιο επώδυνα σε σχέση με μία αναπτυσσόμενη χώρα. Η συμμετοχή της Ελλάδας στη ζώνη του κοινού νομίσματος αυξάνει ακόμα περισσότερο το κόστος μίας πιθανής χρεοκοπίας. Καταρχήν, δυσχεραίνει την παροχή βοήθειας ακόμα και μετά την κήρυξη χρεοκοπίας, ενώ η σταθερότητα του νομίσματος καθιστά πιθανότερο η βοήθεια να μετατραπεί σε φυγή κεφαλαίων, φαινόμενο που μερικώς παρατηρήθηκε. Η επιλεκτική άρνηση πληρωμών (πχ. για εργαλεία που δεν έχουν πληρωμές τα προσεχή έτη) είναι επίσης πρακτικά ανέφικτη, πέραν του τεράστιου κόστους φήμης, και για λόγους δημιουργίας πανικού που θα εκτόξευε το κόστος χρηματοδότησης. Η χώρα θα γινόταν μέλος του Τρίτου Κόσμου για το προβλεπτό μέλλον. (Αναστασάτος, 2010)

5.5 ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΚΡΙΣΕΩΝ

Οι τρεις πυλώνες του πλαισίου διαχείρισης των κρίσεων σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή²¹ είναι οι εξής:

1) Έγκαιρη παρέμβαση.

Αναφερόμαστε στη λήψη μέρων όταν τα προβλήματα εντοπίζονται στο αρχικό τους στάδιο, κάτι το οποίο συνεπάγεται και χαμηλότερο κόστος. Οι εποπτικές αρχές είναι απαραίτητο να χρησιμοποιούν εναρμονισμένα εργαλεία ώστε να αποφευχθεί η κατάρρευση χρηματοοικονομικών ιδρυμάτων αλλά και να συνεργάζονται για εγκυρότερη και αποτελεσματικότερη δράση.

2) Εξυγίανση τραπεζών

Όταν το πρώτο στάδιο αποτύχει στην αντιμετώπιση των προβλημάτων μιας τράπεζας τότε θα πρέπει να ακολουθήσει η αναδιοργάνωση της προτού καταστεί αφερέγγυα και οδηγηθεί σε εκκαθάριση. Κάποια μέτρα εξυγίανσης μπορεί να είναι η αλλαγή της διευθυντικής ομάδας, η μεταφορά περιουσιακών στοιχείων της προβληματικής τράπεζας σε τρίτη οντότητα, κάποιες συγχωνεύσεις, ακόμη και δημιουργία ενδιάμεσης τράπεζας (bridge bank) με σκοπό να διατηρηθεί η αξία των εναπομείναντων περιουσιακών στοιχείων και να γίνει γρηγορότερη η επανέναρξη της παραγωγικής τους χρήσης. Για να ληφθούν τα παραπάνω μέτρα είναι απαραίτητο ένα νομικό πλαίσιο που δυστυχώς στις περισσότερες χώρες της ΕΕ δεν υπάρχει. Όμως τα μέτρα αυτά συνεπάγονται και κάποιο κόστος το οποίο θα πρέπει να καλυφθεί από τον ίδιο τον χρηματοοικονομικό τομέα και πρωτίστως από τους ακάλυπτους πιστωτές και τους μετόχους.

3) Αφερεγγυότητα- Διαδικασίες εκκαθάρισης

Όταν αποτύχουν και τα μέτρα εξυγίανσης τότε θα πρέπει να γίνει η ομαλή εκκαθάριση της τράπεζας. Οι 27 χώρες της ΕΕ δεν έχουν όλες το ίδιο

---

²¹ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Κομισιόν) είναι θεσμικό όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με απώτερο σκοπό την προστασία των κοινοτικών συμφερόντων των κρατών μελών της Ένωσης. Ιδρύθηκε το 1951 και έχει ως έδρα τις Βρυξέλλες.

σύστημα εκκαθάρισης αλλά η εναρμόνιση τους όσο δύσκολη και αν είναι, είναι όμως και εφικτή.

Ας επικεντρωθούμε τώρα στην κρίση που βιώνει η χώρα μας. Σύμφωνα με τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Πειραιώς και διευθύνων σύμβουλο του ομίλου Eurobank EFG, κ. Καραμούζη, όπως γράφει στο άρθρο του «Από τη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση στην ελληνική δημοσιονομική εκτροπή και την κρίση της Ευρωζώνης: Οι προκλήσεις για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα και τη χώρα» υπάρχουν επτά παράγοντες οι οποίοι αν αξιοποιηθούν κατάλληλα, θα επιταχύνουν την έξοδο της χώρας από την κρίση.

1) Το ελληνικό δημόσιο κατέχει μεγάλη ακίνητη και κινητή περιουσία την οποία κάποιιοι υπολογίζουν στα €270-€300 δις. Εάν η παραπάνω περιουσία αξιοποιηθεί αποτελεσματικά μέσω ιδιωτικοποιήσεων αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα την μείωση του δημόσιου χρέους. Η κυβέρνηση ήδη μελετά ένα πρόγραμμα για 50 δις ιδιωτικοποιήσεις και αξιοποιήσεις της δημόσιας περιουσίας τα επόμενα 4-5 χρόνια.

2) Ο ιδιωτικός τομέας δεν είναι υπερχρεωμένος κι αυτό συνεπάγεται δυνατότητα δανεισμού στη φάση της ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας και περιθώριο για πληρωμή των αυξημένων φόρων.

3) Το μεγάλο μέγεθος της παραοικονομίας (25-30% του ΑΕΠ) μπορεί να φέρει τμήμα του βάρους της δημοσιονομικής προσαρμογής.

4) Διαμόρφωση κατάλληλου επενδυτικού κλίματος ώστε να επαναπατριστεί σημαντική περιουσία Ελλήνων σε κινητές αξίες που βρίσκεται εκτός Ελλάδας και υπολογίζεται σε €80 δις.

5) Να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στην ελληνική ναυτιλία (16% του παγκόσμιου στόλου) ώστε να αποτελέσει πυλώνα ανάπτυξης της χώρας.

6) Να περιοριστούν σημαντικά οι δαπάνες για την άμυνα οι οποίες είναι από τις υψηλότερες στην Ευρώπη (πάνω από 3% του ΑΕΠ).

7) Η θετική αύξηση των χρηματοδοτήσεων στην Ελλάδα, ακόμη και το 2010 που ήταν περίοδος ύφεσης, θα μπορέσει να μετριάσει το πρόβλημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

6.1 Οι προοπτικές για το 2012

Σύμφωνα με την έκθεση του Κέντρου Πολιτικών και Οικονομικών Ερευνών της Ουάσινγκτον του 2010, αν η Ελλάδα εξακολουθήσει να βαδίζει στο δρόμο που επέλεξε, τότε το 2020 η οικονομία της θα βρίσκεται σε πολύ χειρότερη κατάσταση από αυτήν στην οποία βρισκόταν το 2008, ενώ σύμφωνα με έκθεση της Βρετανικής Αμυντικής Ακαδημίας η τρέχουσα προσπάθεια θα αποτύχει να σταθεροποιήσει την οικονομία. Ακόμη και με βάση τις εκτιμήσεις το ΔΝΤ, η ελληνική οικονομία δεν πρόκειται να βελτιωθεί πριν από το 2015. Ως επακόλουθο των όσων ειπώθηκαν ένα χρόνο πριν, το εξωτερικό οικονομικό περιβάλλον παρουσιάζεται το 2012 λιγότερο ευνοϊκό από ότι αρχικά αναμενόταν. Οι αβεβαιότητες εξακολουθούν να είναι μεγάλες, για τις περισσότερες αναπτυσσόμενες οικονομίες οι προοπτικές ανάπτυξης εμφανίζονται σήμερα λιγότερο αισιόδοξες απ' ό,τι 6 μήνες πριν, ενώ η κρίση χρέους αφορά όλο και περισσότερες αναπτυσσόμενες οικονομίες. Όσον αφορά τις προβλέψεις για την ελληνική οικονομία, ο ρυθμός ανάπτυξης προβλέπεται να παραμείνει αρνητικός και το 2012 (-2,8%), λόγω της συνέχισης της δημοσιονομικής προσαρμογής και της μεγαλύτερης ύφεσης του 2011. Η μείωση και του ΑΕΠ του 2012 αναμένεται να προέλθει από την εγχώρια ζήτηση, η συμβολή της οποίας προβλέπεται στις -5.2 ποσοστιαίες μονάδες. Η μείωση της ιδιωτικής κατανάλωσης, σε σταθερές τιμές, προβλέπεται να είναι μεγαλύτερη του 4%, λόγω της μείωσης του διαθέσιμου εισοδήματος και της αύξησης της ανεργίας. Αντίθετα, η συμβολή του εξωτερικού τομέα αναμένεται θετική (συμβολή 2,4 ποσοστιαίες μονάδες στη μεταβολή του ΑΕΠ), με τις εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών να προβλέπεται ότι θα αυξηθούν κατά 6,4% και τις εισαγωγές (σταθερές τιμές) να μειώνονται κατά 2,8%.

Το ποσοστό ανεργίας προβλέπεται να αυξηθεί περαιτέρω το 2012, στο 17,1% του εργατικού δυναμικού λόγω της συνέχισης της ύφεσης της οικονομίας που θα οδηγήσει σε περαιτέρω μείωση και της απασχόλησης κατά 2,0%.

Τέλος ο πληθωρισμός αναμένεται να μειωθεί σημαντικά το 2012 επηρεαζόμενος κυρίως από την χαμηλή εγχώρια ζήτηση και τις διαρθρωτικές αλλαγές που βελτιώνουν τη λειτουργία των αγορών. Η αύξηση του εν. ΔTK το 2012 εκτιμάται στο 0,6%.

**Πίνακας 1.3 Βασικά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας
(% ετήσιες μεταβολές, σταθερές τιμές)**

	2010	2011	2012
ΑΕΠ	-3,5	-5,5	-2,8
Ιδιωτική κατανάλωση	-3,6	-6,2	-4,1
Δημόσια κατανάλωση	-7,1	-8,0	-7,5
Επενδύσεις	-13,3	-12,9	-4,0
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	4,2	4,5	6,4
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	-7,2	-5,9	-2,8
ΔTK	4,7	2,8	0,6
Αποπληθωριστής ΑΕΠ	1,7	1,4	0,4
Απασχόληση	-2,1	-5,7	-2,0
Ποσοστό ανεργίας	11,9	15,4	17,1

Πηγή: IMF, World Economic Outlook, Sept.2011

6.2 Προβλέψεις για την Ελλάδα έως το 2020

Οι προβλέψεις της ΕΕ/ΕΚΤ/ΔΝΤ για την Ελλάδα								
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2020
ΑΕΠ πραγματικό (β% μεταβολή)	-2,0	-4,5	-3,0	1,1	2,1	2,1	2,7	2,7
ΑΕΠ αποπληθωριστής (β%)	1,3	2,2	1,5	0,4	0,8	1,2	1,3	1,8
ΑΕΠ ονομαστικό (€ δισ)	235	229	227	230	237	244	254	311
Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (β% ΑΕΠ)	-11,1	-10,5	-7,1	-6,1	-5,2	-4,3	-3,3	---
Ονομαστικό Επιτόκιο Δημοσίου Χρέους (β%, μέσος όρος)	4,8	4,9	4,6	5,0	5,4	5,7	5,7	5,7
Επιτόκιο 10-ετούς Γερμανικού Ομολόγου (μονάδες βάσης)		225	275	350	350	350	350	350
Περιθώριο Επιτοκίου επιπλέον 10-ετούς γερμανικού ομολόγου (μονάδες βάσης)		550	525	350	300	300	300	250
Δαπάνες για Τόκους (€ δισ)	12,4	14,6	14,9	17,2	19,6	21,3	21,4	23,1
Δαπάνες για Τόκους (β% ΑΕΠ)	5,3	6,4	6,6	7,5	8,3	8,7	8,4	7,4
Πρωτογενείς Δαπάνες (β% ΑΕΠ)	47,9	43,1	43,2	42,2	40,7	37,3	36,1	34,4
Έσοδα Γ.Κ. (β% ΑΕΠ)	37,8	39,8	42,4	43,2	44,2	43,4	42,0	40,3
Πρωτογενές Ισοζύγιο (β% ΑΕΠ)	-10,1	-3,3	-0,8	1,1	3,5	6,0	6,0	6,0
Ισοζύγιο Γενική Κυβέρνησης (β% ΑΕΠ)	-15,4	-9,6	-7,4	-6,4	-4,8	-2,7	-2,4	-1,4
Ισοζύγιο Γενική Κυβέρνησης (€ δισ)	-36,1	-22,2	-16,7	-14,7	-11,3	-6,6	-6,2	-4,4
Δημόσιο Χρέος (β% ΑΕΠ)	127	141	152	158	158	154	150	131
Δημόσιο Χρέος (€ δισ)	298	324	344	363	374	376	381	408
Δημόσιο Χρέος (β% ΑΕΠ με 2% υψηλότερο επιτόκιο)	127	141	152	158	159	155	153	145
Δημόσιο Χρέος (β% ΑΕΠ με 1% υψηλότερη ανάπτυξη)	127	139	148	151	147	140	132	91

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ., IMF Country Report No. 10/372 (December 2010), υπολογισμοί Eurobank EFG Research

Στον Πίνακα περιέχονται οι προβλέψεις Νοεμβρίου/Δεκεμβρίου 2010 του ΔΝΤ για την περίοδο έως το 2020. Το Πρόγραμμα προβλέπει: επάνοδο στο βιοτικό επίπεδο του 2008 το 2017, δηλαδή μια χαμένη δεκαετία. Ο πληθωρισμός προβλέπεται να είναι μικρού ύψους, μικρότερος του στόχου του 2% της ΕΚΤ. Το ΔΝΤ και γενικότερα η Τρόικα υποθέτει ότι οι διαθρωτικές μεταρρυθμίσεις θα αυξήσουν τον ανταγωνισμό στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών, ενώ θα συγκρατήσουν την αύξηση των πραγματικών μισθών κάτω από την αντίστοιχη αύξηση της παραγωγικότητας. Έτσι, οι τιμές δεν θα ανεβαίνουν γρήγορα και θα ανακτηθεί μέρος της απολεσθείσας στο παρελθόν

ανταγωνιστικότητας. Απαραίτητη προϋπόθεση επίσης να σπάσει η ολιγοπωλιακή διάρθρωση της αγοράς.

Στον Πίνακα , ο ρυθμός αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ φτάνει το 2,7% το 2015 και στη συνέχεια παραμένει σταθερός. Είναι ένας ρυθμός προσιτός, με δεδομένη την πρόσφατη ιστορική εμπειρία ρυθμών της τάξης του 4%. Αν, παρεμπιπτόντως, ο ρυθμός επιταχυνθεί κατά μία ποσοστιαία μονάδα, τότε ο λόγος χρέους ως προς ΑΕΠ μπορεί να πέσει στο 91% το 2020 από το 131%, που είναι το σενάριο βάσης. Φυσικά, ακόμα και τότε, μια δεκαετία αργότερα, το χρέος είναι μεγάλο, πολύ μεγαλύτερο για παράδειγμα από το χρέος του 2010 της Ισπανίας, την οποία η αγορά πίεζε με μεγάλες απαιτούμενες αποδόσεις. Αν αντιστρόφως, στο μέλλον η αγορά επιμένει σε υψηλότερες αποδόσεις από τα νέα εκδιδόμενα ελληνικά ομόλογα, περίπου 2% παραπάνω από τις προβλέψεις του σεναρίου βάσης, τότε ο λόγος του χρέους ως προς το ΑΕΠ το 2020 επιδεινώνεται στο 145%. Η επιδείνωση δεν είναι πολύ μεγάλη επειδή η Ελλάδα δεν χρειάζεται να βγει στην αγορά να δανειστεί πριν από το δεύτερο εξάμηνο του 2013.

Παρατηρούμε επίσης, ότι ενώ το δημοσιονομικό έλλειμμα μειώθηκε κατά περίπου €14 δις το 2010, το 2011 η αντίστοιχη πτώση είναι μόνον €5,5 δις και το 2012 €2 δις. Αυτό είναι ένα εμφανές μαξιλάρι στη δημοσιονομική πολιτική ώστε να μπορέσει η οικονομία να ξεφύγει από τη βαθιά ύφεση του 2009-2011. Βεβαίως, στις προβλέψεις της Τρόικας θεωρείται δεδομένο ότι η εποχή της δημοσιονομικής λιτότητας δεν τελειώνει το 2011 ή 2012. Μπορεί η δημοσιονομική προσαρμογή να είναι μικρότερη μετά το 2010, αλλά εξακολουθεί να υφίσταται. Για παράδειγμα, μετά το 2012 οι πρωτογενείς δαπάνες ως ποσοστό του ΑΕΠ μειώνονται πολύ γρήγορα. Από 42,2% το 2012 πέφτουν στο 36,1% το 2015. Για να συμβεί κάτι τέτοιο η οποιαδήποτε αύξηση των δημοσίων δαπανών στο μέλλον πρέπει να υπολείπεται σημαντικά της αύξησης του ονομαστικού ΑΕΠ. Έτσι μόνον θα δημιουργηθούν πρωτογενή πλεονάσματα περίπου 6% του ΑΕΠ, ικανά να μειώνουν το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ. Μάλιστα, στο Μνημόνιο γίνεται σαφής αναφορά για συγκεκριμένα επιπλέον μέτρα στην περίοδο 2012-2014 της τάξης του 5% του ΑΕΠ. (Καραμούζης, 2011)

Το Μνημόνιο Β' είναι υφεσιακό, όπως και το προηγούμενο, κι επί πλέον προβλέπει Μνημόνιο Γ' για τον Ιούνιο του 2012. Όπως δείχνουν τα επίσημα στατιστικά στοιχεία η εξέλιξη των ρυθμών ανάπτυξης και των ποσοστών ανεργίας για τη διετία 2012-2013 είναι απογοητευτική και ανησυχητική. Συγκεκριμένα, οι πρώτοι προβλέπονται αρνητικοί και το μέσο ετήσιο ποσοστό ανεργίας θα υπερβεί το 22%. Οι εξελίξεις αυτές επιβεβαιώνουν ότι τα εφαρμοζόμενα προγράμματα είναι λανθασμένα, και οδηγούν την ελληνική οικονομία σε ένα φαύλο κύκλο συνεχούς δανεισμού και επικίνδυνου περιορισμού της ασκούμενης εθνικής οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
Προβλεπόμενη Εξέλιξη Βασικών Μακροοικονομικών Μεγεθών (2008-2013)

	Ρυθμός Ανάπτυξης	Εν. Δ.Τ.Κ. Μεταβολή %	Ποσοστό Ανεργίας	Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (% ΑΕΠ)
2008	2,00	4,20	7,40	-12,0
2011	-6,40	2,94	17,10	-9,30
2012*	-3,42	2,05	20,30	-8,15
2013*	-0,04	1,86	22,32	-7,26

Πηγή: ΚΕΠΕ, ενημερωτικό Δελτίο (31.1.2012)

* προσωρινά στοιχεία

6.3 ΠΩΣ ΘΑ ΟΔΗΓΗΘΟΥΜΕ ΣΕ ΑΝΑΚΑΜΨΗ;;;

Σ' αυτή τη δυσμενή συγκυρία, η ελληνική κυβέρνηση, εξαντλώντας και αξιοποιώντας τους διαθέσιμους «βαθμούς ελευθερίας», αναλαμβάνει διορθωτικές, στοχευμένες, πρωτοβουλίες. Πρωτοβουλίες με στόχο την ενίσχυση της ρευστότητας της οικονομίας, την εγγύηση των καταθέσεων των αποταμιευτών, την προστασία των δανειοληπτών, τη στήριξη των επιχειρήσεων, την ενίσχυση κλάδων και τομέων που πλήττονται περισσότερο από την κρίση (όπως είναι ο αγροτικός τομέας και οι κλάδοι του τουρισμού, της οικοδομής και της εμπορίας αυτοκινήτων), τη διανομή σημαντικού κοινωνικού μερίσματος (με τις αυξημένες δαπάνες και τις πρόσθετες πιστώσεις για την κοινωνική προστασία), την ενίσχυση των εσόδων (με παρεμβάσεις σε τομείς με μικρότερη φορολογική επιβάρυνση και με στόχο τη δικαιότερη κατανομή των φορολογικών βαρών) και την περιστολή των

δαπανών (με τη συγκρατημένη εισοδηματική πολιτική και τις περικοπές στις ελαστικές δαπάνες).

Θα πρέπει να κατανοηθεί ότι η ελληνική οικονομία βρίσκεται κάτω του επιπέδου πλήρους απασχόλησης με ταυτόχρονη ύπαρξη ελλειμμάτων στο δημόσιο και στον εξωτερικό τομέα. Η πραγματικότητα αυτή, προκειμένου να αυξηθεί το εθνικό προϊόν και η απασχόληση, επιβάλλει τη μείωση των φορολογικών συντελεστών (ιδίως για τους μικρούς και μεσαίους εισοδηματίες) και την αύξηση των επενδυτικών δημοσίων δαπανών. Αντίθετη Οικονομική πολιτική θα οδηγήσει σε ύφεση και περαιτέρω απομάκρυνση από το επίπεδο πλήρους απασχόλησης. Ιδιαίτερα σ' αυτήν την περίοδο όπου η ελαστικοποίηση των εργασιακών σχέσεων διαμορφώνει χαμηλότερες αμοιβές, και λιγότερες ημέρες απασχόλησης για τους εργαζόμενους, κάθε αύξηση άμεσου ή έμμεσου φόρου στα μικρομεσαία εισοδήματα βαθαίνει την οικονομική κρίση. Ο καθηγητής και πρώην υπουργός κ. Αγαπητός στο άρθρο του «Ανάγκη για πολιτική ενίσχυσης της πραγματικής οικονομίας» αναφέρει ως άμεσης αποτελεσματικότητας οικονομικά μέτρα τα παρακάτω :

- ✓ Μείωση των συντελεστών του ΦΠΑ κατά δύο, τουλάχιστον, ποσοστιαίες μονάδες.

Έτσι θα ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων, η κατανάλωση και τα φορολογικά έσοδα. Η αύξηση της κατανάλωσης (ζήτησης) θα αποφέρει επιπλέον έσοδα και θα αποδυναμωθεί το κίνητρο για φοροδιαφυγή και παραοικονομία. Αυτό το μέτρο είναι εφικτό γιατί η χώρα μας έχει τη δυνατότητα μείωσης των συντελεστών του ΦΠΑ μέχρι 4 ποσοστιαίες μονάδες.

- ✓ Μείωση των ασφαλιστικών εισφορών και της φορολογικής επιβάρυνσης μισθών-ημερομισθίων.

Η μείωση αυτή θα εξασφαλίσει μείωση του εργατικού κόστους (τιμών) και θα ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα (μείωση ελλείμματος του ισοζυγίου εξωτερικών συναλλαγών), αλλά και την εγχώρια ζήτηση. Το μέτρο αυτό είναι αναγκαίο, αλλά και εφικτό (απελευθέρωση του τομέα της ασφάλισης), δεδομένου ότι η επιβάρυνση αυτή στο εργατικό κόστος (σύμφωνα με έρευνα του ΟΟΣΑ) είναι 35%, όταν σε άλλες χώρες είναι κάτω του 10%

(πχ. Ιρλανδία). Γι' αυτό ο νομπελίστας καθηγητής P.Krugman όταν πρότεινε συγκράτηση των αμοιβών εννοούσε μείωση του εργατικού κόστους κι όχι του εργατικού εισοδήματος (καθαρού).

- ✓ Μείωση ή επιδότηση των επιτοκίων δανεισμού (τα οποία υπερβαίνουν το 5πλάσιο εκείνων των καταθέσεων)

Θα ενισχύσει την ενεργό ζήτηση, τα έσοδα του δημοσίου και θα μειώσει το κόστος παραγωγής και το δημοσιονομικό έλλειμμα. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι τα υψηλά επιτόκια δανεισμού αποτελούν το «κόστος κεφαλαίου» και ενισχύουν το κόστος παραγωγής στις επιχειρήσεις, ενώ αποδυναμώνουν το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών (στεγαστικά-καταναλωτικά δάνεια και πιστωτικές κάρτες). Για το μετριασμό του κόστους δανεισμού και τη χρηματοδότηση της οικονομικής δραστηριότητας σημαντικό θετικό ρόλο μπορεί να παίξουν οι τράπεζες περιορίζοντας τα υψηλά κέρδη τους και την ασφυκτική πίεση προς τους δανειολήπτες. Ίσως είναι η κατάλληλη ώρα δημιουργίας και στη χώρα μας μιας Ηθικής Τράπεζας (Ethical Banking), όπως στη Πάδοβα της Ιταλίας. Το πακέτο των 28 δισ. Ευρώ στις τράπεζες είναι σημαντικό ποσό (υπερβαίνει το 10% του ΑΕΠ), και είναι επιβεβλημένη η αξιοποίησή του. Το κράτος ενίσχυσε με γενναιοδωρία και ταχύτητα τις τράπεζες και οφείλουν να ανταποκριθούν με τον ίδιο τρόπο, ώστε να βοηθήσουν τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις να αποφύγουν την κατάρρευση. Μέχρι σήμερα η προσδοκία αυτή δεν επιβεβαιώνεται, γιατί οι τράπεζες συνεχίζουν να επιδιώκουν μεγάλα κέρδη και να ακολουθούν πολύπλοκες διαδικασίες. Γι' αυτό επιβάλλεται να επιδιωχθεί ουσιαστική δραστηριοποίηση και ενίσχυση των τραπεζών του δημοσίου.

- ✓ Πιθανή Φορολόγηση των τόκων που εισπράττουν οι έλληνες δανειστές του Δημοσίου

(ομόλογα, έντοκα γραμμάτια, κλπ), όπως φορολογούνται οι τόκοι των τραπεζικών καταθέσεων. Η φορολόγηση ενός μέρους των χρημάτων που θα καταβάλλει το δημόσιο συνολικά (εσωτερικό- εξωτερικό) για τόκους, θα αποφέρει σημαντικά έσοδα, εξασφαλίζοντας τη χρηματοδότηση ενδεχομένως κάποιου ελλειμματικού ταμείου.

Επιπλέον βασικές μεταρρυθμίσεις απαιτούνται και σε μικροοικονομικό επίπεδο, και αφορούν βασικούς θεσμούς και υποδομές.(Βαγιανός, Χαλιάσος, 2011)

✓ Απελευθέρωση αγορών και εποπτικές αρχές

Οι αγορές στην Ελλάδα λειτουργούν υπό μεγάλο ρυθμιστικό βάρος: το 2008, για παράδειγμα, η Ελλάδα είχε τις βαρύτερες ρυθμίσεις μεταξύ όλων των χωρών του ΟΟΣΑ στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών, και τις πέμπτες βαρύτερες στην αγορά εργασίας. Ο ΟΟΣΑ έχει υπολογίσει ότι μια μείωση του ρυθμιστικού βάρους με κατάργηση των πολλών αντιπαραγωγικών ρυθμίσεων και αυστηρότερη εφαρμογή των λίγων που είναι χρήσιμες θα αυξήσει το ΑΕΠ πάνω από 15%.

Οι βασικές αλλαγές που απαιτούνται στην αγορά εργασίας είναι η διευκόλυνση των απολύσεων και των επιχειρησιακών συμβάσεων σε βαθμό μεγαλύτερο από αυτόν που νομοθετήθηκε πρόσφατα. Αυτές οι αλλαγές είναι προς όφελος όχι μόνο των επιχειρήσεων αλλά και των εργαζομένων, διότι (α) διευκολύνουν την επιβίωση των επιχειρήσεων σε περίοδο κρίσης περιορίζοντας έτσι τις απώλειες θέσεων εργασίας, (β) προσελκύουν επενδύσεις άρα και νέες θέσεις εργασίας, και (γ) μειώνουν τα κίνητρα που οδηγούν τις επιχειρήσεις στην παραοικονομία όπου καμία προστασία δεν παρέχεται στους εργαζομένους. Η απελευθέρωση της αγοράς εργασίας πρέπει να συνοδεύεται από καλύτερη ασφάλιση και εκπαίδευση των ανέργων, τομείς όπου η χώρα μας υστερεί πολύ σε σχέση με την ΕΕ.

Η βασική αλλαγή που απαιτείται στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών είναι η πλήρης κατάργηση των περιορισμών που δυσκολεύουν τον ανταγωνισμό, όπως για παράδειγμα ελάχιστες αμοιβές και περιθώρια κέρδους, γεωγραφικοί περιορισμοί άσκησης επαγγέλματος, περιορισμοί εισόδου, κλπ. Αυτή η αλλαγή θα μειώσει το κόστος παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών διότι (α) θα τονώσει τον ανταγωνισμό και (β) θα διευκολύνει την είσοδο αποτελεσματικότερων επιχειρήσεων με χαμηλότερο κόστος. Η μείωση του κόστους θα επιφέρει αύξηση της παραγωγικότητας της οικονομίας και αντίστοιχη αύξηση των εισοδημάτων.

✓ Δικαιοσύνη

Η αποτελεσματική απονομή δικαιοσύνης είναι πολλαπλά ευεργετική για την οικονομία. α)Οι επιχειρήσεις θα μπορούν να αντλήσουν κεφάλαια πιο εύκολα

γιατί οι επενδυτές θα έχουν εμπιστοσύνη ότι δεν θα πέσουν θύματα απάτης. β) Οι επιχειρήσεις θα είναι επίσης πιο διατεθειμένες να επενδύσουν γιατί θα ξέρουν ότι τυχόν διαφορές που θα προκύψουν στο μέλλον με άλλες επιχειρήσεις ή με το κράτος θα λυθούν γρήγορα και προβλέψιμα. γ) Θα περιοριστούν επίσης τα κρούσματα διαφθοράς, που αποθαρρύνουν την επιχειρηματική δραστηριότητα, εμποδίζουν την σωστή λειτουργία του κράτους, και δηλητηριάζουν την εμπιστοσύνη των πολιτών προς αυτό. Η λειτουργία του δικαστικού συστήματος στην Ελλάδα έχει μεγάλα περιθώρια βελτίωσης. Για παράδειγμα, σύμφωνα με την μελέτη Doing Business 2011 της Παγκόσμιας Τράπεζας, η Ελλάδα αξιολογείται 151η μεταξύ 183 χωρών ως προς τον χρόνο που απαιτείται για την εκδίκαση μια αστικής υπόθεσης. Η Ελλάδα αξιολογείται επίσης 154η μεταξύ 183 χωρών ως προς την ποιότητα και εφαρμογή των νόμων που αφορούν την προστασία των επενδυτών. Υπό τις συνθήκες αυτές, δύσκολα θα μπορέσει η Ελλάδα να προσελκύσει επενδύσεις και δύσκολα θα μπορέσει να καταπολεμήσει την διαφθορά.

✓ Παραγωγικότητα στον Δημόσιο Τομέα

Η μεγάλη πρόκληση της εποχής μας είναι να προσφερθούν κίνητρα σε μια περίοδο που απαιτεί μείωση των συνολικών δαπανών. Οι αλληπάλληλες ομοιόμορφες μειώσεις μισθών χωρίς αναφορά σε παραγωγικότητα, αποθαρρύνουν και τελικά θα απομακρύνουν τα πιο δυναμικά στελέχη του Δημοσίου και νέους ανθρώπους που θα μπορούσαν να αποτελέσουν μοχλούς της αναμόρφωσης. Θα πρέπει επομένως, να συνδυάσουμε το αποθαρρυντικό μήνυμα της μείωσης μισθών με μια θετική προοπτική. Μια τέτοια προοπτική είναι η κρίση για προαγωγή με βάση την παραγωγικότητα. Επίσης, σε τομείς που αυτό ενδείκνυται, η μείωση μισθών μπορεί να συνδυασθεί με δυνατότητα αύξησης συνδεόμενη με την παραγωγικότητα. Για παράδειγμα, στα Πανεπιστήμια της Γερμανίας, ένα ποσοστό του μισθού δεν είναι κατοχυρωμένο αλλά εξαρτάται από την παραγωγικότητα που εξετάζεται ανά πενταετία. Με προσφορά προαγωγών και αυξήσεων ως αντάλλαγμα για υψηλή παραγωγικότητα, δεν χάνονται οι καλύτεροι. Αν αποθαρρύνεται κάποιος, τότε είναι αυτός που δεν μπορεί ή δεν θέλει να προσφέρει στην αναβάθμιση του δημόσιου τομέα. Μη αποτελεσματικοί φορείς πρέπει να αλλάζουν διοίκηση, ή να συγχωνεύονται, ή να καταργούνται, ή να

μετατάσσονται στον ιδιωτικό τομέα (π.χ. ΔΕΚΟ) με διαδικασίες που προωθούν τον ανταγωνισμό.

Η πλήρης νομοθέτηση και εφαρμογή των παραπάνω μεταρρυθμίσεων θα απαιτήσει χρόνια. Το ίδιο ισχύει επομένως και για την συμβολή τους στην αύξηση της παραγωγικότητας. Κάποιος θα μπορούσε να ισχυρισθεί ότι τώρα δεν διαθέτουμε τέτοια πολυτέλεια, και πρέπει να εστιάσουμε στην βραχυπρόθεσμη διαχείριση του χρέους (π.χ. πως θα λάβουμε την επόμενη δόση του δανείου). Αυτό όμως είναι λάθος: ακόμα και μόνο μια βάσιμη προσδοκία ότι η παραγωγικότητα θα αυξηθεί στο μέλλον μπορεί να αναστρέψει το οικονομικό κλίμα άμεσα, να κάνει την Ελληνική οικονομία πιο ελκυστική για επενδύσεις, και να διευκολύνει την βραχυπρόθεσμη διαχείριση του χρέους. Για το λόγο αυτό μπορούμε να εστιάσουμε στην ανάπτυξη μέσω της επενδυτικής δραστηριότητας.

Επενδύσεις

Η γεωγραφία της Ελλάδας αποδίδει στις υποδομές κρίσιμο ρόλο. Η μεγάλη απόσταση που χωρίζει την χώρα από τις Ευρωπαϊκές χώρες, σε συνδυασμό με την ορεινή επιφάνεια της ηπειρωτικής χώρας και το δίκτυο νησιών στη Μεσόγειο, καθιστούν δαπανηρή τη δημιουργία φυσικών δικτύων. Μάλιστα η ήδη κακή ποιότητα των υφιστάμενων δικτύων μεταφορών και επικοινωνιών αλλά και το γεγονός ότι τα βορειότερα τμήματα της Ελλάδας και τα νησιά δεν διαθέτουν επαρκείς υποδομές, θεωρείται εμπόδιο για το εξωτερικό εμπόριο και την ευρύτερη οικονομική ενοποίηση στα πλαίσια της ΕΕ αλλά και στα Βαλκάνια. Κατά το παρελθόν είχαν γίνει επενδύσεις σε έργα υποδομής με τη στήριξη από την ΕΕ με αποτέλεσμα να έχει βελτιωθεί ο τομέας των μεταφορών όπως οι οδικές, σιδηροδρομικές, θαλάσσιες και αεροπορικές συνδέσεις. Με την βελτίωση των εμπορικών συνδέσεων, οι επενδύσεις σε έργα υποδομής μπορούν να ενισχύσουν την αποδοτικότητα και την παραγωγικότητα της οικονομίας με αποτέλεσμα να συμβάλλουν στην μελλοντική ανάπτυξη της χώρας. Κάτι τέτοιο θα μπορέσει να αντισταθμίσει την αρνητική επίδραση των δημογραφικών εξελίξεων και τη μείωση της δυναμικής ανάπτυξης που συνδέονται με την κρίση. Αξίζει όμως να σημειωθεί πως θα πρέπει να αναλαμβάνονται έργα υποδομής με τις υψηλότερες

οικονομικές αποδόσεις. Προκειμένου τα έργα να γίνουν ελκυστικά για τους ιδιώτες επενδυτές είναι απαραίτητη προϋπόθεση η κερδοφορία των έργων. Η τρέχουσα κρίση έχει προκαλέσει ήδη διαρθρωτικές αλλαγές καθώς τα κρατικά μέτρα για την τόνωση της οικονομίας αντικαθιστούν μεγάλο μέρος των επενδύσεων σε έργα υποδομής οι οποίες χρηματοδοτούνταν από ιδιωτικά κεφάλαια. Οι κυβερνήσεις προς το παρόν στρέφονται σε μέτρα για δημοσιονομική εξυγίανση απ' ό,τι σε μέτρα για την τόνωση της οικονομίας και δεν γνωρίζουμε ακόμη πότε θα επανέλθουν στο προσκήνιο οι ιδιωτικές πηγές χρηματοδότησης των έργων υποδομής.

Συμπεράσματα

Εάν παρατηρήσει κανείς τη σημερινή κρίση αλλά και τις μεταπτώσεις αυτής μπορεί να πει πως όλες οι κρίσεις μοιάζουν με του '29 απλώς διαφοροποιούνται και αποκτούν δικά τους χαρακτηριστικά λόγω των διαφορετικών μέτρων που επιλέγονται και των αλληλεπιδράσεων αυτών με την πραγματική οικονομία.

Η σημερινή κρίση κατά πάσα πιθανότητα θα εξελιχθεί σ' έναν προπομπό μιας πιο ολοκληρωμένης κρίσης συμπεριλαμβάνοντας όλες τις όψεις του κόστους. Όταν μιλάμε για κόστος αναφερόμαστε σε κάθε μορφή που αυτό μπορεί να πάρει, όπως πολιτικό, οικονομικό, περιβαλλοντικό, οικονομικό ακόμη και της απληστίας στην οικονομία.

Το λάθος που κάνουν πολλοί είναι να συνδέουν την τρέχουσα κατάσταση μόνο με την χρηματιστηριακή οικονομία, η οποία εν μέρει διασώζεται, με αποτέλεσμα να αποπροσανατολίζονται και να ξεχνούν πως η χώρα μας αντιμετωπίζει μια πραγματική κρίση, αδιαφορώντας για το πώς θα αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που θα προκύψουν.

Ας μην ξεχνάμε πως μια κρίση για να αντιμετωπιστεί απαιτεί την εκπλήρωση κάποιων βασικών προϋποθέσεων. Αναφερόμαστε στην αξιοποίηση της ευκαιρίας που δημιουργεί η διάθεση του κόσμου να αποδεχθεί μεταρρυθμίσεις

που δεν θα αποδεχόταν υπό κανονικές συνθήκες και στην εθνική συνοχή και συσπείρωση με ανάληψη πρωτοβουλιών από νέα πρόσωπα που είναι ικανά να κερδίσουν την εμπιστοσύνη του κόσμου.

Η εφημερίδα Le Monde²² συνοψίζει τη σημερινή μας εικόνα: «...μια χώρα στο χείλος της χρεωκοπίας, απαξιωμένη από τις αγορές, εκτεθειμένη στην κερδοσκοπία, πνιγμένη από κολοσσιαία χρέη και δημοσιονομικά ελλείμματα, μ' ένα δυσλειτουργικό κράτος και γενικευμένο σύστημα διαφθοράς». Το μέλλον της χώρας μας, λοιπόν, στα μάτια των περισσοτέρων μοιάζει αβέβαιο. Το κατά πόσο θα καταφέρουμε να ζήσουμε σε μια αναβαθμισμένη χώρα ή σε μια χώρα που συνεχώς θα βουλιάζει είναι θέμα χρόνου όχι μόνο να το συνειδητοποιήσουμε αλλά και να το βιώσουμε.

---

²² Η εφημερίδα Le Monde («Ο Κόσμος») είναι μία από τις σημαντικότερες καθημερινές εφημερίδες της Γαλλίας. Ιδρύθηκε το 1944 και ανήκει κατά 53% στους εργαζομένους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Αγαπητός Ι. Γεώργιος, «Εξελίξεις και διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας(1950-1987)», Εκδόσεις Σμπίλιας "Το οικονομικό", Αθήνα 1991.
- 2) Αλεξανδρίδης Μιχαήλ, «Ελληνική οικονομία», Εκδόσεις Σύγχρονη Εκδοτική ΕΠΕ, Αθήνα 2006.
- 3) Βαβούρας Σ. Ιωάννης, «Οικονομική πολιτική», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2005.
- 4) Βερέμης Θ., Καλύβας Σ., Καλουμπής Θ., Παγουλάτος Γ., Τσούκαλης Λ., Τσούκας Χ., «Η ανατομία της κρίσης», Εκδόσεις ΣΚΑΙ, 2011.
- 5) Κόλλιας Χ, Ναξάκης Χ, Χλέτσος Μ, «Σύγχρονες προσεγγίσεις της ελληνικής οικονομίας», Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2005.
- 6) Κωστής Κώστας, «Οι τράπεζες και η κρίση, 1929-1932», Εκδόσεις Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 1986.
- 7) Λιανός Θ., Παπαβασιλείου Α., Χατζηανδρέου Α., «Αρχές οικονομικής θεωρίας», Οργανισμός εκδόσεων διδακτικών βιβλίων, Αθήνα.
- 8) Παναγιώτου Πάνος, «Η υπόθεση ελληνική κρίση, Περίεργες Συμπτώσεις», Εκδόσεις Λιβάνη, 2011
- 9) Παπαηλίας Θεόδωρος, «Ελληνική οικονομία 1948-1995, Μύθοι και Πραγματικότητα», Εκδόσεις Αγροτική Τράπεζα Ελλάδος, Αθήνα 1996.
- 10) Τζον Κένεθ Γκαλμπρέϊθ, «Τα μεγάλο κραχ του 1929», Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2000.
- 11) Τσουλφίδης Λευτέρης, «Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας», Εκδόσεις Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2003.
- 12) Φραγκιάδης Αλέξης, «Προβλήματα της νεοελληνικής ιστορίας, Ελληνική οικονομία 19^{ος} – 20^{ος} αιώνας», Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 2007.
- 13) Χαρδούβελης , Γκίκας Α., Νικόλαος Β Καραμούζης, «Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας: Τι μας επιφυλάσσει το μέλλον», Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 2011

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Αγαπητός Γ., «Ανάγκη για πολιτική ενίσχυσης της πραγματικής οικονομίας»,
http://neaoikonomia.gr/files/articles/Politiki_Enisxusis_Oikonomias.pdf
- 2) Αγαπητός Γ., «Και όμως υπάρχει λύση για έξοδο από την κρίση», Απρίλιος 2012, <http://foreignaffairs.gr/articles/68734/giorgos-agaritos/kai-omos-yparxei-lysi-gia-eksodo-apo-tin-krisi>
- 3) Αναστασάτος Τάσος, «Γιατί η χρεοκοπία δεν αποτελεί επιλογή: Κόστη, διαφορές και επιπτώσεις στις διαθέσιμες επιλογές οικονομικής πολιτικής», Οικονομία & Αγορές, Eurobank Research, Τόμος V, Τεύχος 9, Φεβρουάριος 2010.
- 4) «Αφιλόξενη χώρα η Ελλάδα για επενδύσεις», Φεβρουάριος 2012, <http://www.skai.gr/news/finance/article/196156/afiloxeni-hora-i-ellada-gia-ependuseis/>
- 5) Βαβούρας Σ. Ιωάννης, «οικονομική πολιτική», εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2005.
- 6) Βαγιανός Δ., Βέπτας Ν., Μεγήρ Κ., «Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα: Μεταρρυθμίσεις και ευκαιρίες σε μία κρίσιμη συγκυρία», Αύγουστος 2010.
- 7) Βαγιανός Δ., Χαλιάσος Μ., «Πως μπορεί η Ελλάδα να ξαναμπεί σε τροχιά ανάπτυξης», <http://greekeconomistsforreform.com/wp-content/uploads/Getting-Greece-back-on-Track-How.pdf>
- 8) Γιαννακοπούλου Ι. Νάντια, «Τρεις Δεκαετίες στην Ευρωπαϊκή Ένωση», <http://www.politicaldoubts.com/index.php/politiki/66-treisdekaetiesee.html>
- 9) Γκίτση Αλεξάνδρα, «Η κρίση στην ευρωζώνη πιέζει τις εξαγωγές», Δεκέμβριος 2011,
<http://www.euro2day.gr/news/economy/124/articles/673020/Article.aspx>
- 10) Δικαϊάκος Μ, «Καινοτομία : Πολυτέλεια ή επιτακτική ανάγκη», Απρίλιος 2012, <http://blog.stockwatch.com.cy/?p=1192>

- 11) Θεοδώρου Κ. Θεόδωρος, «Η οικονομική κρίση».
http://www.alfavita.gr/artra/art13_7_9_0703.php
- 12) Καραμούζης Ν., «Τα αίτια της χρηματοοικονομικής κρίσης», Νοέμβριος 2009, <http://www.greekmoney.gr/index.php/permalink/22125.html>
- 13) Κασάπης Παντελής, «Οικονομικές διακυμάνσεις», Μάρτιος 2010,
<http://www.sigmalive.com/inbusiness/opinions/244839>
- 14) Κατσίκας Δ., «Έξοδος από το ευρώ: εναλλακτική λύση ή επιλογή υψηλού κινδύνου;», Απρίλιος 2011,
<http://www.tanea.gr/blogs/blogger/post/?aid=4625777>
- 15) Κότιος Άγγελος, «Η Ελλάδα, η ΟΝΕ και η κρίση», Σειρά ερευνητικών εργασιών 17(1): 1-20, Απρίλιος 2011.
- 16) Κοντορούση Μίνα, «Έκθεση σοκ για την έξοδο της Ελλάδας από το ευρώ», Νοέμβριος 2011, http://news247.gr/eidiseis/politiki/politiki-krisi/ekthesh_-_sok_gia_thn_eksodo_ths_elladas_apo_to_eyrw.1441506.html
- 17) Μπαμπινιώτης Γ., «Ετυμολογικά της κρίσεως», Το Βήμα, Μάρτιος 2011.
- 18) Νικολόπουλος Β. Κωνσταντίνος, Υφαντόπουλος Ν. Γίαννης, « Η ανισότητα στο ελληνικό συνταξιοδοτικό σύστημα», Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 132-133, Β΄- Γ΄ 2010, 171-196
- 19) «Οικονομική κρίση και κατάθλιψη», Μάιος 2010,
<http://dialogoi.enet.gr/post/%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AC%CE%B8%CE%BB%CE%B9%CF%88%CE%B7>
- 20) Ορφανίδης Αθανάσιος, Σειρά δοκιμιών εργασίας «Η σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού τομέα: Προβληματισμοί και συμπεράσματα από την κρίση για την Ευρώπη», Κεντρική Τράπεζα της Κύπρου, Δεκέμβριος 2010.
- 21) «Ουραγός η Ελλάδα στην ελκυστικότητα για επενδύσεις», Απρίλιος 2012, <http://www.tvkosmos.gr/details.aspx?id=519513>
- 22) «Ουραγός στις επενδύσεις η Ελλάδα», Ιούλιος 2011,
http://energia.gr/article.asp?art_id=48701

- 23) Σκουλάς Ε. Νίκος, « Οι επιπτώσεις της διεθνούς κρίσης στον τουρισμό», ομιλία στο 1^ο Ευρωπαϊκό Συνέδριο Τουρισμού που συνδιοργανώθηκε από τη Helexpro και τη Europress Media με την υποστήριξη της Ένωσης Δημοσιογράφων στο πλαίσιο της Έκθεσης
- 24) «Τασκ Φορς : 'Σχιζοφρενική κατάσταση' η δομή του ελληνικού κράτους», Φεβρουάριος 2012,
<http://www.tanea.gr/ellada/article/?aid=4697773>
- 25) «Το 'τρίγωνο της γνώσης' (Παιδεία- Έρευνα- Καινοτομία) και η οικονομία», Οκτώβριος 2010,
<http://www.drassi.gr/index.php?id=1204&title=%CE%A4%CE%BF%20%C2%AB%CF%84%CF%81%CE%AF%CE%B3%CF%89%CE%BD%CE%BF%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%B3%CE%BD%CF%8E%CF%83%CE%B7%CF%82%20%BB%20%28%CE%A0%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CE%88%CF%81%CE%B5%CF%85%CE%BD%CE%B1-%CE%9A%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1%29%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%B7%20%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1>
- 26) « Το PSI θα πρέπει να αποτελέσει τη βάση για σταθεροποίηση της ελληνικής οικονομίας», Μάρτιος 2012,
<http://www.otyposnews.gr/archives/37891#axzz1uMlwwlIQ>
- 27) Χαρδούβελης , Γκίκας Α. (2011), «Η ελληνική και ευρωπαϊκή κρίση και η νέα αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης», Οικονομία & Αγορές, Eurobank Research, Τόμος VI, Τεύχος 2, Φεβρουάριος 2011.
- 28) «30 χρόνια στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Ιανουάριος 2011,
<http://www.zougla.gr/politiki/article/30-xronia-stin-evropaiki-enosi>

ΞΕΝΗ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Athanasiou, P. (2009), Withdrawal and Expulsion from the EU and EMU: Some Reflections, ECB, Legal Working Paper Series No 10, December
- 2) Bloomberg(2011), Greek Euro Exit 'Not Taboo, But Wrong,' Schaeuble Tells Focus, <http://www.bloomberg.com/news/2011-02-26/greek-euro-exit-not-taboo-but-wrong-schaeuble-tells-focus.html>
- 3) G Kuriopoulos, B Tsiantou «The financial crisis and its impact on health and medical care» National School of Public Health, Department of Health Economics, Athens, Greece Archives of Hellenic Medicine 2010, 27(5):834–840.

ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- 1) <http://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/externalsector/balance/basic.aspx>
- 2) <http://www.gnews.gr/Economy/Inflation/?edition=World.Europe.Greece>
- 3) http://www.euro.cy/euro/euro.nsf/dmlglossary_gr/dmlglossary_gr?OpenDocument#2
- 4) <http://m.capital.gr/News.aspx?id=1332634>
- 5) <http://www.isotimia.gr/default.asp?pid=24&ct=3&artid=108882>
- 6) <http://www.protothema.gr/files/1/2011/11/18/EISHGHTIKH2012.pdf>